

T.C.
MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

**İLKÖĞRETİM (6, 7 VE 8. SINIF) TÜRKÇE DERS
KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN
BAĞDAŞTIRMALAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Nazlı TOKDEMİR**

**TEZ DANIŞMANI
Yrd. Doç. Dr. Bilginer ONAN**

Hatay – 2011

İLKÖĞRETİM (6, 7 VE 8. SINIF) TÜRKÇE DERS KİTAPLARINDAKİ METİNLERİN BAĞDAŞTIRMALAR YÖNÜNDEN İNCELENMESİ

Nazlı TOKDEMİR

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi, 2011

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Bilginer ONAN

ÖZET

Bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerde öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirilmesi sürecinde, temel ölçütlerden biri olan bağdaştırmalara ne ölçüde yer verildiği ve yer verilen bağdaştırmaların niteliği araştırılmıştır. Metinlerdeki bağdaştırma örnekleri tespit edildikten sonra, belirlenen uzak ve yakın bağdaştırmalar kendi aralarında bir analize tabi tutulmuştur.

Çalışmanın evrenini, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Çalışmanın örnekleme ise incelenen ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 okuma metninden meydana gelmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan kavramsal çerçeve bölümünde, Türkçe öğretiminde eğitim ortamları içinde, yazılı ve basılı araç gereçlere, görsel araçlara, işitsel araçlara, görsel ve işitsel araçlara ve diğer eğitim ortamlarına yer verilmiştir. Bağdaştırmaların anlam bilimi içindeki yerini belirlemek amacıyla tümce anlambilimi, sözcük anlambilimi, sözcük ve anlam, sözcüğün anlam değeri, temel anlam, yan anlam, aktarmalar, benzetme, çok anlamlılık, eş anlamlılık, tasarımlar ve çağrışımlar, duygu değeri, anlam açısından özel adlar, yerleştirme, bağlam, ters anlamlılık ve bağdaştırmalara yer verilmiştir. Bağdaştırmalar yakın bağdaştırma ve uzak bağdaştırma olarak ikiye ayrılmaktadır. Yakın bağdaştırma, anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunan birleştirmelerdir. Uzak bağdaştırma ise anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir (Aksan, 2006: 83-84). Yine bu bölümde, çalışma ile doğrudan ilgili olduğu düşünülen Piaget'nin bilişsel gelişim kuramı ve eğitime yansımaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Bu bağlamda, 12- 15 yaş grubu çocuklarda dilsel ve bilişsel gelişim özellikleri incelenmiştir.

Soyut düşünme becerisini geliştirmede metnin işlevi araştırılmıştır. Bağdaştırma kullanımını ile soyut düşünme arasındaki ilişkilere yer verilmiştir.

Araştırmanın dördüncü bölümünü oluşturan bulgular bölümünde, MEB Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde, uzak ve yakın bağdaştırmaların dağılım oranları analiz edilmiştir. Elde edilen bu oranlar sınıf düzeyleri, metinler arası, temalar ve farklı metin türleri çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Uzak ve yakın bağdaştırmaların dağılım oranları, her sınıf düzeyinde ayrı ayrı tespit edilmiş, elde edilen bulgular, konu ve temalara göre ayrı ayrı belirlenmiştir.

6. sınıf düzeyinde, 210 yakın, 19 uzak bağdaştırma, 7. sınıf düzeyinde 252 yakın, 26 uzak bağdaştırma, 8. sınıf düzeyinde ise 287 yakın, 18 uzak bağdaştırma kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tartışma ve sonuç bölümünde ise metinlerdeki uzak ve yakın bağdaştırmaların dağılım oranları ile ilgili bulgulardan yola çıkılarak, bağdaştırmaların dağılım oranları, sınıf düzeylerine bağlı olarak konu ve temalar çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yakın ve uzak bağdaştırmaların 6-7 ve 8. sınıflara dağılım oranları incelendiğinde sınıf düzeylerine paralel olarak yakın bağdaştırma sayılarında bir artış olduğu görülmektedir. Kullanılan uzak bağdaştırma sayısının en fazla 7. sınıfta (26) olduğundan dolayı zihinsel gelişimle paralellik gösterecek şekilde artmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin soyut düşünme becerilerinin geliştirilmesinde önemli bir işleve sahip olan uzak ve yakın bağdaştırmaların, MEB Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki dağılım oranları ve etki düzeyleri ile ilgili bilgilere ulaşılmıştır.

ANAHTAR KELİMELELER

Yakın Bağdaştırma, Uzak Bağdaştırma, Türkçe Ders Kitapları, Ana Dili Eğitimi, Soyut Düşünme Becerisi.

EXAMINATION OF THE USE OF ASSOCIATIVE WORDS IN TURKISH 6th,7th AND 8th GRADE TEXTBOOKS.

Nazlı TOKDEMİR

The Department of Turkish Language Education

Master's Thesis, 2011

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Bilginer ONAN

ABSTRACT

In this study, the texts that are in the Ministry of Education Publications in primary 6th,7th and 8th grades Turkish coursebooks, students develop abstract thinking skills in the process, the association which is one of the basic criteria investigated the extent to have been given and the nature of the association. After the determination of the examples of the association in the passages, associations that are determined have been subjected to an analysis among themselves.

The nature of the study is comprised by the Ministry of Education Publications in primary 6th, 7th and 8th grades Turkish textbooks. The sample of the study included the themes in the textbooks examined in the study consists of 56 reading texts .

The part of the conceptual framework for the study of education in the Turkish media in teaching, writing, and tools being printed, visual tools, audio tools, audio-visual tools and other educational environments are discussed. In order to determine the science of meaning of association its place in the semantics of the sentence, word semantics, word and meaning, the meaning of the word value, the basic meaning, connotation, transfers, metaphor, polysemy, synonymy, designs and associations, feelings, values, proper names in terms of meaning, indigenization , context, significance and association inverse are given. Association are separated into two sections familiar and unfamiliar association. Familiar association are the determinants that has harmony between the meaning selectors. Far to unfamiliar association have not the determinants of the meaning and the meaning selectors harmony (Aksan, 2006: 83-84). Again in this section, the study considered to be directly related to the theory of cognitive development and education Piaget's reflections are given information

about. In this context, 12 - 15 age group, linguistic, and cognitive developmental characteristics of children provided. Investigated the ability of abstract thinking in developing the text function. The relationship of the usage of association and abstract thinking are included.

The fourth section forming part of the research findings, Ministry of Education Publications in primary 6th, 7th and 8th grades Turkish textbooks, classroom texts, association distribution ratios have been analyzed. . These rates were obtained grade levels, between texts, compared with themes and different text types within the framework. Distribution ratios of association were determined separately at every grade level, the findings, issues and themes determined by individual.

At 6th grades , 210 familiar, 19 unfamiliar ,at 7th grades 252 familiar, 26 unfamiliar,at 8th grades, 287 familiar , 18 unfamiliar association have been found to be used.

Discussion and conclusion section of the texts related to the remote and recent findings on the basis of distribution ratios, association distribution ratios, depending on grade level were evaluated within the framework of topics and themes. At 6th grades, 210 familiar, 19 unfamiliar, at 7th grades 252 familiar, 26 unfamiliar, at 8th grades, 287 familiar, 18 unfamiliar association have been found to be used. At 6-7-8 levels distribution rates of familiar and unfamiliar association were examined in parallel close to grade level classes that has shown an increase about the number of familiar association. Due to the fact that the maximum number of unfamiliar association used at 7th grades (26) for being such mental development is not increased in conformity seen.

As a result of this study, the primary 6th, 7th and 8th grades textbooks have an important role in the development of abstract thinking skills of students in the class with the association. Ministry of Education Publications in primary 6th, 7th and 8th grades Turkish textbooks of distribution rates and levels of class action has been reached with the relevant information.

KEY WORDS

Association, Textbooks, Mother Tongue Education, Abstract Thinking Skills.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖZET VE ANAHTAR KELİMELER	i
ABSTRACT AND KEYWORDS	ii
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xv

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1

1.1.Problem Durumu	1
1.2.Problem Cümlesi	4
1.3.Alt Problemler	4
1.4.Araştırmanın Önemi	4
1.5.Varsayımlar	6
1.6.Sınırlılıklar	7
1.7.İlgili Araştırmalar	7

İKİNCİ BÖLÜM

YÖNTEM

11

2.1.Araştırmanın Modeli	11
2.2.Evren ve Örneklem	11
2.3. Veri Toplama Araçları	11
2.4. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi	12

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

13

3.1. Türkçe Öğretiminde Eğitim Ortamları	13
3.1.1. Yazılı veya Basılı Araç Gereçler	14
3.1.2. Görsel Araçlar	17
3.1.3. İşitsel Araçlar	18
3.1.4. Görsel ve İşitsel Araçlar	18
3.1.5. Diğer Eğitim Ortamları	20
3.2. Bağdaştırmaların Anlam Bilimi İçerisindeki Yeri	21
3.2.1. Tümce Anlambilimi	21
3.2.2. Sözcük Anlambilimi	22
3.2.3.1. Sözcük ve Anlam	22
3.2.3.2. Sözcüğün Anlam Değeri	23
3.2.3.2.1. Temel Anlam / Göndergesel Anlam / Gerçek Anlam	25
3.2.3.2.2. Yan Anlam	25
3.2.3.2.3. Aktarmalar	26
a. Deyim Aktarması	26
b. Ad Aktarması	27
3.2.3.2.4. Benzetme	28
3.2.3.2.5. Çok Anlamlılık	28
3.2.3.2.6. Eş Anlamlılık	29
3.2.3.2.7. Eş Adlılık	30
3.2.3.2.8. Tasarımlar ve Çağrışımlar	31
3.2.3.2.9. Duygu Değeri	31
3.2.3.2.10. Anlam Açısından Özel Adlar	32
3.2.3.2.11. Yerlileştirme	33
3.2.3.2.12. Bağlam	35
3.2.3.2.13. Ters Anlamlılık	36
3.2.3.2.14. Bağdaştırma ve Yönlendirme Kuralları	37
a. Alışılmış / Yakın Bağdaştırma	37
b. Alışılmamış / Uzak Bağdaştırma	38
3.3. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramı ve Eğitime Yansımaları	39
3.3.1. Piaget'ye Göre Bilişsel Gelişim Dönemleri	40

3.3.1.1.Duyusal – Motor Dönem	41
3.3.1.2.İşlem Öncesi Dönem	43
3.3.1.2.1.Sembolik Dönem	43
3.3.1.2.2.Sezgisel Dönem	45
3.3.1.3.Somut İşlemler Dönemi	46
3.3.1.4.Soyut İşlemler Dönemi	48
3.3.2. Piaget’in Bilişsel Gelişim Kuramının Eğitime Yansımaları	50
3.4. 12-15 Yaş Grubu Çocuklarda Dilsel ve Bilişsel Gelişim	53
3.5. Soyut Düşünme Becerisini Geliştirmede Metnin İşlevi	58
3.5.1. Metin Kavramı	58
3.5.2. Metinsellik Ölçütleri	59
3.5.3. Ders Kitaplarındaki Metinlerin Taşınması Gereken Nitelikler	62
3.5.3.1. İçerik ve Konu Yönünden	66
3.5.3.2. Dil ve Anlatım Yönünden	69
3.5.3.3. Soyut Düşünme Becerisini Geliştirme Yönünden	72
3.5.4. Bağdaştırma Kullanımı ve Soyut Düşünme Arasındaki İlişki	74

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

77

4.1. MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular	77
4.1.1. Okuma Kültürü Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	77
4.1.1.1. Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması	77
4.1.1.2. Okuma Üstüne	78
4.1.1.3. En İyi Arkadaş	78
4.1.2. Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	80
4.1.2.1. Atatürk ve Onun Büyük Eseri	80
4.1.2.2. Atatürk’ten Anılar	81
4.1.2.3. Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması	82
4.1.2.4. Atatürk ve Tarihimiz	82

4.1.3. Duygular ve Hayaller Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	84
4.1.3.1. Ömür Boyu Mutluluk	84
4.1.3.2. Meşe ile Saz	85
4.1.3.3. Çocuk ve Resim	85
4.1.4. Sevgi Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	87
4.1.4.1. Bir Mektup	87
4.1.4.2. İstanbul Liseli Küçük Hasan	87
4.1.4.3. Bayrak	88
4.1.5. Zaman ve Mekân Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	89
4.1.5.1. Beypazarı	89
4.1.5.2. Anadolu'da Bahar	90
4.1.5.3. Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek	90
4.1.6. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	92
4.1.6.1. Mavisini Yitirmiş Yaşamak	92
4.1.6.2. Kırkikindiler	92
4.1.6.3. Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor	93
4.1.7. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları	95
4.1.8. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları	96
4.2. MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular	97
4.2.1. İletişim Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	97
4.2.1.1. Tatlı Dil	97
4.2.1.2. Yolcu Konmaz Oteli	98
4.2.1.3. Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür	98
4.2.2. Atatürkçülük Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	100
4.2.2.1. Atatürk	100
4.2.2.2. Atatürk ve Sanat	100
4.2.2.3. Atatürk ve Türk Tiyatrosu	101

4.2.2.4. Türk Dili	102
4.2.3. Kavramlar ve Çağrışımlar Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	103
4.2.3.1. Bilmece	104
4.2.3.2. Hayata Açılan Kapılar	104
4.2.3.3. İyimserlik ve Kötümserlik	105
4.2.4. Milli Kültür Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	107
4.2.4.1. Anadolu'nun Cirit Oyunları	107
4.2.4.2. Karada Yüzen Donanma	107
4.2.4.3. Bozkırın Tezenesi	108
4.2.5. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	109
4.2.5.1. Susayan Konya	109
4.2.5.2. Deniz Hasreti	110
4.2.5.3. Son kuşlar	111
4.2.6. Toplum Hayatı Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	113
4.2.6.1. Komşusuzluk	113
4.2.6.2. Mustafa Kemal'in Kağnısı	114
4.2.6.3. Anadolu'da Konukseverlik	114
4.2.7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları	116
4.2.8. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları	117
4.3. MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular	118
4.3.1. Zaman ve Mekân Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	118
4.3.1.1. Kız Kalesi	118
4.3.1.2. Geçmiş Zaman Şiirleri	119
4.3.1.3. Eski Ankara Evleri	119
4.3.2. Atatürkçülük Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	121

4.3.1.1. Atatürk'ten Anılar	121
4.3.1.2. Onuncu Yıl Nutku	121
4.3.1.3. Atatürk ve Bilim	122
4.3.3. Millî Kültür Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	125
4.3.1.4. İhtiyar Çilingir	125
4.3.1.5. Gönül Mimarlarımız	125
4.3.1.6. Nevruz ve Birlik	127
4.3.4. Toplum Hayatı Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	128
4.3.4.1. Ergenekon Destanı	128
4.3.4.2. Çiğdem Der ki	128
4.3.4.3. Aşinasız	130
4.3.5. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	131
4.3.5.1. Basından Teknoloji Haberleri	131
4.3.5.2. Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni	132
4.3.5.3. Bilgisayar Yalnızlığı	132
4.3.6. Kişisel Gelişim Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları	134
4.3.6.1. Hayatta Başarımın Yolları	134
4.3.6.2. İki İyi İnsan	135
4.2.6.3. Martı	137
4.3.7. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları	138
4.3.8. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları	139
4.4. MEB Yayınları İlköğretim 6 -7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım Oranları	141

BEŞİNCİ BÖLÜM
SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1.Sonuç	142
5.1.1. MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme	142
5.1.1.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden	142
5.1.1.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden	143
5.1.1.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması	144
5.1.2. MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme	145
5.1.2.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden	145
5.1.2.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden	146
5.1.2.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması	147
5.1.3. MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme	147
5.1.3.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden	148
5.1.3.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden	148
5.1.3.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması	149
5.4. MEB Yayınları İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarının Karşılaştırılması	150
5.4.1. Sınıf Düzeyleri Arasında Karşılaştırma	150
5.4.2. Metinler Arası Karşılaştırma	150
5.4.3. Temalar Arası Karşılaştırma	151
5.4.4. Metin Türleri Arası Karşılaştırma	151
5.2. Öneriler	152
5.2.1. Ders Kitabı Yazarlarına Yönelik Öneriler	152
5.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler	152
5.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	153
KAYNAKÇA	154

EKLER

Ek 1: MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar En Zengin Metin Örneği

Ek 2: MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar Yönünden En Zengin Metin Örneğis

Ek 3: MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar Yönünden En Zengin Metin Örneği

TABLolar LİSTESİ

Sayfa

Tablo 1: Okuma Kültürü Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	79
Tablo 2: Atatürk Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	83
Tablo 3: Duygular ve Hayaller Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	86
Tablo 4: Sevgi Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	88
Tablo 5: Zaman ve Mekân Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	91
Tablo 6: Doğa ve Evren Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	94
Tablo 7: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılımı.....	95
Tablo 8: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo.....	96
Tablo 9: İletişim Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	99
Tablo 10: Atatürkçülük Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	102
Tablo 11: Kavramlar ve Çağrışımlar Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	106
Tablo 12: Milli Kültür Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	108
Tablo 13: Doğa ve Evren Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	112
Tablo 14: Toplum Hayatı Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	115
Tablo 15: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılımı.....	116

Tablo 16: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo.....	117
Tablo 17: Zaman ve Mekân Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	120
Tablo 18: Atatürkçülük Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	124
Tablo 19: Mili Kültür Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	127
Tablo 20: Toplum Hayatı Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	130
Tablo 21: Bilim ve Teknoloji Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	133
Tablo 22: Kişisel Gelişim Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılımı.....	137
Tablo 23: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılımı.....	138
Tablo 24: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo.....	139
Tablo25:Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılımı.....	141

KISALTMALAR LİSTESİ

MEB Milli Eğitim Bakanlığı

S. Sayfa

UB Uzak Bağdaştırma

Vd. Ve diğerleri

YB Yakın Bağdaştırma

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. GİRİŞ

Bu bölümde, araştırmanın problem durumu, problem cümlesi, amacı, önemi ve araştırma konusuyla ilgili yurt içinde ve yurt dışında yapılan çalışmalara yer verilmiştir.

1.1.Problem Durumu

Ders kitabı, bir dersin öğretimiyle ilişkili olarak hazırlanan ya da seçilen, belirli ölçülere göre incelendikten sonra belli bir okul, sınıf ve ders için öğretmen ve öğrencilere temel kaynak olarak salık verilen kitaptır (Oğuzkan, 1993:38). Öğretimde öğretmenin gücünü daha iyi kullanmasına, öğretmek istediklerini daha dizgesel bir biçimde vermesine, öğrencinin de öğretmenin anlattıklarını, istediği zaman ve yerde, istediği hızda yinelemesine olanak veren temel gereçtir (Aycan vd., 2001). Eğitim ve öğretim etkinliklerinin planlanmasında, uygulanmasında, değerlendirilmesinde ve geliştirilmesinde ders kitabının önemli rolü vardır. Kitap, sınıfta öğretmen ve yazı tahtasından sonra en sık başvurulan bir araçtır (Alkan, 1995: 126).

Türkçe öğretiminde kullanılan yardımcı ders araçları içinde en önemlisi ders kitaplarıdır. Ana dilini etkili bir şekilde kullanma becerisi ve dil bilinci, bireye ilköğretim kademesinde kazandırılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında, Türkçe ders kitaplarının önemi daha da artmaktadır (Özbay, 2006: 170) .

Ana dili eğitimi için ilköğretimde kullanılan kitaplar; ilkokuma yazma, Türkçe ve dil bilgisi kitaplarıdır. Bunlar öğretim bakımından önem ve izleme gereğine göre, ders kitabı, yardımcı kitap ve başvuru kitabı olmak üzere üç grupta

toplanmaktadır. Ders kitabı, öğrenci düzeyinde yazılmış ya da toplanmış metinlerden oluşan ve programa göre anlama-anlatma yeteneğini geliştirmek yanında edebiyat terimlerini, kompozisyon bilgilerini, dil bilgisi konularını tanıtan, izlenmesi zorunlu kitaptır (Göğüş, 1996: 6). Ders kitapları, öğrencilerin bilişsel gelişim süreçlerini önemli ölçüde destekleyen eğitim ortamlarıdır. Bu açıdan bakıldığında, ders kitaplarındaki metinlerin taşıdıkları dilsel nitelikler bakımından, çocukların bilişsel gelişim süreçlerine ne ölçüde katkı sağladığı önemli bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bir düşünce veya ilişkiyi niteleyen soyut kavramları tanımlamak somut olanlara göre her zaman daha zordur. Özellikle soyut düşünme, bilişsel süreçler açısından ileri düzey bir beceridir. Bu bilişsel beceriler sadece dil derslerinde değil, tüm derslerde geliştirilir ancak dilsel beceriler birçok öğrenmenin temelini teşkil ettiği için ana dili eğitimi çerçevesinde bilinçli olarak planlanmalı ve öğretilmelidir.

Dil eğitimi bir bütünlük içerisinde ele alınmalıdır. Ders kitapları ve eğitim programları dilin öğrenimine katkıda bulunmalıdır. Öğrenciler, dilin günlük iletişimsel amaçlar doğrultusunda kullanımını öğrenirken, durum, konum, bağlam ve konuşulan kişiye göre dil kullanımının farklılaştığını da içselleştirmelidir.

Bu noktada özellikle ders kitaplarına metin seçimi konusu üzerinde durmak gerekiyor. Ders kitapları için seçilen araç metinlerin bilişsel becerileri geliştirme konusunda yeterli niteliklere sahip olmadığı düşünülmektedir (Keklik, 2005: 1).

Türkçe ders kitapları dil gelişimini sağlamak ve bilişsel becerileri artırmak için mi yazılmaktadır, yoksa sadece değer yargıları ve ahlakî değerlerinin aktarılması için bir araç işlevine mi sahiptir? Birçok ülkede olduğu gibi elbette ders kitaplarında sunulan metinler kültüre özgü kodları ve mesajları taşımalıdır. Dile hâkim olan dünya görüşünün metinler yoluyla aktarılması son derece önemlidir.

Ancak sadece değer aktarma ölçütüyle tespit edilen metinler, bilişsel becerileri geliştirmede yetersiz kalacaktır. Önemli olan, bu iki temel niteliğe sahip metinlerin seçilmesi veya kurgulanmasıdır.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı'nın, İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1–5 ve 6–8) kitabında belirtilen genel amaçlardan da anlaşılabilieceği gibi Türkçe ders kitapları hem öğrencilerin bilişsel becerilerini geliştirmeyi hem de onların ahlâklı insanlar olarak yetiştirilmesini sağlamayı hedeflemektedir. 1739 Sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda, Türk Milli Eğitiminin, Türk milletinin bütün fertlerini; (Madde 2) “Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere, hür ve bilimsel düşünme gücüne, geniş bir dünya görüşüne sahip, insan haklarına saygılı, kişilik ve teşebbüse değer veren, topluma karşı sorumluluk duyan; yapıcı, yaratıcı ve verimli kişiler olarak yetiştirmek”, gibi dört genel amaç sıralanmıştır (MEB, 2005: 9).

Eğitim sistemimizdeki bilinen sorunlardan dolayı öğrencilerin üst düzey düşünme süreçleri gerektiren işlemlere tabi tutulduğu PISA testleriyle de ortaya çıkmaktadır. Birçok ülkenin öğrencilerinin matematik, anadil dersi, fen bilgisi vs. gibi alanlarda katıldığı sınavlardan alınan sonuçlar kullanılarak, uluslararası beceri düzeyleri saptanmaktadır. PISA araştırmalarından alınan sonuçlar, dolaylı olarak ders kitaplarındaki metinleri de ilgilendirmektedir.

Sonuç olarak, Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin çocukların gelişim düzeylerine göre kurgulanması gerekiyor. Metinlerin kültürel aktarım işlevlerinin yanı sıra, bilişsel becerileri geliştirmeye yönelik niteliklere sahip olması da son derece önem arz etmektedir. Özellikle metinlerin soyut düşünebilme becerilerini geliştirmeye yönelik olarak hazırlanması ve seçilmesi gerekmektedir. Uzak ve yakın

bağdaştırmaların, metni anlama sürecinde, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirici nitelikteki dilsel özellikler olduğu düşünülmektedir.

1.2.Problem Cümlesi

Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki (Millî Eğitim Bakanlığı [MEB], 2008) metinlerinde bağdaştırma kullanımına ne ölçüde yer verilmektedir ve bağdaştırmaların sınıf, tema ve metin düzeyinde dağılımları nedir? Dolaylı olarak, ders kitaplarındaki metinler, çocukların soyut düşünebilme becerilerini geliştirmeye ne ölçüde uygundur? Bu durum, çalışma çerçevesinde, soyut düşünme becerileri açısından ele alınmış olup, bağdaştırmalar ölçü alınmıştır.

1.3.Alt Problemler

MEB yayınları ilköğretim 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde uzak ve yakın bağdaştırmaların

- a) temalara göre dağılımı nasıldır?
- b) sınıf düzeylerine göre dağılımı nasıldır?
- c) metin türlerine göre dağılımı nasıldır?

1.4.Araştırmanın Önemi

Türkçe dersi; doğru ve güzel okumayı / yazmayı, etkili dinlemeyi, dil bilgisi kurallarını uygulatmayı ya da etkili konuşmayı amaçlamanın yanında; bireyin millî, ahlakî, sosyal ve evrensel değerlere sahip olmasını da hedeflemektedir. Türkçe dersinin değerlerle ilgili amaçlarını gerçekleştirmede duyuşsal eğitim devreye girer. Duyuşsal eğitimin içinde insana kazandırılmak istenen duygular, tercihler, değerler, ahlakî kurallar, istek ve arzular, güdüler, yönelimler, duygulanışlar yer almaktadır.

(Bacanlı, 1999: 7). Eğitimin diğer alanlarında olduğu gibi duyuşsal eğitimde hedeflenen amaçlara ulaşmanın temelinde, doğru materyalin doğru zamanda ve doğru yöntemle öğrenciye verilmesi esastır. Kullanılacak bu materyallerin en başında ders kitapları gelmektedir.

Ders kitapları, eğitimin vazgeçilmez bir parçasıdır ve öğrencilerin dil ve zihin gelişimlerini sağlamanın yanı sıra kişiliklerinin oluşmasında da önemli bir rol üstlenmektedir. Anadili öğretiminde *okuma, dinleme, konuşma, yazma, görsel okuma ve görsel sunu* becerilerindeki başarı, büyük oranda ders kitaplarının kalitesi ile doğru orantılıdır. Anadili öğretiminde ve değerlerin aktarımında Türkçe ders kitaplarında yer alan metinler ön plana çıkmaktadır (Şen, 2008: 764).

Dilbilimsel bir kavram olarak metin, “Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür. Bir başka deyişle, bildirişim değeri taşıyan, eyleme yönelik devingen bir bütündür. Bildirişim işlemi olmayan yazılı ya da sözlü bir belge metin değildir” (Günay, 2001: 33). Öğrencilerin bildirişim (iletişim) merkezli temel dil becerilerinin geliştirilmesinde metin önemli bir araçtır. Özellikle, öğrencilerin dil merkezli soyutlama becerilerini geliştirmede metin, vazgeçilmez bir işleve sahiptir. Metnin bu açıdan eğitimsel işlevini belirleyen temel ölçütlerden biri de, sahip olduğu anlamsal yapısıdır. Anlamsal yapı dendiğinde, bir yönüyle metni meydana getiren kelime ve kelime gruplarının anlam özellikleri anlaşılmaktadır. Bağlam, eş anlamlılık, zıt anlamlılık, gerçek anlam, eş adlılık, aktarmalar, yan anlam, duygu değeri ve bağdaştırma gibi kavramlar, bir metnin anlamsal özelliklerini kelime ve kelime grubu düzeyinde belirleyen ve öğrencilerin dil merkezli soyutlama düzeylerini geliştiren temel ölçütlerdir.

Bu çalışmada bir metnin, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirmesi açısından eğitimsel işlevini belirleyen ve bu anlamda temel ölçütlerden biri olan bağdaştırma kavramı ele alınacaktır. “Yeryüzünde hiçbir dilin tek tek

sözcüklerle konuşulmadığı bir gerçektir. Belli bir kavramı anlatmak üzere her dilde birden fazla sözcük bir araya getirilerek çeşitli tamlamalar, deyimler oluşturulmakta, değişik düşünce, duygu ve bildirileri yansıtmak için de tümceler ve sözceler kurulmaktadır. Tamlama, deyim gibi sözvarlığı içindeki öğeleri ve tümce ya da sözceleri anlamlı, kabul edilebilir birimler halinde bir araya getirmeye bağdaştırma adını veriyoruz. Bağdaştırmalar, alışılmış (yakın) ve alışılmamış (uzak) bağdaştırmalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır (Aksan, 2006 : 83).

Yukarıdaki temel düşünceden hareketle bu çalışmada, kelime ve kelime gruplarının anlam özelliklerinden bağdaştırma kavramı, ilköğretim ikinci kademe ders kitaplarındaki metinlerde kullanım düzeyleri açısından ele alınacaktır.

12- 15 yaşlar arasındaki zihinsel gelişim, temel dil becerilerinin kullanımı açısından son derece önemlidir. Öte yandan, “ öğrencilerin soyut düşünebilme becerileri 11 yaşından itibaren gelişmeye başlamaktadır”(Şirin, 2007:65). Bu açıdan bakıldığında, ilköğretim ikinci kademe sürecini karşılayan 12- 15 yaşlar arası, öğrencilerin soyut düşünme becerilerinin gelişimi açısından kritik bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte çocukların soyut düşünebilme becerilerinin geliştirilmesinde ders kitaplarındaki metinlere önemli görevler düşmektedir. Metinlerdeki bağdaştırmalar ve özellikle uzak bağdaştırmalar üzerinden yapılan anlama anlatma çalışmaları, dilin soyut kullanımlarının sergilenmesini bakımından önemli bir işleve sahiptir.

1.5.Varsayımlar

MEB İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerin uzak ve yakın bağdaştırma örnekleri içerdiği varsayılmaktadır.

1.6.Sınırlılıklar

Çalışma, MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin ile sınırlıdır. Serbest okuma ve dinleme metinleri çalışma kapsamına dâhil edilmemiştir.

Metin analizlerinde temel alınan ve isim tamlaması, sıfat tamlaması, deyim, tümce, sözce gibi unsurlardan meydana gelen bağdaştırma kavramı ise çalışma çerçevesinde, sıfat tamlamaları ve deyimlerle sınırlandırılmıştır.

1.7. İlgili Araştırmalar

Türkçe ders kitapları ile ilgili olarak bugüne kadar çeşitli araştırmaların yapıldığını görmekteyiz. Bunlar aşağıda sıralanmıştır.

Bulut (1999), “İlköğretim 1, 2 ve 3. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmasında, Bursa il merkezindeki 28 okulda görev yapan toplam 104 öğretmenden veri toplanmıştır. Araştırmada gereksinim duyulan veriler, Özcan Demirel tarafından geliştirilen “Türkçe Ders Kitaplarını Değerlendirme Ölçeği” ile toplanmıştır. Araştırma bulgularına göre, Türkçe ders kitaplarının “genel görünüm” açısından yetersiz, “fiziksel görünüm” açısından geliştirilmesi gerektiği, “içerik”, “kelime ve cümle yapısı” ve “alıştırma ve değerlendirme” boyutları yönünden kabul edilebilir olduğu sonucuna varılmıştır.

Deveci (1999), “İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Dilbilgisi Müfredatı Açısından İncelenmesi” başlıklı çalışmasında dilbilgisi konuları ile metinlerin aynı paralelde olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sezgin (2000), “İlköğretim Okullarının Altıncı Sınıfları İçin Yazılan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmasında ilköğretim altıncı sınıfta Türkçe öğretimi için kullanılan kitaplardan üçü; şekil, metin sonu soruları, metinlerin dilbilgisi bölümleri, yazım kuralları açısından incelenmiştir. Araştırma bulgularına göre, çeviri metinlerde dil ve anlatıma dikkat edilmediği, düz yazının şiire oranla sayısının daha fazla olduğu, metin sonu sorularının öğrencileri yaratıcı, eleştirel düşünmeye yönlendirmekten uzak olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Kırca (1992), “İlköğretim Dört ve Beşinci Sınıflarında Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Üzerine Araştırmalar:1 Türkçe Ders Kitapları” başlıklı çalışmasında, metinlerin öğrencilerin gelişim düzeyine uygun olduğu ancak masal, bilmece, tekerleme gibi türlerden örnek metinlere yer verilmediği, çağdaş Türk edebiyatından alınan örnek metinlerdeki kısaltmalara dikkat edilmediği ve eserin özünden uzaklaşıldığı, yazım ve noktalamaya dikkat edilmediği sonucuna varılmıştır.

Yılmaz (1996) “İlkokul Beşinci Sınıf Ders Kitaplarının Kelime ve Cümle Kadrosu” başlıklı çalışmasında, ilköğretim beşinci sınıflarda Türkçe öğretimi için kullanılan kitaplardan ikisi, kelime ve cümle kadrosu açısından incelenmiştir. Beşinci sınıf öğrencilerinden alınan kompozisyonlar da Türkçeyi doğru kullanma açısından değerlendirilmiştir. Cümle uzunluklarının öğrencilerin düzeyine uygun olmadığı, ders kitaplarında yazım kuralları açısından ortak bir anlayış bulunmadığı sonucuna varılmıştır.

Tor’un (2004) Türkiye’de yaptığı bir çalışmaya göre de ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin ödevlerini yaparken yararlandıkları kaynaklar arasında ilk sırayı ders kitapları almaktadır. Bunu sırasıyla ansiklopediler, yardımcı ders kitapları, bilgisayar ve eğitim CD’leri almaktadır.

Özbay (2003) araştırmasında, Türkçe öğretmenlerinin derslerini büyük oranda (% 94,44) ders kitabına bağlı kalarak işlediklerini ortaya koymuştur.

Akkaya ve Susar Kırmızı (2007), “Yeni Program Doğrultusunda Hazırlanan İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi” başlıklı araştırmalarında, 2005–2006 eğitim öğretim yılında İzmir’in Buca ilçesinde 31 ilköğretim okulunda görev yapan 156 adet 4. ve 5. sınıf öğretmenlerine anket uygulamışlardır. Bu anketten elde ettikleri verilere göre; Türkçe Dersi Öğretim Programı’na yönelik yeterli bilgiye sahip olan öğretmenlerin sahip olmadığını söyleyen öğretmenlere oranla ders kitapları ile ilgili düşüncelerinin daha olumlu olduğu ortaya konulmuştur. Öğretmenler programa yönelik yeterli bilgiye sahip olduklarında hazırlanan kitabı daha iyi anlamakta, kitapta yer alan yöntem ve teknikleri daha iyi uygulamakta ve doğal olarak da kitaplara olumlu bir gözle bakmaktadır. Programla ilgili olarak yeterli bilgiye sahip olmayan öğretmenler, gerek kitapları anlamada, gerekse uygulamada karşılaştıkları sorunlardan dolayı olumsuz görüşler belirtmektedirler.

Çeçen ve Çiftçi (2007), İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarından üçünde yer alan metinleri tür ve tema açısından karşılaştırmışlar ve karşılaştırılan kitapların, metin türleri bakımından farklılıklar içerdiğini ortaya koymuşlardır. Çeşitli yayınevlerinin kitaplarını okumakla muhatap bırakılan öğrencilerin metin türleri bakımından aynı türlerle ve bütün türlerle tanıştırmaları bakımından sınıflar düzeyinde okutulacak türlerin yetkililer tarafından, önceden belirlenmesinin gerekli olduğu yönünde görüşlerini ortaya koymuşlardır.

Zorbaz (2007), “Türkçe Ders Kitaplarındaki Masalların Kelime – Cümle Uzunlukları Ve Okunabilirlik Düzeyleri Üzerine Bir Değerlendirme” başlıklı çalışmasında, ilköğretim Türkçe ders kitaplarındaki masalların kelime ve cümle uzunluklarının sınıflara göre değişimini ve metinlerin okunabilirlik düzeylerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, ders kitaplarına alınan masalların kelime ve özellikle cümle uzunluklarının, öğrencilerin sınıf düzeylerine göre düzenli bir artış

göstermediği, cümle uzunluğu ve okunabilirlik açısından altıncı sınıfa geçişte metinlerde bir değişiklik olduğu, bunun dışında sınıflara göre belirli bir değişimin olmadığı saptanmıştı.

Bedir ve Demir (2006), Türkçe Ders Kitaplarını içerik, dil ve anlatım, değerlendirme ölçütleri açısından değerlendirmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, yeni İlköğretim Okulu Türkçe Programı doğrultusunda hazırlanan ilköğretim 4. ve 5. sınıf Türkçe ders kitaplarına yönelik olarak öğretmenlerin olumlu görüşler taşıdıkları belirlenmiştir. Özellikle dil ve anlatıma yönelik olarak öğretmenler olumlu düşüncelerceler belirtirken, değerlendirme açısından daha az yeterli olduğu yönünde görüş bildirmişlerdi.

İKİNCİ BÖLÜM YÖNTEM

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırmada, betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel tarama modeli olayların, objelerin, varlıkların, kurumların, grupların ve çeşitli alanların ne olduğunu betimlemeye, açıklamaya çalışır. Bu sayede onları iyi anlayabilme, gruplayabilme olanağı sağlanır ve aralarındaki ilişkiler saptanmış olur (Kaptan, 1998). Betimsel araştırmalar, verilen bir durumu olabildiğince tam ve dikkatli bir şekilde tanımlar (Büyüköztürk, 2008: 19). Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırmalara uygun bir modeldir (Karasar, 2005). Betimsel tarama modelinde, bilimin gözleme, kaydetme, olaylar arasındaki ilişkileri tespit etme ve kontrol edilen değişmez ilkeler üzerinde genellemelere varma nitelikleri söz konusudur. Yani bilimin tasvir fonksiyonu ön plana alınmıştır (Yıldırım ve Şimşek, 2000).

2.2. Evren ve Örneklem

Bu araştırmanın evrenini, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitapları oluşturmaktadır. Dinleme metinleri ve serbest okuma metinleri kapsam dışında bırakılmıştır.

Araştırmanın örneklemini, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin oluşturmaktadır.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada, veri toplama aracı olarak Milli Eğitim Bakanlığı yayınları ilköğretim 6,7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin kullanılmıştır.

2.4. Verilerin Toplanması ve Çözömlenmesi

Araştırma ile ilgili veriler, Milli Eğitim Bakanlığı 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda yer alan 56 metin analiz edilerek elde edilmiştir.

Metinlerdeki bağdaştırma örneklere tespit edildikten sonra uzak ve yakın bağdaştırmalar olarak tekrar belirlemek için kendi aralarında analize tabi tutulmuştur. Metin ortamındaki bağdaştırmaların tespit edilmesinde, literatür taraması sonucunda elde edilen tanımlar ve örneklere ölçüt alınmıştır.

Metinlerin incelenmesi sonucunda elde edilen uzak ve yakın bağdaştırmalar metin, tema ve sınıf düzeylerine göre ayrı ayrı değerlendirilmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE EĞİTİM ORTAMLARI

Öğrencilerin eğitim ve öğretim sürecinde, istenilen bilgi ve becerileri kazanabilmeleri için gerekli şartların bir araya getirilmesi gerekmektedir. Bu şartların en başında eğitim ve öğretime uygun bir ortamın hazırlanması ve düzenlenmesi gelmektedir. Okulda verilen eğitimin daha kalıcı ve verimli olabilmesi için ortamların öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hazırlanması gerekmektedir.

Çağdaş anlamda eğitim ortamı düşünüldüğünde personel, araç-gereç ve özel düzenleme yaklaşımlarını içine alan yer, akla gelmektedir. “Artık eğitim ergonomisinden mimariye, sınıf içi düzenlemelerden genel iklime kadar eğitimde yeni bir ortam anlayışı gündeme gelmiştir. Eğitim ve öğretimin merkezinde insan bulunmaktadır. Bu yüzden insanların her türlü ihtiyaçları ve istekleri okul ortamında karşılanmalıdır. Eğitim ortamında aydınlatma, ısı, ses, renk, öğrenci sayısı gibi unsurlar elverişli olmalıdır. Tüm bu unsurlar öğrencilerin psikolojik durumlarına ve başarılarına etki etmektedir” (Özbay, 2002: 162).

“Okullarımızda, öğretmenlerimiz sınıfın tek hâkimi pozisyonundadır. Dolayısıyla, öğretmen merkezli bir öğretim yapılmaktadır. Ders kitabı, yazı tahtası ve öğretmen ayrılmaz bir üçlüdür. Ancak sadece bunlarla yapılan eğitim-öğretim faaliyetleri oldukça sınırlı kalmaktadır. Oysaki çağdaş eğitim için, araç gereç çeşitliliği ve iyi bir eğitim ortamı gerekmektedir. Sınıfta etkili bir eğitimin gerçekleştirilebilmesi için çeşitli araç-gereçlerden yararlanılmalıdır. Eğitimde araç, kişiler arasında iletişimi sağlayan, konuların anlaşmasına yardımcı olan şeylerdir. Araçlar, öğrencinin öğrenmesi, öğretmenin etkili bir öğretme sağlayabilmesi için özel olarak hazırlanmış öğretme-öğrenme ve yardımcılarıdır. Bunlar, öğrenciye gerçekleri, bilgileri, anlayışları, tutum ve becerileri kazandırmada yardımcı ortamlardır” (Alkan. 1997: 65).

Özbay’a (2002: 82) göre, “Öğretme-öğrenme sürecinde kullanılan araçlar, öğretimi zenginleştirir, destekler ve hızlandırır. Aynı zamanda daha kalıcı ve etkili olmasını sağlar.

Kullanılacak araçların olumlu yönlerini şu şekilde sıralayabiliriz: Çoklu öğrenme ortamı sağlar, dikkat çeker, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarını sağlar, hatırlamayı kolaylaştırır, zamandan tasarruf sağlar, güvenli gözlem yapma imkânı sağlar, farklı zamanlarda birbirleriyle tutarlı içeriğin sunulmasını sağlar, tekrar tekrar kullanılabilir, içeriği basitleştirerek anlaşılmayı kolaylaştırır, soyut şeyleri somutlaştırır.”

Türkçe öğretiminde çok önemli ve vazgeçilmez yeri olan kaynakları, araç ve gereçleri değerlendirmekte her fırsatta yararlanılmalıdır. Eğitim ortamında etkili bir biçimde araç-gereçlerden faydalanmak gerekir. Böylece belirlenmiş hedeflere daha kolay bir şekilde ulaşılabilir.

Türkçe eğitiminde kullanılan başlıca eğitim ortamları aşağıda ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

3.1.1. Yazılı ve Basılı Araç-Gereçler

Türkçe öğretimi, kitaplara dolayısıyla metinlere dayalıdır. Dinlemenin, okumanın, yazmanın ana malzemesi kitaplardır. Kitaplar vasıtasıyla bu beceriler geliştirilir. Eğitim teknolojisinde de kitaplar yani metinler kullanılır.

Amacı ve aracı dil olan Türkçe öğretimi gibi bir derste kitap diğer materyallerle mukayese edilemeyecek kadar önemli bir eğitim aracıdır. Ders kitabı aracılığıyla çocuklara aktarılan Türk ve Dünya edebiyatının seçkin örnekleri, çocuklarımızın Türkçenin kurallarını sezmelerine, bu sezgilerini davranışa dönüştürerek ifadelerinde kullanmalarına ve kurallara uymayı alışkanlık hâline getirmelerine vesile olur. Metin üzerinde yapılan çalışmalarla öğrencilere dinleme, okuma ve yazma alanlarında türlü beceriler kazandırılır. Ayrıca ders kitapları, öğretmenin ders verme, rehberlik etme, öğrenci kalitesini artırma çalışmalarına da önemli kolaylıklar getirmektedir. Ders kitapları programın hedeflerine uygun, ilmî ve edebî değeri olan metinleri içerir nitelikte olmalıdır (Aşlıoğlu, 1993: 185).

Kitaplarda bulunan metinlerle öğrenciler Türkçenin kurallarını, güzelliklerini ve inceliklerini öğrenirler. Böylece Türkçeyi doğru bir şekilde kullanırlar dil öğretiminde her dönemde önemini korumuş olan ders kitaplarının, ülkemizin şartları düşünüldüğünde önemi bir kat daha artmaktadır. Çünkü öğretmenler derslerde birçok materyal olmasına rağmen öncelikle ders kitaplarını kullanmaktadırlar. Dersler ders kitaplarıyla yürütülmektedir, öğretim programları da derslerin ders kitaplarıyla birlikte yürütülmesini önermektedir. Bu çerçevede Türkçe Öğretim Programı, Ders Kitabı, Öğrenci Çalışma Kitabı, Öğretmen Kılavuz Kitabı olmak üzere üçlü kitap modelini benimsemiştir.

Ders kitabı; metinler ve bunları destekleyen resim, fotoğraf, karikatür gibi görsel unsurlar ile değerlendirme sorularından oluşur. Kitapta metin işlenişleri yer almaz, bilgi verilmez. Öğrenci çalışma kitabı; ilgili öğretim programlarında yer alan amaç ve açıklamalar doğrultusunda dersin öğretilmesini kolaylaştıracak ve öğrencilerin yeteneklerinin geliştirilmesine yardımcı olacak çeşitli örnek, alıştırma, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, eser ile üniteleri görsel ve işitsel yönden destekleyen CD, DVD, VCD gibi ek materyalleri kapsar. Öğretmen kılavuz kitapları ise ilgili öğretim programlarında yer alan hedef ve açıklamalar doğrultusunda ders kitabının daha etkili kullanımını sağlayacak çeşitli örnek, alıştırma, okuma kaynakları ve diğer etkinlikleri kapsayan, derse hazırlık ve dersin işleniş sürecinde öğretmenlerin yararlanması için hazırlanan kitaplardır (MEB, 2004: 740-781).

Ders kitaplarında yer alan metinlerde Türkçenin kullanımında Türk Dil Kurumunun son yıllarda yayımladığı Türkçe Sözlük ve Yazım Kılavuzu esas alınır. Öğrencilerin yeni kelimeler öğrenmelerine fırsat verilir. Kelimeler dikkatle seçilerek yazılır. Kitaplar, çocuğun dil becerilerini geliştirmede çok etkilidir. Çocuk kitapları, çocukların ilgilerini çekecek tarzda olmalıdır. Çünkü kitaplar çocukların zihinsel, duygusal ve ruhsal gelişimini destekler. Kitap okuyan çocukların kelime hazinesi, düşünme çeşitliliği, kendini ifade etme becerisi, hayal gücü, kavrama gücü gelişir.

İlköğretim yıllarında kitaplar çocuğun kültürel kazanımlarına katkı sağladığı gibi, kitap okuma, tartışma saatleri ve slayt gösterileri gibi aktivitelere yer verilerek buraların kültür merkezleri durumuna getirilmesi olumlu sonuçlar doğuracaktır. Unutulmamalıdır ki, ülkelerin gelişmişliği, okunan kitap sayısı ile değerlendirilmektedir (Aral ve Gürsoy, 2000. 332).

Çocuklara kitap sevgisi küçük yaşta kazandırılmalıdır. Okuma alışkanlığı kazandırmak için biçim ve içerik bakımından nitelikli kitaplar önerilmelidir. Bu kitaplar, yazı, baskı kalitesi ve resim yönünden de gerekli nitelikleri taşımalıdır.

Türkçe dersinde, metin inceleme çalışmalarının yapılması sürecinde, en çok faydalanılan kaynaklar sözlüklerdir. Metinler, öğrencilerin seviyelerine göre hazırlansa da öğrencilerin bilmediği kelimeler yer alabilir. Böyle durumlarda öğrencilerin sözlüklere başvurmalarını ve bunu alışkanlık hâline getirmelerini sağlamalıyız. Sözlük kullanma alışkanlığı kazanan kişilerin kelime hazinesi zenginleşir. Buna bağlı olarak düşünce ufku genişler ve ifade gücü artar. Kullanılan sözlükler kelimenin çeşitli anlamlar hakkında bilgi vermeli ve bu anlamları mümkün olduğunca cümlelerle örneklendirmelidir.

Yazım Kılavuzu Türkçeyi doğru öğrenmek için büyük bir katkı sağlar. Dilimizi doğru kullanmak için kelimelerin doğru telaffuzunu ve yazılışını bilmemiz gerekir. Öğrenciler yazım kılavuzu ile Türkçe sözlük kullanarak yazım kurallarını öğrenirler. Yazım kılavuzu doğru kullanılırsa ağız özelliklerine göre konuşup yazma engellenebilir.

Türkçe eğitimi açısından antolojiler, ansiklopediler çeşitli dergiler, dil bilgisi kitapları gibi eserler de son derece önemlidir. Öğrenciler sahip oldukları ilgilere göre bu başvuru kitaplarından okuyarak kendilerini geliştirirler.

“Türkçe eğitiminde çocuk kitapları da çok önemli bir yere sahiptir. Dergiler öğrencilerimizin eğitimine çok farklı yönlerden katkıda bulunur. Bu dergiler içerisindeki farklı yazı türleriyle çocukların serbest okuma alışkanlığı kazanmalarını, kelime

dağarcıklarının zenginleşmesi ve verilen mesajlarla olumlu değerleri kazanmaları gibi çok yönlü işlevleri bünyelerinde barındırır” (Balcı, 2003:320).

Sınıf gazeteleri de öğrencilerin bireysel görüşlerini ve yaşantılarını ortaya koymalarını sağlar. Öğrenciler çeşitli konularda duygu ve düşüncelerini anlatan yazılarını ve resimlerini gazeteye koyarlar. Öğrencilerin hazırladıkları yazılar gazete için seçildiğinde onları teşvik edilmiş de olurlar. Yazma becerilerini ve isteklerini artırmış oluruz.

Okul gazeteleri ise sınıf gazetelerinin daha kapsamlı olanıdır. Okul gazetesine yazı yazan öğrenciler hakkında öğretmenler bilgi sahibi olurlar.

3.1.2. Görsel Araçlar

Türkçe dersinde görme duyularına hitap eden materyalleri kullanmak yararlı olacaktır. Grafik, harita, yazı tahtası, resim, fotoğraf, karikatür, slayt, levha, pano gibi araçlar görsel araçlardır. Grafikler, Türkçe öğretiminde konuların daha somut bir hâle getirilmesi amacıyla kullanılabilir. Çeşitli renklerin bir arada kullanıldığı grafikler ilgi çekici olabilir. Türkçe derslerinde, gezilip görülen yerler anlatıldığı zaman haritalardan yararlanılabilir. Harita kullanılarak öğrencilerin daha kalıcı bilgilere sahip olması sağlanabilir. Sınıflarda yazı tahtası mutlaka bulunmaktadır. Yazı tahtaları, öğretmenler için vazgeçilmez bir araçtır. Tüm öğrenciler yazı tahtasından faydalanırlar; ama yazı tahtası doğru kullanabilmek önemlidir. Öğretmenler bu konuda dikkat etmelidirler (Özbay, 2006:186).

Türkçe derslerinde resimler de önemli materyaller arasındadır. Resimlerle öğrencilerin anlama, konuşma ve yazma becerileri geliştirilebilir. Sınıfa getirilen bir resim hakkında öğrencilerin ne düşündükleri sorulabilir veya düşündüklerini yazmalarını istenebilir.

Panolar da Türkçe dersinde etkili materyallerdendir. Öğrencilerin hazırlamış oldukları yazılar, şiirler ve resimler panolara asılabilir. Böylece öğrencilerin kendilerine olan güvenleri artar ve becerilerini geliştirmeye çalışırlar.

Tepegöz sıkça kullanılan materyallerdendir. Dikkat çekici bir materyal olduğundan rahatlıkla kullanılabilir. Türkçe dersinde tepegöz kullanılarak anlaşılmayan konular somutlaştırılabilir.

3.1.3. İşitsel Araçlar

“Türkçe dersinde etkili bir öğretim için işitsel araçları kullanmak faydalı olacaktır. Kulağa hitap eden araçlar arasında teyp, ses bantları, MP3 ve CD’ler yer alır. Teyp ve ses bantları, öğrencilerin kendi konuşmalarını kendilerinin dinleyip değerlendirmelerini sağlar. Genel olayları, radyo ve televizyon programlarını kaydetme ve sonra sınıfta öğrencilere dinletme olanağı verir. Kaydedilmiş kısımların silinmesi, düzeltilmesi ya da yerine başka kayıtların yapılması mümkündür” (Demirel, 2001: 93).

Türkçe derslerinde işitsel araçların önemli bir işlevi vardır. Öğrenciler, kelimelerin doğru telaffuzlarını dinleyerek öğrenebilirler ve yanlışlarını düzeltebilirler.

3.1.4. Görsel - İşitsel Araçlar

Görsel ve işitsel araçlar ile hem görerek hem de işiterek bir öğrenme sağlanmış olur. Türkçe öğretiminde öğrencilerin etkinliğine görme duyularıyla işitme duyuları da katılacaktır. Böylece öğretimde birden fazla duyu olacağından öğrenme daha kalıcı izli ve kolay olur.

“Ülkemizde öğretimin büyük ölçüde kitaba bağlı yapılmakta olduğu bilinen bir gerçektir. Metne dayalı öğretim ise, sözel ağırlıklı olması nedeniyle, ezberci öğrenmeyi teşvik etmekte; öğrenilen bilgiler buz üzerine yazılan yazılar gibi kısa zamanda unutulmaktadır. Okullardaki öğretim-öğrenme sürecinde, iki ve üç boyutlu araçlardan yeterince yararlanılmaması nedeniyle,

öğrenciler konuları daha anlamlı ve etkili bir biçimde öğrenememektedir. Bundan başka, metne dayalı öğretimden her çocuk, bireysel farklılıklar nedeniyle, aynı oranda yararlanamamaktadır. Örneğin mekanik tipteki çocuklar, mevcut öğretimden soyut konuları kavrayan tipler kadar faydalanmamaktadır. Oysa eğitim teknolojisine (görsel-işitsel) dayalı öğretimle öğrencilerin tümü çalışmalarından aynı ölçüde yararlanmakla ve tam öğrenme gerçekleşmektedir” (Alicıgüzel, 2001:230).

Sınıf ortamında öğrencilerin öğrendiklerini daha iyi hatırlayabilmeleri için de çok ortamı öğrenme durumlarının düzenlenmesi önem taşımaktadır. Sınıf içinde çok ortamı öğretimin sağlanmasında genelde göze ve kulağa hitap eden görsel-işitsel araçlar yardımcı olmaktadır (Demirel vd., 2001:71). Görsel ve işitsel araçlar arasında video, televizyon ve bilgisayar yer almaktadır. Video ile gerçek hayat öğrencilere sunulabilir. Dil öğretiminde etkili bir araçtır.

Türkçenin diyalogları video filmleriyle öğrencilere somut ve canlı bir şekilde verilebilir. Öğrenciler bir diyalog içinde rol alan kişilerin cinsiyetini, kıyafetlerini, birbirlerine olan yakınlıklarını, sosyal statülerini, ne yaptıklarını ve hissettiklerini rahatça görebilirler. Bunların yanı sıra yüz ifadelerini, el hareketlerini ve ses tonlarını kısaca tüm davranışlarını gözleyebilir ve olayı daha iyi anlayabilirler (Demirel vd., 2001:97).

Televizyon da etkili görsel ve işitsel araçlardan biridir. Öğrencilerin seviyelerine uygun programlar seçilerek bu programlar hakkında öğrencilerden yorum yapmaları istenebilir. Böylece öğrencilerin sözlü anlatım becerileri geliştirilebilir. Türkçe öğretiminde bu yönüyle faydalı olabilir.

Bilgisayar öğrenciler ve öğretmenler için büyük kolaylıklar sağlar. Öğrenciler ödevlerini bilgisayarla hazırlayabilirler. İnternetteki bilgilerden yararlanabilirler. Öğretmenler de işleyecekleri konularla ilgili slaytlar hazırlayarak öğrencilerin dikkatlerini daha çok toplayarak verimli bir ders işleyebilirler. Ama öğretmenler bilgisayarı yerinde ve zamanında kullanmalıdırlar. Öğretmen yine derse hâkim olmalıdır. Bilgisayarın Türkçe

eğitimi açısından okuma alışkanlıklarını yok etmek gibi, bazı olumsuz yönleri de vardır. Öğrenciler boş zamanlarını kitap okumak yerine bilgisayar karşısında geçirmektedirler. Öğretmenler bu konuda öğrencilere gerekli ödevler vermelidirler. Bilgisayarı olumlu yönde kullanmalarını sağlamalıdır.

3.1.5. Diğer Eğitim Ortamları

Öğrencilere okuma alışkanlığını ve zevkini kazandırmak için sınıf kitaplıklarının bulunması gerekir. Öğrenciler kendi ihtiyaçlarına ve isteklerine göre kitap okumalıdır. Bu kitapların da sınıf kitaplıklarında bulunması gerekir. Burada Türkçe öğretmenlerine büyük görevler düşmektedir. Türkçe öğretmenleri, öğrencilerin seviyelerine sınıf kitaplıklarında hikâye, roman, biyografi ve gezi yazısı gibi farklı türlerden kitapları buldurmalarıdır. Okul kitaplıkları ise sınıf kitaplıklarının daha büyük ve daha zengin olanıdır. Tüm öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayacak sayıda ve nitelikte kitaplar bulunmalıdır. İl ve ilçelerde büyük ve kapsamlı halk kütüphaneleri bulunur.

Türkçe öğretimi açısından okul temsilleri ve tiyatrolar önemlidir. Okul temsillerinde öğrenciler, Türkçeyi tam, doğru, yerinde ve etkili bir biçimde konuşurlar. Öğrenciler sesin, duygu ve düşüncelerin ifadesinde cümle uzunluğu ve anlama göre tonlandırılması için yararlı olacaktır.

Öğrenci kulüpleri, okulun imkân ve şartlarına eğitim-öğretim yılının başında öğrencilerin istekleri ile öğretmelerin gözetiminde oluşturulur. Öğrencilerin ders dışı etkinliklerde bulunmaları onları dersler kadar etkilemektedir.

Öğretim yılı boyunca kutlanan ulusal bayram ve günlerle değişik amaçlarla düzenlenen gün ve haftalar da, Türkçe öğretiminde öğrenme ortamını zenginleştirme bakımından büyük önem taşır. Bu özel gün ve haftalarda, Türkçe derslerinde, yapılan

gösteri ve konuşmaların ele alınması, sözlü ve yazılı ödevler hazırlatılması, yazı yarışmaları düzenlenmesi uygun olur (Kavcar, 1998 :99).

Belirli gün ve haftalarda hazırlanan programlarda verilen görevler öğrencilerin sorumluluk alma duygularını geliştirir. Ayrıca topluluk karşısında doğru ve güzel konuşabilme, uygun vurgu ve tonlamalarla okuyabilme alışkanlıklarını kazandırmaktadır.

3.2. BAĞDAŞTIRMALARIN ANLAM BİLİMİ İÇERİSİNDEKİ YERİ

Bu başlık altında, anlam biliminin (semantik) iki temel inceleme alanı alt başlıkları ile ele alınacaktır. Sözcüğün anlamsal görünümünden biri olan bağdaştırmaların anlam bilim içerisindeki yerinin doğru tespit edilmesi gerekmektedir.

3.2.1. Tümce Anlambilimi

Tümce anlam bilimi, anlam biliminin iki temel inceleme alanından biridir. “Tümce anlambilimi, anlaşmayı sağlayan tümcelerin ve sözcelerin anlam açısından incelenmesiyle ilgilidir. Her ne kadar tek tek sözcükler belli bir kavramı yerine göre, belli bir durum içindeki belli bir anlamı yansıtabilirlerse de tümce içinde bu anlam, bağlama göre değişebilir. Dilin, birbiriyle ilişkiler içinde, içi içe işleyen beş ayrı dizgenin oluşturduğu bir bütün, bu dizgelerden birinin de anlam düzeni olduğu göz önünde tutulunca anlamla öteki düzenlerin ilişkisi yadsınmaz” (Aksan, 2006: 47).

Geleneksel dil bilgisi çalışmalarında tümceyi bir düşünceyi, bir olayı eksiksiz olarak anlatan bağımsız bir sözcük dizisi biçiminde tanımlama eğilimi Aristoteles’e kadar uzanır. Tümceyi sadece dilin bir birimi, biçimsel bir kuruluş olarak görmek, dili tümceye indirgemek eksik bir görüş ve inceleme yöntemi olmaktadır. Çünkü bir tümce, içinde yer aldığı metne, konuşanla dinleyen arasındaki ilişkilere, içinde bulunulan duruma, iletişimde bulunan kimselerin karşılıklı olarak sahip oldukları ruhsal niteliklere ve onların niyetlerine göre değişik anlamlar yansıtır.

3.2.2. Sözcük Anlambilimi

Bu alan, dilbilimde çeşitli adlarla anılan, genel dilde sözcük (word) olarak adlandırılan ögeleri, bunların türemiş ve başka ögelerle bir araya gelmiş biçimlerini anlam açısından inceleyen bir anlambilim dalıdır. Sözcük anlambilimi bugün geleneksel dil çalışmalarından çok farklı bir biçimde sözcükleri ele almakta, onları dil dizgesi, bütünlüğü içinde, bütünün bir parçası olarak incelemektedir. Bu dal belli bir bağlamı hesaba katmadan sözcükleri ele alarak bir nesnenin bir duygu, düşüncenin belli ses bileşimleriyle dile dönüştürülmesinde tutulan yol, bu bileşimlerin içerdikleri temel anlam ögesi, tasarımlar, duygu değerleri, yan anlamlar, sahne oldukları çeşitli aktarmalar, eşanlamlılık, eşadlılık, ters anlamlılık gibi konuları aydınlatmaya yönelir.

3.2.3.1. Sözcük ve Anlam

“Bugüne kadar anlamın tanımı kesin olarak yapılamamıştır. Ama tek göstergeleri hiçbir zaman bütünden soyutlayarak ele alamayız. Sadece tek anlamlı göstergeler değil, çok anlamlı ögelerin de göndergesel anlamları zihnimizde canlanıverir. Ullmann’ın da dediği gibi sözcükler bağlam dışında var olmasaydı bir sözlük yazılamazdı. Bir sözcüğün çeşitli kullanımları çeşitli aktarmalar, özellikle deyim aktarmaları yoluyla o gösterge kullanıldıkça, zaman içinde ortaya çıkar“(Aksan, 2006: 45-46).

Birçok dilbilimci ve düşünür, sözcüğün anlamı üzerinde durmuştur. Ünlü düşünürlerden Wittgenstein, *Philosophical Investigations* adlı yapıtında “ Sözcüğün anlamı, onun dil içindeki kullanımıdır.” der. Firth, bir ögenin anlamını, öteki birimlerle kurduğu ilişkilerle oluşturduğu örgüyle çerçevelendirmektedir. Bilgin anlamın, bir birimin girdiği ilişkiler, işlevler ağının bütünü olduğu görüşündedir. Greimas ise tek ögenin anlamının bulunmadığını, anlamın mutlak koşulunun ögeler arasındaki *bağıntı* (relation) olduğunu ileri sürer. Bağıntı, iki sözcüğün birlikte kavranabilmesi için gerekli ortak yanları

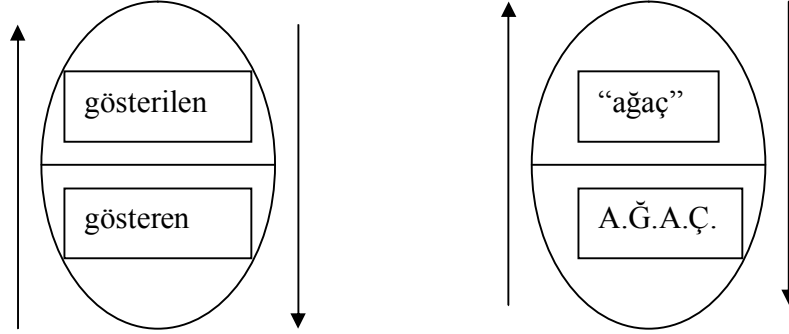
ve başkalıkları belirtir. Örneğin Türkçe yük gemisi ve yolcu gemisi tamlamaları arasında ortak yan gemidir; yük ve yolcu başkalığı gösterir (Aksan, 2006: 47).

Sonuç olarak Aksan'a (2006) göre anlam, dilde birer gösterge niteliğiyle yer alan insanın dünya bilgisine dayalı birtakım belirleyicileri bulunan sözcüklerin belli bir bağlam ve belli bir konu içinde ilettikleri kavram demektir.

3.2.3.2. Sözcüğün Anlam Değeri

Dil göstergesinin değeri dizge içindeki konumuyla anlaşılır. Dil, değişik göstergelerin konumlarını birbirlerine göre belirledikleri bir dizgedir. Yani dil göstergeleri bir dizge içinde yer alır. Belli bir dili oluşturan göstergelerin her birinin ancak öteki göstergeler bütününe göre bir değeri vardır. Göstergelerin benzerlik ve yakınlıklarına göre dil göstergelerine değer verebiliriz.

Kavramsal yönü bakımından değer, anlamın bir ögesidir. Değerler her zaman şu ögelerden oluşur: Değeri belirlenecek şeyle değiştirilebilir benzemez bir öge. Değeri söz konusu olan şeyle karşılaştırılabilir nitelikte olan benzer ögeler (Saussure, 1998: 168). Değerin varlığı için bu iki etken olmak zorundadır. Örneğin, bir sözcük de benzemez bir şeyle, örneğin bir kavramla değiştirilebilir; ayrıca aynı türden bir şeyle, bir başka sözcükle karşılaştırılabilir (Saussure, 1998: 168). Dil göstergesi gösteren ve gösterilenden oluşan bir bütündür.

Gösterilen: Anlam, içerik, zihnimizde oluşan genel /ağaç / kavramı

Gösteren: Biçim, anlatım, /A.Ğ.A.Ç./ seslerinden oluşan işitim imgesi

Sözcüğün anlamı ise konuşan kişinin durumu, alıcının bu sözcüğe verdiği yanıtlar toplamıdır. Sözcükler başka cümlelerde başka durumlarda da kullanılabileceğine göre, tek anlamlı olmazlar. Dil göstergesini bir gösteren ile gösterilenin birleşimi olarak görmek yanlıştır. Dil göstergesini tek başına alırsak, onun değerini ölçemeyiz.

Sözcük, bir dizgenin parçasıdır, yalnızca bir anlam içermez, özellikle de bir değer taşır. Bu duruma şöyle bir örnek verebiliriz: Fr. *mouton* *koyun* İng. *sheep* ‘le aynı anlama gelebilirse de aynı değeri taşımaz. Nedeni ise; pişirilip hazırlanarak sofraya getirilen ete İngilizcede *mutton* denir, *sheep* denmez. *Sheep* ile *mouton* arasındaki değer ayrılığı, ilk sözcüğün yanında ikinci bir öge bulunmasından, Fransızca sözcükte ise böyle bir duruma rastlanmamasındandır (Saussure, 1998: 169). Eğer sözcüklerin görevi, önceden belirlenmiş sözcükleri karşılamak olsaydı, her sözcüğün her dilde bir anlam karşılığı olurdu. Fakat durum hiç böyle değildir. Fransızcada *bir evi kiraya vermek* için de *kiraya tutmak* için de aynı kelime olan *louer* kullanılır. Almandada ise iki farklı kelime olan *mieten* ve *vermieten* kullanılır. Demek ki değerler denklik göstermiyor. Yine, bizdeki zamansal ayrıma birçok

dilde rastlanmaz. Şimdiki zaman, gelecek zaman ve geçmiş zaman ayırımları temel ayırım olmasına rağmen birçok dilde böyle bir ayırım yoktur (Saussure, 1998: 170).

Anlam değerinin sözcük içerisindeki kullanımına *Derinlik* denir. Anlam, anlam değerini kapsar; anlam değeri, derinliği kapsar. Derinlik, bir sözcüğün gerçek anlamı dışındaki anlam değerleri olarak tanımlanabilir. Kelime hazinesinin nitelik açısından üç temel boyutundan biridir. Diğerleri ağırlık ve genişlik boyutlarıdır (Saussure, 1998: 170).

3.2.3.2.1. Temel Anlam (Göndergesel Anlam / Gerçek Anlam)

“Bir göstergenin belli bir dönemde insan zihninde canlandığı kavram” (Aksan, 2006 :51) olarak tanımlayacağımız temel anlam, günlük hayatta insanoğlunun belirli bir işitme imgesinin kavramla (nesneyle) birleşerek bellekte ilk anlaşılan şeklidir. Bu işitme imgesi ve kavram birleşerek göstergeyi oluşturur. Eğer belli bir bağlam ve konu içinde olmaksızın tek tek sözcüklerden yola çıkarak örneğin bir kedi, bir çiçek, bir balık göstergelerini ele alırsak bunlar söylendiğinde ya da yazılı olarak önümüze geldiğinde zihnimizde bir tasarım, bir görüntü oluşturdukları görülür ki, bu görüntüler köpek, kuş ve ot göstergelinden farklıdır. İşte balık denildiğinde zihnimizde beliren bu tasarıma temel anlam ögesi diyoruz.

3.2.3.2.2. Yan Anlam

Belli bir ses bileşiminin, sözcüğün, temel anlamının yanı sıra edindiği başka anlam, yansıttığı yeni bir kavramdır. Dilin mantığına baktığımızda terimler hariç sözcüklerin genel olarak tek bir anlamı karşılamadığını görmekteyiz.

Örneğin, Türkçede sık kullanılan *geçmek* eylemini ele alacak olursak: *belli bir yerden ilerleyerek onu arkada bırakmak, hastalığın bulaşması, okulda sınıfını başarıyla*

bitirmek, bir şeye gücünün yetmemesi, geride bırakma gibi yeni anlamlar kazandığı görülür (Aksan ,2006: 60). Bu anlam özelliklerini yan anlam adı verilmektedir.

3.2.3.2.3. Aktarmalar

“Birçok dilbilimcinin, dillerin temel niteliklerinden saydığı ve çok anlamlılığı doğuran etkenlerin başında gelen anlam olayı, aktarmalardır. Değişik türleri bulunan aktarmalarda, benzetmelerde olduğu gibi, anlatılmak istenen kavram, onunla bir yönden ilişkisi, benzerliği, yakınlığı olan başka bir kavramla anlatılmaya çalışılır; böylece bir gösterge yeni bir anlam kazanır. Deyim aktarması ve ad aktarması olarak ikiye ayrılmaktadır”(Aksan, 2006: 62).

a. Deyim Aktarmaları

Bir sözcüğün dile getirdiği kavramla bir başka kavram arasında çoğu kez benzetme yoluyla bir ilişki kurarak sözcüğü o kavrama aktarırız. Bu olaya *deyim aktarması* denir. Deyim aktarması, anlatımı güçlendirmek ya da duygu ve düşünceleri kısa yoldan anlatmak için başvurulan bir yöntemdir. Deyim aktarmasının dilimizde birkaç türü vardır:

- 1.İnsandan doğaya aktarma
- 2.Doğadan insana aktarma
- 3.Somutlaştırma
- 4.Duyular arasında aktarma

İnsandan doğaya aktarma: İnsana ait fiziksel ve ruhsal özelliklerin doğadaki varlıklara aktarılmasıyla gerçekleşir. Varlıklar bir bakıma kişileştirilmiş olur (Aksan, 2006: 64).

Örnekler:

Dağın eteğinde köy kuruldu.

Kel tepeler, kambur dağlar...

Kör bir istasyondur.

Doğadan insana aktarma: Deyim aktarmalarının bir türü de doğayla ilgili öğelerin insan için kullanılmasıdır. Her dilde görülen bu aktarmalar arasında hayvan adları, doğadaki nesnelere niteliklerini yansıtan sıfatlar başta gelir.

Örnekler:

Senin kadar pişkinini de görmedim.

Paslanmış beyinlerle olmaz bu iş.

Kuru bir üslubu vardı.

Somutlaştırma: Soyut, anlatılması güç düşünce ve duyguların somut kavramlarla dile getirilmesi olayına somutlaştırma denir.

Örnekler:

Bunları anlata anlata usandım. (soyut kavram)

Bunları anlata anlata dilimde tüy bitti. (deyimle somutlaştırma)

Duyular arasında aktarma: Bu anlam olayında duyu organlarımızdan biriyle ilgili bir kavram, bir başka duyuyla ilgili kullanılır.

Örnekler:

Soğuk davrandı bize. (dokunma duyusundan kavramaya)

Yumuşak bir sesi var. (dokunma duyusundan işitmeye)

Yanık bir türkü tutturdu. (görme duyusundan işitmeye)

b. Ad Aktarmaları

Aralarında benzetme ilgisi bulunmayan iki kavramdan birini diğeri yerine kullanmaya ad aktarması denir. Ad aktarması, mecazın bir türüdür. Bu anlam olayında bir sözcük gerçek anlamı dışında kullanılmaktadır. Birçok dilde *bir bardak içmek* ya da *bir tabak yemek*, bardak ya da tabağın içindekileri içmek ya da yemek için kullanılır. Türkçede *ağlamak* kavramı, onunla ilişkisi bulunan *yaş dökmekle* de anlatılabilir (Aksan,2006: 69).

3.2.3.2.4. Benzetme

Bütün dillerde görülen ortak bir tutum, anlatıma güç kazandırmak üzere benzetmelere başvurmaktır (Aksan, 2003: 85). Bir varlığın herhangi bir niteliğini belirginleştirmek amacıyla başka bir varlığın örnek gösterilmesidir. Varlıklar arasında ortak yön ilişkisiyle söz, etkili ve güçlü kılınır. Yani temel anlamın korunmasıyla bir nesneye bir ilgiyle bağlanan sözcük, varlığı betimlemede ve anlamlandırmada farklı aktarmalar kurduğumuzu gösterir. Bunun kazandırılması da dil öğretiminde anlam açısından önemlidir. Söz sanatlarıyla anlam arasındaki bağ düşünüldüğünde, insan aklı söz sanatları yapmaya belki de benzetme ile başlamıştır, denebilir. (Aksan, 1999:119). Benzetmeye şu şekilde örnekler verebiliriz:

Nefret *kezzap* gibidir. Ondan uzak durmalısın.

Oturduğu ev sanki *mağaraydı*.

3.2.3.2.5. Çok Anlamlılık

Değişik etkenlerle bir göstergenin yansıttığı temel anlamın yanı sıra yeni yeni kavramları da anlatır durumda olmasına çokanlamlılık denir. Kimi dilciler çok anlamlılığı anlam bulanıklığı çerçevesi içinde ele alır *Çaya gittiler* cümlesinde geçen Çince kökenli *çay* göstergesi hem bir bitkiyi, hem bu bitkinin kurutulmuş biçimini, hem bununla yapılan içeceği, hem de çay içilerek yapılan eğlenceyi, toplantıyı anlatır (Aksan, 2006: 70). Çok anlamlı kelimeleri şu örnekleri de verip zenginleştirebiliriz:

Dil

1. *Ağzın içindeki organ*
2. *Kilit vb. araçlardaki yassı, hareketli bölüm*
3. *Nefesli çalgılardaki ince, metal yaprak*
4. *Denize uzanan kara parçası*
5. *Konuşma yeteneği*
6. *İnsanlar arasında iletişimi sağlayan dizge.*

Kuyruk

1. *Hayvanlarda gövdenin alt uzantısı*
2. *Uçurtma ve uçakların arkasındaki uzantı.*
3. *Sıra beklemek için oluşan insan dizisi*
4. *Başın arkasında toplanan saç.*

3.2.3.2.6. Eş Anlamlılık

“Türkçede sözcükler arasında eş anlamlılıktan çok, yakın anlamlılık vardır. Bu nedenle Türkçede eş anlamlı sözcüklerin sayısı çok azdır. Bir dilde, birbirine yakın anlamda birçok sözcüğün bulunması o dilin zenginliğini, işlenmişliğini gösteren özelliklerdendir. Türkçede darılmak, küsmek, gücenmek, incinmek, alınmak gibi, aynı kavramı alanından, aralarında ince kullanım ayrımları olan göstergelerin bulunması bunun tanıklarındandır” (Aksan, 2006: 78).

Bir dilde tam eşanlamlıların bulunması yabancı dillerden alınan öğelerin dilimize yerleşmesiyle gerçekleşir. Eski Türkçe döneminde dilde *sü* sözcüğü kullanılırken sonra Arapçadan *asker* alınmıştır. Yine dilimizde *üzüntü* varken Arapçadan *keder, elem, gam*; Farsçadan *dert* sözcükleri dilimize girmeye başlamıştır (Aksan, 2006: 79-80).

Türkçedeki eş anlamlılık, yabancı kökenli sözcüklerden de kaynaklanır. Eş anlamlı sözcüklere bakıldığında genellikle bunlardan birinin Türkçe, diğerinin yabancı kökenli sözcük olduğu görülmektedir. *İlke / prensip, bunalım /kriz, etken/faktör, güldürü/komedi* gibi kullanımlar, bu durumu örneklendirmektedir (Aksan, 2006: 80).

Türkçeye diğer dillerinden gelen öğelerin birlikte oluşturdukları eşanlamlı çiftlerin bugün bir bölümü bir arada kullanılmaktadır. *Sebep/neden, alim/bilgin, tecrübe/deney, cemiyet/toplum* örneklerinde bu durum görülmektedir (Aksan, 2006: 80). Kimi zaman da

eşanlımlı kelimeler, ikileme olarak kullanılıp dilde kalmayı başarmışlardır. *Ev bark, yorgun argın* örneklerinde olduğu gibi.

3.2.3.2.7. Eş Adlılık

Bir dil içinde, birbirinden bütün bütün ayrı iki ya da daha çok kavramın ses ya da yazım açısından aynı nitelikteki göstergelerle dile getirilmesidir. Türkçede birinci kişi adlı olan ben ile tendeki ufak leke ya da kabartı olan ben eşadlı sözcüklerdir.

Bir dilde eşadlılığın oluşmasında genel olarak iki etken ileri sürülebilir. Bunlardan birincisi, farklı anlamdaki iki ya da daha çok sözcüğün, zaman içinde geçirdikleri ses ya da biçim değişikliği nedeniyle birbirlerine yaklaşması, sesteş duruma gelmeleridir. Örneğin Türkçede organ adı olan *el*, VII. yüzyılda *elig* biçimindeyken bugünkü duruma gelmiş, bugün *ele güne karşı, yad eller, el oğlu* gibi sözlerde görülen *el* ise VIII. yüzyılda *halk, ülke, devlet* demek olan il(el) sözcüğünün anlam ve biçim değişmesiyle, ötekiyle eşadlı olmuştur. Eşadlılığa neden olan ikinci etken, yabancı dilden alınan bir sözcüğün yerli dildeki bir başkasıyla sesteş olarak birlikte yaşar duruma gelmesidir. Örneğin Türkçede *ince kamışları, hasır otunu* anlatan eski bir söz olan *saz*, Farsçadan gelen ve ünlüsü uzun olan, *çalgı* anlamındaki /sa:z/ la –ünlüsü kısalarak –sesteş olmuş bulunmakta, dilde her ikisi de yaşamaktadır (Aksan, 2006:74).

Eşadlılar, tamamıyla ayrı kavramları dile getirdiği için anlaşılma ve anlam bulanıklığına yol açmaz. Metin içerisinde, kelimenin hangi bağlamda kullanıldığı önemlidir. Anlamı belirleyen unsur, bağlamdır.

3.2.3.2.8. Tasarımlar ve Çağrışımlar

Dildeki bir göstergenin tek anlamlı kimi özel terimler dışında yalnızca tek bir kavramı yansıtmadığını, insan zihninde çeşitli imgelerin canlanmasına, çağrıştırılmasına da yol açtığı, birçok bilginlerce ileri sürülmüştür. Göstergelerin bu niteliklerinden yazın ve şiir dilinde geniş ölçüde yararlanır. Böylece şairler dinleyen/okuyan kişilerde zengin imgeler uyandırabilir. Şiir dilin de uzak çağrışımlardan da yararlanılabilir (Aksan, 2006: 53). İnsanoğlunun söz dağarcığını geliştirmesi kavram alanını genişletir kavram alanını geliştirmesi ise hayatı daha iyi algılamasında etkili olur. İnsanoğlunun düşünme faaliyetlerinin sözcüklerle şekillendiği göz önünde bulundurulduğunda sözcüklerin fazlalığı kavram fazlalığına, kavram fazlalığı da zengin düşünce ufuklarına ışık tutacaktır (Yalçın, Özek, 2008).

3.2.3.2.9. Duygu Değeri

Bir göstergeye bağlı olarak insanda uyanan çeşitli duygular, beliren çağrışımlardır. Herhangi bir dilden seçeceğimiz kanser, ölüm, cenaze, morg, terör... gibi sözcüklerin insanda korku, karamsarlı, ürperti, tedirginlik gibi duygusal etki bırakır. Bunlara karşılık başarı, zafer, aşk, vatan gibi sözcüklerin de iyimser ve güzel bir etki yaratacağı yadsınamaz. Duygu değeri temel anlam ögesi gibi kesin ve açık bir biçimde bir göndergeyi yansıtmamakta, birtakım belli belirsiz duygu ve tasarımlarla insan üzerinde etki sağlamaktadır. Ancak bu değer insandan insana ve göstergenin kullanıldığı andaki duruma, koşullara göre değişebilir (Aksan, 2006: 56). Biz dilin sözvarlığı içindeki sözcükleri ele alarak bunları tek tek o dil birliğinden kimselere okursak, dilde genel olarak tek sözcükle iletişimin gerçekleşmemesine karşın bu göstergelerin söylendiğinde okuyan/dinleyende birtakım duyguların uyandığı görülür (Aksan,1999: 99).

Güzelliğin on par 'etmez

Şu bendeki aşk olmasa

Eğlenecek yer bulamam

Gönlümdeki köşk olmasa.

Aşık Veysel

Aşık Veysel'in bu şiirinde, köşk sözcüğünün temel anlamı etkili ve önemli değildir; tamlamayı dinler ya da okurken sözcüğün temel anlamını değil, onun gönlümdeki ögesiyle birlikte iken taşıdığı tasarımları ve duyguları algılayarak etkilenmekteyiz. Köşkün zenginlik, refah, hatta hayal kurma gibi tasarımları, rahatlık, mutluluk gibi duygu değerleri olduğu düşünülebilir. Ozan, sevgiliyi bu denli güzelleştiren şeyin kendi gönül zenginliği, hayal kurama gücü olduğunu dolaylı yoldan dile getirmekte, çeşitli tasarım ve duyguların yardımıyla etkileyici olmaktadır.

3.2.3.2.10. Anlam Açısından Özel Adlar

Özel adlar birer göndergeyi dile getirirler. Bu bir insan, bir hayvan, bir kent ya da köy, bir dağ ya da akarsu olabilir. Şu hâlde anlam açısından öteki ögelerle büyük bir ayrımları yoktur. Ancak yansıttıkları nesne tek bir insan, tek bir yer ya da bir göldür; sözcüklerde görüldüğü biçimde, bir kavramlaştırma, ortak özelliklere dayanan bir genelleştirme bunlarda söz konusu değildir. Ancak özel adlarda ilgimizi çeken, bu söz ögelerinin özel tasarımlar ve duygu değeri açısından kimi zaman, dildeki öteki sözcüklerden daha değişik özellikleri olabileceğidir. İletişim sırasında bir ögenin özel ad olduğunu, bağlamın yardımıyla kestirebiliriz. Bunun bizde belli bir tasarımı canlandırdığını ve etkileyici bir değeri olduğunu söyleyemeyiz. Ancak, eğer gönderge, bildiğimiz bir kimseyi ya da yeri anlatıyorsa, o kişi ya da yere değin kişisel tasarımlarımız ve duygularımız ön plana çıkar. Örneğin Viyana, Londra, Kahire, İstanbul herkes için birer büyük kent adıdır. Ancak kentlerle ilişkisi olan, bu büyük kentlerde iyi ya da kötü anıları olan kimselerde bu adların uyandırdığı tasarımlar ve duygu değeri, başkalarınınkinden çok farklıdır. Beethoven'ı veya Leonardo da Vinci'yi yapıtlarıyla iyi tanıyan, onları seven kimselerdeki tasarımlar, duygu değeri, bu sanatçılarla ilgisi olmamış, onları tanımayan kişilere göre çok değişiktir. Öte yandan, kimi adlar çevresinde tasarım ve duygular genelleşmeye başlar; birçok dilde belli tasarımlar ve duygulardan oluşan bir çerçeve

edindiği gibi, bir tür adına dönüştüğü de görülür. Örneğin Neron, Romeo, Don Quichotte, Don Juan gibi kişi adları, Verona, Waterloo gibi yer adları, Müslümanlar için Kerbela, Mekke, Medine gibi yer adları bu türdendir (Aksan, 2007:196-197).

3.2.3.2.11. Yerlileştirme

Her dilde ve özellikle dilin halk dili kesiminde bir “yabancı sözcükleri yerlileştirme eğilimi” vardır ki, halk etimolojisi terimleriyle anılan bu eğilimdir (Aksan, 2004: 217).

“XVIII. yüzyılda Prusyada bir cins çubuğa, pipo kamışına halk dilinde Türkçe **çubuk**’tan başkası olmadığı görülür. Türkçeden Rusçaya geçen sözcük Polonyaca’da **cybuch**’a dönüşmüş. Prusyada, üstelik yeni bir anlam da kazanmıştır” (Aksan, 2004: 218).

“İster özel adlarda, ister tür adlarında olsun, bu değiştirme, sonucu bakımından bir *yerlileştirme* eğiliminden başka bir şey değildir. Kaldı ki kimi yabancı sözcükler birçok kez bilinçli olarak değiştirilmekte, yerlileştirilmektedir. Bu nedenle bu olaya *yerlileştirme* adı verilmektedir”(Aksan:2004: 218).

Yerlileştirme olayı üzerine sağlıklı bir tanıma, iyi bir yoruma varabilmek için örnekleri üzerinde derinleşerek durmak gerekir. Bu nedenle, Aksan (2004) kendi yapmış olduğu sınıflamayla Türkçede ve Anadolu yer adlarından örnekler vermiştir:

1.Yabancı ya da kökeni bilinmeyen bir ögeye, ses çağrışımı aracıyla ve gösterdiği nesneyle ilişkili bulunmayan bir yerli sözcüğün yakıştırılması.

“Bugün *ortanca* diye anılan *hydrangea hortensia* bitkisinin batı dillerindeki adının bitki bilimi bilgini Commerson tarafından, bir kadın adından (Hortens) türetildiği ileri sürülmektedir. Fransızcada hortensie, Almancada Hortensia, İtalyancada ortensia biçiminde geçen ad, sonradan Türkçe *ortanca* sözcüğüyle birleştirilmiştir” (Aksan,2004:218). Kimi

yer adlarında, tıpkı sözvarlığındaki birtakım tür adlarında olduğu gibi, adın bir bölümünün bir ögesinin yerlileştirildiğine tanık oluruz. Bu duruma şöyle örnekler verebiliriz:

“Kars’ın Tuzluca ilçesine bağlı Sürmeli yer adının, kaynaklar incelendiğinde Surb Mari Azize Meryem – Surmari - Sürmelü, Sürmeli biçiminde bir gelişme sonucunda ortaya çıktığı göze çarpar. Niğde iline bağlı Aksaray’ın adı da ilk olarak İ.S 593 yılına ait bir sikkede *aqsara* biçiminde geçmekte, XIV. Yüzyıl kaynaklarında /aksara/ yazımıyla görülmekte, Türklerin yerleşmelerinden sonra ak ve saray sözcüklerinden kurulu Aksaray’a dönmüş bulunmaktadır”

(Aksan, 2004: 221).

2.Yerlileştirme, yabancı ya da kaynağı bilinmeyen ögeye çoğu kez bilinçli olarak bir yerli sözcüğün yakıştırılması şeklinde yapılmaktadır.

Bu yerlileştirme türü kendi içinde iki gruba ayrılmaktadır.

- a) Bilgince karşılıklar yakıştırma eğilimi
- b) Halkça karşılıklar yakıştırma, nükte ve benzetme yapma eğilimi.

Bilgince karşılıklar yakıştırma: Bugün de kökeni kesin olarak bilinmeyen *Ankara* adı çeşitli kaynaklarda Yun. /anküra/ ‘çipa’ sözcüğü ile açıklanır; hiç değilse birlikte gösterilir. Durum böyleyken XVIII. Yüzyıla ait İbn-i Bi:bi, daha sonraki Aksara:yi:, Neşri: gibi yazarlar /engu:riye/ adını kullanmakta, Evliya Çelebi de üzümü çok olduğundan, kente bu adın verildiği kaydedilmektedir. Yakın zamana kadar özellikle halk arasında yaşayan *Engürü*, bu adın değişik biçimidir (Aksan, 2004: 223-224).

Halkça karşılıklar yakıştırma eğilimi: Bunun için yine yer adlarından, özel adlardan pek çok örnek verilebilir ki buradan bunlardan ancak birkaçı üzerinde durulmuştur: *Ağrı* adının kökeni kesinlikle aydınlatılamamıştır. Ancak halk arasında bu adın Nuh efsanesine dayatılmak istendiği, tufan sırasında Nuh’un, gemisi dağlar arasında dolaşırken bu dağı görünce söylediği “ne ağır dağ!” sözünden geldiğine inanılır. Kocaeli’ne

bağlı Kandıra ilçe merkezinin Latin asıllı olduğunu sandığımız adı da aynı biçimde halk arasında “kan dura” sözünden kaynaklanmış gösterilmektedir.” (Aksan, 2004: 224).

3.Yabancı ya da bilinmeyen öge ile yerli öge arasında anlam ilgisi kurulması.

“Farsçada /da:nişmend/ bilgili, bilgin, zeki sözcüğü aynı yoldan Türkçede çok eskiden beri kullanılan ve *danışık*, *danışık etmek* gibi türevleri bulunan *tanuş-* ‘istişare et-‘ eylemiyle birleştirilmiş, *danışmana* döndürülmüştür; çok eskiden beri kullanılır. Başka Türk lehçelerine de geçen sözcük birleştirmeye Türkçenin ses eğilimlerine de uydurulmuş, uzun ünlü kısaltıldıktan sonra bir ilerleyici benzeşmeyle *danışman* biçimini almıştır” (Aksan, 2004: 224).

Örneklere de görüldüğü gibi, yerileştirme olayında yabancı ögeye yakıştırılan yerli sözcük ya da sözcük bileşimleri her şeyden önce, yabancı ile ses yakınlığı olan ögelerdir. Bu durum aynı zamanda dilde çağrışımın ne kadar önemli olduğunu da göstermektedir. Duyulan bir yabancı sözcük, anadilinin belleğe yerleşmiş olan söz varlığı içinden herhangi birini çağrıştırabilmekte, onunla yer değiştirebilmektedir (Aksan, 2004: 224-225).

3.2.3.2.1.2. Bağlam

Göstergeler her zaman, içinde geçtikleri tamlamalar, tümceler ve sözcelerde, öteki sözcelerle oluşturdukları bütünle kesinlik kazanır; belli bir kavramı eksiksiz yansıtır. Günay,’dan (2003: 365) bağlamla ilgili olarak şu örneği inceleyelim.

Allah gönderdi sizi hemşireciğim. İki lakırdı eder, açılırız.

Kapı açıldı.

Alış veriş bahsi açıldı.

Çocuklar iki yana açıldılar.

Hemen ardından kardeşine açıldığına pişman oldu.

Cümlelerinde *açılmak* fiili farklı anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Bazı eşanlamlı sözcüklerde *açılmak* sözcüğünün eş anlamlısı olan *ferahlamak* sözcüğü sadece ilk cümlede bağlama uygun olarak açılmak yerine kullanılacak bir sözcüktür. Buna bakarak her anlam olgusunun bir bağlam içinde gerçekleştiğini söyleyebiliriz (Günay, 2003: 365). Ullmann'ın belirttiği gibi eğer sözcükler bağlam dışında var olmasaydı bir sözlük yazılamazdı.

3.2.3.2.13. Ters Anlamlılık

Dilbilimciler ters anlamlıların birçok türlerini belirlemişlerdir. Bilginlerin birbirine zaman zaman uymayan bu sınıflamaları arasında yön gösteren, dereceli, ilişkisel, ikili, kutupsal, biçimsel ilişkili gibi türler belirlenmiştir.

Ters anlamlılar arasında karşıtlık gösterenlere örnek olarak aşağı/yukarı, ileri/geri gibi sözcükler söylenebilir. Dereceli ters anlamlılara, *sıcak/ılık/serin/soğuk* örnek olarak gösterilebilir. Leech'e göre kutupsal ters anlamlılığa zengin/fakir, ikili sınıflamalara canlı/ölü örnek verilebilir. Biçimsel, ilişkili ters anlamlılara Türkçede *paralı/parasız*, görmüş/görmemiş gibi örnekleri verebiliriz. Lyons'a göre İngilizcede en çok biçimsel ilişkili ters anlamlılara yer verilmektedir. Türkçede ters anlamlılıkta da yabancı kökenli ögelerin önemli bir şekilde yer tuttuğunu söyleyebiliriz.

Eşadlılık, eşanlamlılık ve ters anlamlılık anlam değerlerinin amacı çocukta kavram alanın genişletmektir. Kelimelerin sadece salt anlamlarına bağlı kalınmadan kelime hazinesini genişletip ilerletmek için bu anlam değerleriyle ilgili kazanımlar önemlidir. Özellikle bu kazanımların sınıf atladıkça artması gerekmektedir (Aksan, 2006:82).

3.2.3.2.14. Bağdaştırma ve Yönlendirme Kuralları

Bağdaştırma, tamlama, deyim gibi söz varlığı içindeki öğeleri, tümce ya da sözceleri anlamlı, kabul edilebilir birimler hâlinde bir araya getirmedir (Aksan, 2006:83). Örnek olarak sınav günü, çavdar ekmeği, çıkmaz sokak gibi binlerce tamlama verilebilir.

Bağdaştırmalar, en az iki ögesi olan birleştirmeler olduğu için kelimedede anlamdan yola çıkılarak açıklanamaz. Bir kelime grubunun ya da cümlelerin anlamını, öğelerin dizimi ve birlikteliğini oluşturan kelimelerin anlamlarına bağlı olarak ortaya çıkan ilişki belirler. Bununla birlikte söz dizimi bakımından doğru kurulan bir cümle, kelime ve kelime gruplarının bağdaştırılmasıyla oluşan ilişki yönüyle anlamsız kabul edilebilmektedir. Örneğin “Kitaplar yıllardır dinleniyor.” cümlesi, dil bilgisi kurallarına uygun olduğu için doğru ve anlamlı kabul edilmektedir. Oysa cümlede *dinlen-* canlı özne gerektiren bir fiil iken; bu fiili gerçekleştiren, cansız olmasına rağmen, *kitaplar* öznesidir. Bir cümlede her türlü öge, bir kelime grubunda her türlü kelime arasında görülen bu dil olayını açıklayabilmek için kelimelerin temel anlamları, yan anlamları, mecaz anlamları dışında sahip oldukları duygu değerleri, tasarımları ve uzak-yakın çağrışımlarını değerlendirmek gerekmektedir (Yıldırım, 2005: 29-30).

Bağdaştırmalar, alışılmış/ yakın bağdaştırma ve alışılmamış/ uzak bağdaştırma olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.

a. Alışılmış/ Yakın Bağdaştırma

Anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunan birleştirmelerdir. Örneğin *çavdar* ekmeği örneğinde birbirine uyum sağlayan iki öğeyi görmekteyiz. Her ikisi de yenebilecek maddelerdir. Kadın ayakkabısı tamlamasında da alışılmış bir bağdaştırma vardır. Çünkü ayakkabı insanların giyebileceği şeydir ve kadın da insan olduğu için olağan

bir bağdaştırma yapılmıştır. İlk göz ağrısı, yangına körükle gitmek, bindiği dalı kesmek gibi (Aksan, 2006: 83).

b. Alışılmamış/Uzak Bağdaştırma

Anlam belirleyicileri, anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan birleştirmelerdir. *Kavga kaşağısı, şeytan çekici, renkli gece* gibi tamlamalar alışılmamış bağdaştırmalardır. Çünkü öğeler arasında uyum yoktur. Körpe merdiven, körpe masa dersek alışılmamış bir bağdaştırma olur. Çünkü körpe, sadece bitkiler için kullanılan bir sıfattır (Aksan, 2006: 84).

Türkçenin yazın ve özellikle şiir dilinde çok eski ürünlerinde alışılmamış bağdaştırmalara rastlamak mümkündür. Yunus Emre'de *aşk elçisi, ömür ipi, gönül şarı* gibi alışılmamış bağdaştırmalara rastlanır. Yine Yahya Kemal'den *emel gurbeti, ölüm servileri*, Attila İlhan'dan ise *haydut bir akşam, kül rengi Salı, yanılmış bir kapı* örnek olarak verilebilir. Bu örnekler içerisinden *haydut akşam* tamlamasını incelediğimizde akşam, temel anlamda kullanılmıştır. Haydut ise ürkütücü, tedirginlik veren... gibi anlamlar yükleyerek okuyucuda zengin bir duygu ve tasarımlar bütünü yaratmıştır. Bu tamlamayla aynı zamanda deyim aktarması, kişileştirme de yapılmıştır.

Bu çalışmada, ilköğretim MEB 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki temalarda bulunan metinler, yakın ve uzak bağdaştırmalar yönünden analiz edilecektir. Metin içerisinde geçen bağdaştırmalar, çocukların metin aracılığıyla soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir işleve sahiptir. Ders kitaplarındaki metinlerin bağdaştırmalar yönünden zenginliği, birer soyut düşünme aracı olarak kabul edilmeleri bakımından önemli bir ölçüttür.

Metinlerin bağdaştırmalar yönünden analizlerine geçmeden önce, Piaget'nin bilişsel gelişim kuramında birer gelişim basamağı olarak yer verdiği somut ve soyut işlemler dönemi üzerinde durmak gerekiyor. Özellikle soyut işlemler dönemi 11 yaşından sonra

başladığı için ilköğretim ikinci kademenin çocuğun soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli bir yere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

3.4. PİAGET’NİN BİLİŞSEL GELİŞİM KURAMI VE EĞİTİME YANSIMALARI

Piaget, bilişsel gelişimin ve öğrenme psikolojisinin en önemli temsilcilerinden biridir. Önce zekâyı tanımlayarak işe başlamış ve bilişsel öğrenme kuramının geliştiricisi olmuştur. Piaget’e göre çocuk, dünyanın pasif alıcısı değildir. Bilgiyi kazanmada aktif bir role sahiptir. Ayrıca, değişik yaşlardaki çocukların ve yetişkinlerin dünyaları birbirinden farklıdır. Piaget bu farklılığın nedenlerini incelemiş ve bireylerin dünyayı anlamasını sağlayan bilişsel süreçleri kuramında açıklamaya çalışmıştır.

Bilişsel gelişim ve genetik epistemoloji alanında önemli çalışmalar yapmış olan Jean Piaget, çocukta düşünce ve dil gelişiminin bir süreklilik içinde değil de, evrelerden geçerek oluştuğunu ve birey çevre ilişkilerinde etkin bir şekilde yapılandığını savunmuştur. Piaget’e göre, bilişsel gelişim, ilk planda yer almaktadır. Dil gelişimi, genel bilişsel değişimlerin bir koordinasyonudur ve bilişsel gelişim dilden etkilenmemektedir. Erken çocukluk dönemindeki gelişme, sembolik düşünme yeteneğiyle gerçekleşmektedir. Sembollerin istemli beyanı, çocuğa, imgelediği her şeyi söylemesini mümkün kılmaktadır. Çocuğun ilk sözleri, henüz gerçek semboller değildir. Çünkü bu semboller görülen nesnelere ve olaylarla ilişkilidir. Çocuklar, çevrelerinde hazır bulunmayan şeylerden konuşmaya başladıklarında esas sembollerini kullanırlar. Piaget’e göre çocuk, 7. yaşına kadar sosyal iletişimsel bir tavırla konuşmaz, çünkü bencildir ve bencil düşünmektedir.

“Piaget, çocuklukta edinilen kavramları ikiye ayırır: İlki, çocuğun programlı herhangi bir eğitim ve yönlendirmeye tabi tutulmaksızın, içinde bulunduğu yaş dilimi neticesinde olgunlaşma sonucu kendi zihinsel süreçlerinden geçerek oluşan ve bilinçli bir öğrenmeye tabi tutulmayan “kendiliğinden” (*spontaneous*) kavramlar; ikincisi, yetişkinler ile yetişkin dünyasının hüküm sürdüğü okulda öğrenilenlerin etkisiyle bilinçli şekilde

öğrenilen “kendiliğinden gelişmeyen”(non-spontaneous) kavramlardır. Piaget, kendiliğinden gelişmeyen kavramların çocuğa dışarıdan dayatıldığını, çünkü sosyal hayatın ve erişkin düşüncesinin bir parçası olmak istiyorsa, bu kavramları öğrenmesinin onun için zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu noktada Piaget’in, çocuğu okulda öğrendiği kavramlara karşı pasif alıcı bir konumda gördüğünü söylemek mümkündür. Ona göre, okul eğitimindeki okuma, yazma, aritmetik gibi tüm temel işlevler, başlangıçta okul çocuğunun zihni işe karışmaksızın (non-spontaneous) gelişir. Örneğin, okul çocuğu, *eğer, -e rağmen, çünkü* gibi kavramları kendiliğinden; önce onların anlamlarının bilincinde olmaksızın ama doğru yerde ve biçimde kullanır “(Erdener, 2009: 94).

3.3.1.Piaget’ye Göre Bilişsel Gelişim Dönemleri

Piaget’ye göre çocuk, basitten karmaşığa doğru bir sıra içinde bilişsel gelişimini sürdürür. Çocuk, bir dönemde kazanması gereken tüm şema ailesine sahip olup gerekli biliş yapılarını oluşturduğunda o dönemdeki gelişimini tamamlamaktadır (Senemoğlu, 2010: 39).

Piaget’in kuramında dört temel kural bulunmaktadır:

- 1- Evreler değişmez bir şekilde belli bir sıra ile ortaya çıkarlar. Başka bir ifadeyle evrelerin sırası değişmez. Her ne kadar evrelerle ilgili özelliklerde bir miktar erken kazanım veya geç kazanım durumlarından bahsedilebilirse de, sıralamada bir değişme görülmez.
- 2- Evreler bir hiyerarşi oluştururlar. Sonraki evre önceki evrelerin kazanımlarını da içerir.
- 3- Gelişim oranlarında farklılıklar vardır. Her birey kendine göre gelişim gösterir. Bu yüzden aynı gelişim evresinde bulunsalar bile bireyler arasında gelişim oranları açısından farklılıklar görülür.

- 4- Piaget'in bilişsel gelişim kuramı her evre için tipik olan gelişim özelliklerini belirtmektedir. Belirtilen özellikler genel olarak o dönemde karşılaşılan veya kazanılan özelliklerdir (Bacanlı, 2004).

Piaget, bilişsel gelişimi dört temel evreye ayırmıştır. Bu dönemler birbiri içine geçmiş aşamalardan oluşur. Her bir dönemin özelliği kendisinden sonra gelen diğer dönemlerde de devam etmektedir. Bu dönemler sırasıyla; duyuşsal motor, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler dönemleridir.

3.3.1.1.Duyusal – Motor Dönem

Zihin gelişiminde ilk dönem yaklaşık olarak 0-2 yaşları arasında yaşanır ve dil yeteneğinin kısmen kazanılmasıyla sona erer. Bu dönem sırasında bebek yakın çevresinde bulunan çeşitli uyarıcıları kendince algılar. Birçok hareketi önce refleks düzeyinde, sonra rastlantısal tekil olarak, daha sonra ise ulaşmak istediği bazı amaçlarla doğru eş güdümlenerek tekrarlar. Böylelikle gerek kendi bedeni gerekse çevredeki nesne ve durumlara ilişkin bazı temel bilgileri edinir. Yani bu dönemde bebeğin zihinsel etkinlikleri duyuşsal uyarıcılar, refleksler basit hareketlerle sınırlıdır.

Piaget, duyuşsal-motor dönemini aşamalara ayırarak incelemiştir. Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

Kendini dış dünyadan ayırt eder: Başlangıçta kendisini diğer nesnelere ayıramayan bebek, bu ilk şemaları(emme, tutma, yakalama vb.) yoluyla kendi vücudunu keşfetmeye çalışır. Yani bebek için, ben-sen olmadığı gibi, bilincinde olunmayan durumdur. Zaman içinde bebek, kendi vücudunun dış dünyada farklı olduğunu kavramaya başlar (Bacanlı, 2004).

Refleksif davranışlardan amaçlı davranışlara geçer: Bebeğin, çevresiyle etkileşimleri sonucu edindiği yaşantılarla oluşturduğu yeni bilişsel yapılar, refleksif davranışlardan, amaçlı davranışlara doğru ilerlemesini sağlar. Bu dönemde bebek eline-koluna hâkim değilken dış dünyanın farkında değil iken, elini-kolunu belli bir amaçla, belli bir nesneye doğru kullanılabilir hâle gelir. Bu dönemin sonunda çocuk bir şeyi arzu eder ve ona yönelik bir davranışta bulunur. İlk üç ayda bebeğin istemsiz gülüşleri dönemin sonlarına doğru amaçlı gülmeye ve iletişime dönüşür (Senemoğlu, 2004).

Ses buluşması: Hastanelerde bebek odasında sıkça karşılaşılan bir durumdur. Bebeklerden biri ağlarsa diğerleri de ağlamaya başlar. Bu duruma ses buluşması denir (Bacanlı, 2004).

Motor ve duysal etkinlikler yoluyla bilgi edinir: Bu dönem bebeklerin sadece duyuları ve bedensel hareketleri ile öğrendikleri dönemdir. Bu dönemin en önemli özelliği düşüncenin duyum ile eşgüdümü içermesi ve hareketlerin sembolik bir özellik taşımasıdır. Örneğin iki yaşındaki bir çocuk artık oyuncasına bakmayı düşünebilir ve onu hareket ettirir. Bu dönemde nesnelere tutarak, tadararak, ısırarak öğrenirler. Daha az görülse de nesneyi gözleri ile izleyerek ya da sesi dinleyerek öğrenme de görülür (Yeşilyaprak, 2002).

Nesnelerin sürekliliğini kazanır: Bebek için önceleri, nesnelere ancak kendi görüş alanı içindeyken vardır. Nesne ortadan kaldırıldığında nesnenin yok olduğunu, artık var olmadığını düşünür. Bebek bu dönemde nesne gözünün önünden kaldırıldığında yok olmadığını öğrenir. Buna nesnelere sürekliliğini kazanma denir (Ulusoy, 2003).

Taklit ve ertelenmiş taklit görülür: Zihinde olay ve nesnelere taşımanın diğer bir işareti de ertelenmiş taklittir. Ertelenmiş taklit, bebeğin görmüş olduğu bir olayı ortadan kaldıktan sonra tekrarlaması, o olayı taklit etmesidir. Örneğin eve gelen misafirin çocuğunun davranışı birkaç gün sonra çocuk tarafından taklit edilir. Başka bir örnekte iki

yaşındaki bir bebeğin, annesi yokken oyuncak bebeğinin altını değiştirmesi ertelenmiş taklittir. Ertelenmiş taklit çocuğun olayı aklında tuttuğunu göstermektedir (Bacanlı, 2004).

İlk deneme yanılma öğrenmeleri oluşur: Bu dönemde bebeğin ilk deneme yanılma öğrenmeleri oluşur. Örneğin, beş aylık bir bebek bir battaniyenin üzerindeki topu uzanarak almaya çalışır ve bunu başaramayarak vazgeçer. On aylık bebek ise uzanarak topu elde edemiyorsa, başka yollar arar ve battaniyeyi kendisine doğru çekerek topu elde eder. Karmaşık olmayan becerilerini kazanır ve zihinde basit semboller kurabilir (Senemoğlu, 2004).

Devresel (Döngüsel) tepkiler ortaya çıkar: Çocukların belirli türdeki davranışları tekrarlaması devresel tepki olarak adlandırılır. Çocuk tesadüfen yaptığı davranış sonrasında elde ettiği bir davranışı, tekrar tekrar yapar. Çıngırağını yere vurunca çıkan ses dikkatini çeker, sürekli olarak vurmaya başlar. Döngüsel tepki, çocuk bu yeni uyarılara uyum sağlama süreci olarak düşünülebilir. Çocuk davranışı özümlediği ya da uyumsuzluğunda dengeye ulaşır, farklı bir davranışa geçer.

3.3.1.2.İşlem Öncesi Dönem

Üç ile yedi yaşlar arasını kapsayan dönemdir. Piaget işlem kavramını mantıksal düşünme kavramı ile eşdeğer kabul eder. Bu nedenle bu döneme mantıksal düşünme öncesi dönem denmesi de mümkündür. Bu dönemdeki çocukların yetişkinlerden farklı, kendilerine özgü bir düşünme ve akıl yürütme biçimleri vardır. Piaget, işlem öncesi dönemi Sembolik Dönem (3-4 yaş) ve Sezgisel Düşünme Dönemi (5-7 yaş) olmak üzere iki alt döneme ayırmıştır.

3.3.1.2.1.Sembolik Dönem

Bir nesnenin ya da eylemin bir diğerini temsil edebildiğini düşünebilme özelliğine dayanan bir dönemi kapsar. Nesnelere zihinde temsilleri ile tasarlanarak imgelem ve hayal

gücü gelişir. Bu dönemde çocukların dili çok hızlı gelişir. Fakat geliştirdikleri kavramlar ve kullandıkları sembollerin anlamları kendine aittir. Sözcük ile nesne arasındaki bağı kurarak dünyayı daha iyi tanır. Çocuk, olmayan bir nesneyi ya da kişiyi temsil eden bir sözcük, sembol ve varlığı zihinsel olarak ifade etme yeteneğini geliştirir. Çocukta hayal gücü ve sihirli düşünceler gelişir. Hayal ile gerçeği ayırt edemez. Sihirli öğeler içeren hikâyelere yönelir.

Bu dönemde çocukta görülen temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

İşaretsel işlev: Çocuğun sembollerini kullanma yeteneğidir. Örneğin bir elmanın sembolik karşılığı olarak *elma* kelimesini kullanır ve elmayı görmeden onun resmini yapabilir.

Sembolik oyun ve düşünme başlar. Bu dönemde çocuk, nesnelere ilgili semboller geliştirmektedir. Örneğin, çocuk bir tahta parçasını bir bebek ya da kamyon olarak düşünebilir. Bu tür sembolleştirme taklide dayalıdır ve sembolik temsil olarak adlandırılır. En önemli sembol sistemlerinden biri de dildir ve bu yaşlarda dil gelişimi son derece hızlıdır. Bu dönemin en önemli özelliği de sembolik oyunun görülmesidir.

Konuşmalarda monolog tarz görülür: Çocuklar özellikle bu dönemin ilk yıllarında Piaget'nin toplu monolog adını verdiği bir konuşma yaparlar. Çocuklar hep bir ağızdan ve birbirlerine karşılık vermeden konuşurlar.

Paralel oyun gözlenir: Birkaç çocuk bir arada oyun oynarlar; fakat sıralarını beklemeden her biri bireysel oyununu oynar.

Düşünceler ve konuşmalar benmerkezcidir: Çocuğa göre dünyanın merkezi kendisidir. Kendi görüşlerinin tek görüş olabileceğini düşünürler. Kendisinin bildiğini

herkesin bildiğini ve kendisinin gördüğünü herkesin gördüğünü düşünür. Örneğin, telefonla konuşurken kendisinin gördüğünü karşısındakinin de gördüğünü düşünür.

3.3.1.2.2. Sezgisel Düşünme Dönemi

Sezgisel düşünme aşamasındaki çocuklar karşılaştıkları bütün problemlerin çözümlerine ancak sezgi düzeyinde ulaşabilmektedirler ve aynı durum söz konusu olmasına rağmen bir koşulda A, B' den büyük derken, diğer koşulda A, B' den küçük diyebilirler. Kullandıkları düşünme ilkel bir düşünmedir. Bu ilkel düşünme ve sezgisel düşünme onların sınıflama ve sıralama gibi basit işlemleri bile tam olarak yapmalarına imkân tanımamaktadır.

Bu dönemde çocukta görülen temel özellikleri şöyle sıralayabiliriz:

Animizm (Canlandırıcılık) görülür. Cansız varlıklara canlılara özgü nitelikler yüklemeye animizm denir. Bu dönemde çocuklar canlı ile cansızı ayırt edememektedirler. Oyuncak bir köpeğe nasıl davranıyorlarsa canlı bir köpeğe de öyle davranırlar.

Özelden özele akıl yürütürler. Bu dönemde çocuklar tümünden gelim ve tüme varım gibi akıl yürütme biçimlerini kullanmazlar. Bunun yerine iki özel durum arasında bağlantı kurarak akıl yürütürler. Her gün öğle vakti önlük giyerek okula giden bir çocuğa annesi farklı bir zamanda önlük giydirmek istediğinde çocuk “Okul zamanı mı geldi?” der.

Yapaycılık görülür. Doğal olguları birisinin yaptığı ya da bunlara birisinin neden olduğu inancıdır. Örneğin çocuk yağmur yağdığında birisinin gökten sürahi ile su döktüğünü düşünür. Yine bu dönemde çocuklar işlemleri tersine çeviremezler. Kişilerin sürekliliğini kazanırlar. Sıralama ve sayı uzunluğunu kavramazlar. Korunum ilkesi kazanılmamıştır. Yani herhangi bir nesnenin biçimi ya da mekândaki konumu değiştiğinde; miktar, ağırlık ve hacminde değişiklik olmayacağı ilkesidir.

Dil gelişimi hızlanır. Normal olarak çocuklar okula gidinceye kadar temel dil becerilerini kazanmışlardır. Dil gelişimi, yazılı ve sözlü iletişimle ilgilidir. Sözel iletişim daha erken gelişir. Konuşmanın gelişimi 2-5 yaşları arasında daha hızlıdır. 3 yaşındaki çocuklar 3-4 kelimeyle cümleler kurabilirler ve fillerin zamanlarını da doğru kullanabilirler. Bu dönemin sonuna doğru sonsuz sayıda cümleyi anlayıp gramer kurallarını da uygun biçimde konuşabilirler. Dil gelişimi, sadece kelimelerin öğrenilmesini değil, kelimelerin ve cümlelerin yapısına uygun kullanımı öğrenmeyi de kapsar. Örneğin “-cı” ekiyle meslek adı türetilmektedir. Kırtasiyeci, ayakkabıcı gibi türetmeler yapılabilirken çocuklar aşırı genellemeler yaparak bakkal, manav sözcüklerine de “ci” ekini getirerek “bakkalacı, manavcı” gibi yanlışlıklar yapabilirler (Senemoğlu, 2010: 44). Yani beş yaşına gelmiş çocuklar ne düşünüyorlarsa düşündüklerini düzgün cümleler kurarak dile getirebilirler. Dilin kurallarına uyarlar.

3.3.1.3.Somut İşlemler Dönemi

Somut işlemler dönemi 7-11 yaşlarını kapsayan, okul çağı olarak ele alınabilir. İlköğretim dönemindeki çocukların düşünmesi, okul öncesi çocukların düşünmesinden çok daha farklıdır. Bu dönemde çocuğun bilişsel gelişimi temel değişiklikler gösterir; olayları diğer insanların gözünden görmeye başlar. Bu, bir anlamda empatik davranış kalıplarının oluştuğunu da göstermektedir. Kütlenin değişmezliği, sınıflandırma, cinsiyet rolleri, düş ve gerçek ayrımı gibi konularda da gelişmeler görülür. Çocuk, oluşlar ve nesnelere hakkında mantıksal olarak düşünmeye başlar.

Tüm dünyada çocuklar somut işlemler döneminde okula başlarlar. Bu bir tesadüf değildir. Bu dönemde, bazı işlemler zihinsel olarak yapılabilir. Örneğin, *Benim yedi elmam var, senin altı elman var. İkimizin elmalarını biraraya getirdiğimizde kaç elma eder?* Şeklinde bir soruyla karşılaştığında, problemi zihinden çözebilir.

Piaget, somut işlemler dönemini aşamalara ayırarak incelemiştir. Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

İşlemler tersine çevrilebilir. Bir işlemi son aşamasından başlangıç aşamasına doğru geriye götürme yeteneğidir. Çocuk bir işlemi baştan ya da sondan yaparak aynı noktaya gelebileceğini anlar. Evden okula gittiği yoldan aynı sıra ile geri dönebilir.

Mantıklı düşünmeye başlar ve somut problemleri çözer. Çocuklar bu dönemde mantıksal kurallarla düşünebilirler. Piaget'in bu döneme somut işlemsel dönem demesinin nedeni çocuğun mantık yeteneklerini somut nesne ve yaşantılar üzerinde uygulayabilmesidir.

Benmerkezciliğin yerini sosyal davranışlar almaya başlar. İşlem öncesi dönemde benmerkezci olan çocuk bu dönemde benmerkezciliğinden kurtulur ve Piaget' in *dağılma* dediği olay gerçekleşir. Çocuk başkalarının da kendilerine göre düşüncelerinin olabileceğini anlamaya başlar.

Üst düzeyde gruplama yapabilirler, sıralama ve sınıflama yeteneği gelişir. Bu dönemde en üst düzeyde gruplama yapabilirler. Bir grup nesnenin bir başka grubun alt sınıfı olabileceğini anlarlar. Çocuklar nesnelere somut oldukları ve düşsel olmadıkları sürece kavramsal bir hiyerarşinin birçok düzeyine göre sınıflama yapabilirler. Ayrıca nesnelere sistematik olarak büyükten küçüğe doğru düzenleme becerisi de bu dönemde gelişir.

Korunum kazanırlar. Korunum, herhangi bir nesnenin biçimi ya da mekândaki konumu değiştiğinde; miktar, ağırlık ve hacminde değişiklik olmayacağı ilkesidir. Maddelerin görünümü değişse bile özü değişmez. Değişmezlik ilkesine ulaşan çocuk, artık nesnelere algısal olarak özümlemekten çıkmış, kavramsal olarak özümlemeye başlamış demektir. Korunum ilkesine bağlı olarak çocuklar, düşüncede bazı önemli ilişkiler de kazanmış olurlar. Bunlar dönüşebilirlik, telafi ve özdeşliktir. Bu dönemde soyut

problemler çözülemez. Çocuklar soyut kavramları yerinde kullanabilirler ama anlamlarını açıklayamazlar. Bu konuyla ilgili bir örnek olaya aşağıda yer verilmiştir(Senemoğlu, 2010: 47-48).

Örnek Olay:

Öğretmen ilkokul üçüncü sınıfta, çocuklara şöyle bir test maddesi sorar: “Aşağıdakilerden hangisi, bitki kavramının tanımıdır?” Çocuklardan biri öğretmene “Öğretmenim bitki tanımı ‘c’ seçeneğinde yapılmış ama kavram ne demek bilmediğim için doğru cevabın ne olduğunu bulamadım.” der. Bu örnek olayda da görüldüğü gibi “kavram” terimi çocuk için soyut bir sözcüktür ve gereksiz olarak soru kökünde yer almaktadır. Çocuk, kavramların anlamını bilmediği için, sorunun doğru cevabını bilmesine rağmen cevaplayamamaktadır. Oysa soru kökü, çocuğun gelişim düzeyine uygun olarak sorulsaydı çocuk bitkinin tanımını kolaylıkla bulacaktı. Çocuklar bu dönemde dili etkili olarak kullanmakla birlikte vatan, millet, ülke vb. soyut kavramlar ve deyimlerin anlamları somut olarak onlara açıklanmalıdır (Senemoğlu, 2010: 48).

3.3.1.4.Soyut İşlemler Dönemi

En üst bilişsel gelişim dönemi olan bu dönem 11 yaş sonrasında başlayarak yetişkinlik yıllarına kadar uzanır. Bu dönemin temel alt yapısı ergenlik yıllarında tamamlanır. Soyut işlemler döneminde genelleme, tümdengelim, tümevarım gibi zihinsel işlemler yapılabilir. Olasılık kavramı anlaşılır. Hipotezler kurularak doğrulukları kontrol edilir. Soyut düşünce yetisi geliştiği için soyut kavramlar kullanılarak üzerlerinde fikir yürütülür. Bu döneme ulaşan bireyler siyasi ve ideolojik görüşleri anlar, bunlar ile ilgili tartışmaya katılmayı severler, mantık oyunları ile uğraşmaktan hoşlanırlar. *Mecazlar, benzetmeler, atasözleri, kelimelerin ikinci ve üçüncü anlamları da anlaşılmaya başlanır.* Mizah dergilerinin okunmaya başlanması, soyut düşünmenin geliştiğini bir göstergesidir. Piaget’ ye göre herkes soyut işlemler dönemine geçememektedir. Soyut işlem düşüncesinin

gelişimini etkileyen faktörler vardır. Bunlar; yaş, olgunlaşma ve zekâ, kültürlerarası farklılıklardır. Bu dönemde çocuklar soyut kavramları anlayarak etkili şekilde kullanabilirler. Çocuklarda bir takım düşünceler, değerler, inançlar gelişir. Toplumun felsefesiyle, politikasıyla ilgilenir ve değerler sistemini örgütlemeye yönelirler (Senemoğlu, 2010: 49).

Piaget, soyut işlemler dönemini aşamalara ayırarak incelemiştir. Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

Hipotezler kurabilirler. Zihinsel işlemlerin gelişmesiyle problemler değişik şekillerde ele alınır. Bilimsel problem çözüme görülür. Geliştirilen hipotezler denir.

Görelî kavramlar edinilir. Görelî bir kavram olan *kardeş* kavramını çocuk 2-3 yaşlarında iken kullanmaya başlar; yani çocuğa kaç kardeşin var dendiği zaman doğru cevaplar vermeye başlar. Ama kardeşin ne olduğu, kardeşlerin kaç kardeşi olduğu gibi başkalarının perspektifinden olaya bakabilme özelliği 12-13 yaşlarında edinilir. Benzer bu durum yön kavramları için de geçerlidir.

Birleştirici düşünme görülür. Birey, birkaç özellik veya değişken içeren problemleri çözebilir. Bir problem durumunun birden fazla değişkeni barındırdığını ya da bir problemin birden fazla çözüm yolunun bulunduğunu anlar.

Sonuç olarak, “Soyut düşünme evresi 11-12 yaş dolayında başlar ve bunun iki evresi vardır. 1. Öğrenci, nesneyi ve olayı görmeden de bunlar hakkında düşünebilir ve kavram geliştirebilir. 2. Öğrenci kendi düşüncelerini eleştirmeye ve bunların üzerinde düşünmeye başlar” (Özbay, 2006: 125). Özellikle birinci evre, doğrudan doğruya kavramsal / temsili düşünme ile ilgilidir ve çocuğu bu düşünme sürecine yönlendiren metin içi unsurlardan biri de bağdaştırmalardır. Özellikle uzak bağdaştırmalar, doğrudan doğruya temsili düşünme ile ilgilidir.

3.3.2. Piaget'nin Bilişsel Gelişim Kuramının Eğitime Yansımaları

“Piaget araştırmasını, doğrudan eğitimdeki uygulamalara katkıda bulunmak amacıyla yapmamıştır. Ancak, ortaya koyduğu ilkeler, eğitimin etkililiği ve verimini artırmak için eğitimde yeni düzenlemelere temel olmuştur” (Senemoğlu, 2010: 51).

“Piaget’ye göre geleneksel eğitim ve eğitimcilerin görevleri çocukların zihinsel yapılarına uygun değildir; çocuğu sınırlandırıcıdır. Öğretmen etkin, çocuk edilgendir. Öğretmen, bir merkezde hazırlanan programdakileri çocuklara aktarmaya çalışmaktadır. Oysa Piaget’ye göre eğitimin görevi, bireyin sosyal çevresine uyumunu sağlamaktır. Bu görevi yerine getirmesi için eğitim, çocuğun kalıtımla getirdiklerini, bilişsel gelişimine uygun etkinliklerle desteklemelidir. Piaget’ye göre okul, çocuğa dışardan baskı yapmak yerine, çocuğun kendi çabasını kendisinin yönlendirmesine izin vermelidir”(Senemoğlu, 2010: 51).

Piaget’ye göre eğitim şu özellikleri taşımalıdır (McNally, 1974; Wood, 1988):

- Eğitim, gelişim teorilerine dayalı olmalıdır. Herhangi bir eğitim sistemi, okul, öğretmen, çocuklar için planlayacağı hedeflerin ve yaşantıların onların gelişim düzeyine uygun olup olmadığını, onları nasıl etkileyeceğini ancak gelişim teorilerinden öğrenebilir.
- İlköğretim ve lise düzeyinde verilen eğitim, başlangıçta somut bilgilere dayanmalı giderek soyut akıl yürütmeye doğru bir yapılanma oluşturulmalıdır.
- Ders konularını dışarıdan çocuğa sunulması, onun bilişsel yapılarını geliştirmeyecektir. Öğrenci aktif olmalıdır.
- Okuldaki sözel ve uygulamalı yaşantılar kavram gelişimine yardım etmelidir.
- Okul yaşama hazırlayıcı değil yaşamın kendisi olmalıdır.

- Okullardaki eğitim programları ve uygulanan yöntemler çocukların hazır bulunuşluk düzeyine ve çocukların biliş yapılarına uygun olmalı; onların var olan biliş yapılarını özümleme ve yeniden düzenleme yoluyla zenginleştirmelerine fırsat yaratmalıdır.
- Eğitim planlaması, öğretmenin rehberliğinde çocuklar tarafından yapıldığında onların ilgi ve ihtiyaçlarına daha çok cevap verir ve çocukların etkin olmalarını sağlayabilir.
- Programlar işlenirken öğrenciler arasındaki bireysel farklılıklar unutulmamalıdır.
- Piaget, eğitimde sınavları zararlı bulmaktadır. Sınavlar belleğe dayalı olmamalıdır. Öğrenci kitap ve kaynaklarını kullanarak sınıfta yaptığı işin küçük bir örneğini yaparak sınav olabilir.
- Eğitim olanakları ölçüsünde bireyselleştirilmeli, etkili okul ve açık sınıf uygulaması benimsenmelidir (Senemoğlu, 2010:51-52).

Sonuç olarak Piaget, eğitimin bireyselleştirilmesini öngörmüş, aktif okul, açık sınıf uygulamalarına temel oluşturmuştur. Aktif yöntemde çocuklar, soru sormada, araştırmada, kendilerini ve çevrelerini keşfetmede özgürdürler. Öğretmen sınıfta ders anlatmak, göstermek için değil, gözlemek, soru sormak, rehberlik etmek için, vardır. Çocuklar öğrenmeye ilgi ve istek duyduklarından daha hızlı öğrenirler. Aktif yöntemde öğretmenin rolü öylesine hassas olmalıdır ki, çocuğa kendi öğrendiğini düşündürmelidir (Senemoğlu, 2010:51-52).

“Soyut demek, *soyutlama ile elde edilen, varlığı maddeden hareketle insan zihninde gerçekleşen* demektir. Soyut (abstrait) terimi, somutun (concret) zıddı gibi kullanılır. Bir nesnenin, kendine özgü tüm nitelikleriyle verildiği bir tasarım, somuttur. Bundan dolayı, maddi şeylere dair bir fikir, duyularımıza yakınlık sağladığı ölçüde somuttur. Bir nesneden, yalnızca ait bulunduğu türün karakterlerini alıkoyan bir tasarım, soyuttur. Bir fikir, kavrama yakınlığı ölçüde soyut olur. Somut reel dünyaya, soyut insan zihnine aittir. Soyut düşünmenin zıddına *somut düşünme* denir. Somut düşünme; “somut olana, maddî olarak şimdi ve burada olana dayalı düşünme şekli”dir. İnsan hayata

somut düşünme ile başlar, *soyut düşünme* daha sonra gelir. Ancak eğitimle geliştirilir. Somut düşünme duyu verileriyle yapılır, somut düşünme ise kavramlarla yapılmaktadır” (Dura, 2007).

İlköğretimde görülen bu soyut ve somut kavramı öğrencilere ilköğretim, orta öğretim ve yüksek öğretimde imtihanlarda devamlı sorulur. Öğrenciler bu kavramlarda genellikle çok zorlanırlar. Çünkü aynı kelime, farklı ilim dallarına, farklı disiplinlere göre, soyut ve somut kavramları birbirine karıştırır. Bu kavramlar her zaman mutlak kavramlar değildir göreceli kavramlardır. Bu düşüncelerin öğrencilere kavratılması çok önemlidir. Klasik bilimler bize soyutlamanın anlam fakirleşmesine rol açtığını söyler. Ancak modern bilim ise tam tersi anlam zenginleşmesine sebep olduğunu söyler. Biz bunu bizzat da günümüzde görüyoruz. Batı toplumlarında soyut düşünce yaygındır.

Soyutlama bir kavramın ilişkili olduğu nesnelere ayırıp onu tekil olarak düşünüp, onu genişleterek daha geniş bir ortam hazırlanarak yeni farklı kavramlar oluşturmak için özgün yapısının çıkarılma işlemidir. Hepimizin iyi bildiği mecaz kullanılarak yazılan şiirler fıkralar ve atasözlerini kavramak ancak soyut düşünce ile mümkün olabilir. Bazen arkadaşlar arasında anlatılan mecazî bir olayı bazı arkadaşlar anlamadı mı? veya farklı yorumladığı zaman "jeton düşmedi mi?" diye ifade ederiz. Soyut düşüncenin yaygınlaşmaması aslında soyut kavramların öğrenmesindeki ve özümsemesindeki zorluklardır. Kesinlikle ama kesinlikle soyut kavramların öğretildiği, geliştirildiği bir eğitim ve öğretim metodolojisi izlenmesi gerekir.

Soyut düşünme, özgür ve özgün düşünceyi geliştirir. Düşünme kabiliyetini artırır buna bağlı olarak sorgulayıcı bir kafa yapısı oluşturur. Hayal gücünü artırır. Soyut düşüncenin geliştiği yerlerde keşifler olur. Kaliteli bilim ve sanat insanları ortaya çıkar. Farklı sanatlar, bilim ve kültür zenginliği oluşur. Dilde, anlatımda, edebiyatta, resimde, heykelde, müzikte, mimaride, felsefede, mantıkta, çevrede, yönetimde farklı sanat dallarında ciddi farklılıklar müspet gelişmeler oluşur.

3.4. 12-15 Yaş Grubu Çocuklarda Dilsel ve Bilişsel Gelişim

Dil, bilgi iletmek için, sınırsız birleşimi olan istemli sembollerin kullanıldığı karmaşık bir iletişim sistemidir. Dil, duygusal ve sosyal iletişimin en önemli birimlerinden biridir. Bir anda akla gelebilecek kadar çok yönlü, farklı farklı nitelikleri olan, bugün bile tam olarak çözülememiş bir varlıktır. Dil, insan ve toplumdan ayrı düşünülmemeyecek, bilim, sanat, teknik, kültür gibi bütün alanlarla ilgisi bulunan, aynı zamanda onları oluşturan bir kurumdur (Aksan, 1998:11).

En basit şekliyle iletişim aracı olarak tanımlanan dilin, birçok bilim adamı tarafından yapılmış farklı betimlemelerine rastlanmaktadır. Prof. Dr. Berke Vardar, Dilbilim Terimleri Sözlüğü'nde dili, "belli bir insan topluluğuna özgü, çift eklemli sesli göstergeler dizgesi" olarak tanımlamaktadır (Vardar, 1998: 75). Büyük dilbilimci Ferdinand de Saussure ise, dili, işaretler ve göstergelerden oluşmuş bir sistem olarak tanımlamaktadır (Saussure, 1985: 18).

Ferdinand de Saussure'ün yaptığı ve birçok dilbilimcinin benimsediği ayrıma göre, dil yetisinin toplumsal ürünü olan dil, bu yetinin bireylerce kullanılabilmesini sağlayan ve toplumca benimsenmiş olan uzlaşım bir düzendir. Andre Martinet'nin tanımına göre "Bir dil, insan deneyiminin, topluluktan topluluğa değişen biçemlerde, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatım kapsayan birimlere, başka bir deyişle, anlam birimlere ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracıdır" (Martinet, 1998: 28). Bununla birlikte, iletişim aracı olarak kullanılan ve doğal diller dışında kalan trafik işaretleri, sinema dili, arıların dili gibi her türlü göstergeler dizgesi ve anlatım yöntemi de dil olarak tanımlanmaktadır.

Dil, insanların birbirlerine bilgi, düşünce ve eğilimlerini aktarabilmelerinin yanı sıra, fikirlerini düzenleyebilmelerini ve duygularını ifade edebilmelerini mümkün kılar. Kültür değerleri ve bilgilerin çoğu kuşaktan kuşağa sözlü ya da yazılı sözcükler yoluyla iletilmektedir. Dil ve düşünce çalışmalarında yoğunlaşan yirminci yüzyıl dilbilimcileri,

psikologları ve sosyologları, bu ikisi arasında sıkı bir ilişki bulmuşlardır. Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* adlı eserinde bu ilişkiyi, “dil, onu konuşanların duygu, düşünce ve hayal dünyalarını tayin eder” (Kaplan, 2002: 112) diye özetlemektedir.

Yaratılış gereği, bir eksiklik olmadığı sürece bütün çocukların fiziksel ve dilsel gelişiminde belli bir düzen vardır. Ancak bazen bu gelişim düzeninin bütün çocuklarda aynı olmadığı da gözlenmektedir. Çocuğun gelişimi ile ilgili olarak İdris Karakuş da “*Çocuk tabii bir sıra ve intizama göre inkişaf eder. Fakat bütün çocukların gelişim oranı ve süreci aynı değildir; kimi daha hızlı, kimi daha yavaş bir gelişme gösterir. Hatta bir milletin aynı yaş gurubundaki çocuklarının biyo-psiko-sosyolojik gelişmeleri de farklıdır.*” (Karakuş, 1997: 373-374) demektedir.

Dil, düşünme ile birlikte, bellek, muhakeme, problem çözme ve planlama gibi bilişsel süreçleri de içermektedir. Aynı zamanda, özellikle insanların sosyal yaşamları için kaçınılmazdır. Dil, hem donanım, hem de kazanım ile ilgili bir gelişim alanıdır. Kişinin, dile ilişkin doğuştan getirdiği birçok donanım vardır. Dilbilimci Hugo Moser, dilin fizyolojik, psikolojik ve bilişsel alanlarda birleştiğini ifade etmektedir. Sesleri fizyolojik temellere dayandırarak, farklı organların seslerin oluşmasında rol aldığını söylemektedir. Kelime kullanımını, bunların seçimini, anlam ile ilişkilendirilmelerini psikolojik alanda gruplandırmaktadır. Dil ve düşünme ikilisini de üçüncü alana yerleştirerek, dilin mantıki, düzenleyici ve açıklayıcı bir görevi olduğuna işaret etmektedir (Moser, 1965 :37).

Kişinin, doğuştan getirdiği dil donanımları beyin ile ilgilidir. Beyin, dil sisteminin yöneticisi ve kendisi de bir donanımdır. Konuşma, temelde beyin kabuğundaki iki alan tarafından kontrol edilmektedir. Konuşma ve konuşulan dili anlama ile ilgili Broca ve Wernicke alanları beyin lokalizasyonuna ilişkin iki merkezdir. Broca alanı, beynin konuşma ile ilgili seslendirme yeteneğinin odak noktasıdır ve konuşmadaki sesleri kontrol eder. Wernicke alanı ise konuşma seslerinin tanınması ve ayırt edilmesi ile ilgilidir. Dili her türlü ifade biçimiyle anlama yeteneği, Wernicke alanının zedelenmesi ile önemli

ölçüde aksar. Genel olarak Wernicke alanı duyuşsal, Broca alanı ise motor alandır (Morgan, 1991:186). Diğer taraftan, dil gelişimini tamamen biyolojik donanım olarak açıklamak imkânsızdır. Dil, hem donanım, hem de kazanım ile ilgili bir alandır. Dil, belli evreler veya zamanla kazanılan kurallar bütünüdür. Çocuk, çevreyle iletişim sonucu, dünyaya geldiği andan itibaren görme, dinleme ve taklit yoluyla çevresini tanır, ilk bilgilerini öğrenmeye başlar. Buna bağlı olarak da dil sistemi gelişir.

Özbay'a (2001:102) göre, "Çocuk, doğduğu andan itibaren dinleme yoluyla ilk eğitimini almaya başlar. Büyüdükçe, dinleyerek öğrendiği kelimelerle konuşmayı gerçekleştirir. Düşünürken, fikir üretirken, türlü bilgi ve fikirleri yorumlarken, hayal kurarken yine dilini kullanır. İster bilişsel süreçler, ister taklit, isterse model alma gibi yollarla dil kazanımını elde eder."

Dil gelişimi; seslerin, kelimelerin, sayıların, sembollerin kazanılması, saklanması ve dilin kurallarına uygun olarak kullanılmasını içeren bir süreçtir. Dil gelişimi, doğumdan itibaren başlar ve yaşam boyu devam eder. Dil ve öğrenme arasında önemli bir ilişki vardır. Dil, öğrenmeyi kolaylaştırır. Öğrenme sürecinde ise çocuğun dili gelişir. Dil gelişiminde, sesin duyulması dili kullanma deneyimlerinin bulunması gerekir. Çocukların, çevresindeki bireylerin konuşmalarını taklit ederek dili öğrendikleri ileri sürülür. Çocuğun dil gelişiminde iletişim kurma, diğerlerinin dikkatini çekme, isteklerini duygu ve düşüncelerini iletme ihtiyacı vardır.

Çocukta dil gelişiminin önemli özelliği ilk dönemlerin evrensel oluşudur. Farklı dilleri konuşan toplumların çocuklarında dil gelişiminin benzerlik gösterdiği görülmüştür. İlk yıllardaki bu evrensellik 18-32 aydan sonra, sosyal sınıf farklılıklarının etkisiyle yok olur. Dilin bir başka özelliği de, dil ve kritik yaş ilişkisidir. Dünyadaki bütün çocuklar, kendi dillerini 2-5 yaşları arasında öğrenir. Araştırmalara göre insanların, eşit dil yeteneği ile doğarsalar bile gelişimleri için gerekli ses uyarımlarını alamadıklarında (işitme engelli

doğanlarda olduğu gibi) dil yeteneklerinin köreldiği görölmüştür. Konuşmanın olmadığı bir ortamda, çocuğun konuşmayı öğrenemediği ortaya çıkmıştır.

Dil bilimcilere göre dilin fonksiyonları şunlardır:

- Dil, arzu ve isteklerimizi ifade etmek için kullanılır
- Dil, heyecan ve duyguları ifade eder.
- Dil; olayları, nesnelere durumunu ifade ederek açıklar.
- Dil, kendi materyalini kendi geliştirirken en önemli aracı konuşmadır.

(MEGEP, 2007:3-4).

Günümüzde dil edinimi, kaynağını, çocukla en yakını arasında doğumdan hemen sonra başlayan ilişkilerden alan ve en karmaşık şekliyle erişkinliğe kadar devam eden çok boyutlu, sürekli bir süreç olarak betimlenmektedir (Zollinger, 1994).

Dil ediniminin ilk safhalarında karşılıklı paylaşım ön planda yer almaktadır. Çocuk, doğuştan itibaren yakınında bulunan kişiler ile direkt ilişkilerinde iletişimsel paylaşımın kurallarını öğrenmektedir ve dilin iletişimsel ortamında büyümektedir. Bu ilk safhanın ilk paylaşımlarında yalnızca çevresinde var olan nesnelere hakkında nasıl bir iletişimin söz konusu olduğunu kavramaktadır. Bununla birlikte ilk sözcükleri anlayıp üretebilmektedir. Fakat bunların henüz bir temsil özelliği bulunmamaktadır (Kuhn, 2006: 1).

Dil ediniminin ikinci safhası bilişsel süreçler ile tanımlanmaktadır. Bunlar, çocuğu, sözcüklerin temsili boyutunu kavramaya ve dilin anlamsal düzlemini geliştirmeye yönlendirmektedir. Çocuk, bilişsel süreçte, tutulup görülemeyen olay ve nesnelere de düşünüp kurgulamayı öğrenmektedir. Böylece çocuk, yavaş yavaş somut ortamdan sembolik düzleme geçmektedir (Kuhn, 2006:1).

12-15 yaş grubunun dilsel gelişim özellikleri ile ilgili bu açıklamaların ardından, bu yaş grubunun bilişsel özellikleri ile ilgili bilgilere yer verilecektir.

12-15 yaş grubunun zihinsel gelişim özellikleri ile ilgili bilgiler, aşağıda maddeler hâlinde sıralanmıştır.

- Dikkati artar, hafızası iyi çalışır.
- Liderlik yeteneği kazanmaya başlar.
- Düşünür, yaratıcı ve eleştiricidir. Tartışmaya ilgisi artar.
- Özgür bir ortam buldukları takdirde ilgilerini ve becerilerini geliştirirler. Ancak kısıtlayıcı bir ortamda, bunların ortaya çıkması güçleşir.
- Esneklik (Özby, 2006: 110).
- Soyutlama becerisi (Özby, 2006: 110).
- Akıldan hipotezler test etme (Özby, 2006: 110).
- Karmaşık muhakemede olası durumları göz önüne alma (Özby, 2006: 110).
- Problem çözme (Özby, 2006: 110).
- Bağdaştırıcı analiz yeteneği (Özby, 2006: 112).
- Düşünce yeteneği, öneri getirebilir seviyeye ulaşmıştır (Özby, 2006: 112).
- Tümdengelim yöntemiyle hipotez kullanabilme (Özby, 2006: 112).
- Nesneyi ve olayı görmeden de bunlar hakkında düşünce üretebilme becerisi gelişir. Kendi düşüncelerini eleştirmeye ve bunlar üzerinde düşünmeye başlar (Özby, 2006: 125).
- Soyut problemler üzerinde fikir yürütme. Bilimsel düşünmenin başlaması. Sosyal ve bilimsel konulara karşı ilginin artması (Erden - Akman, 2007: 74).

3.5. Soyut Düşünme Becerisini Geliştirmede Metnin İşlevi

3.5.1. Metin Kavramı

Metin, Fransızca *texte*, İngilizcede *text* sözcükleri ile karşılanır. Bu sözcükler, Latince “dokumak” anlamındaki *textus>texere* kelimesinden geçmişlerdir. Doğan Günay metni, “Belirli bir bildirişim bağlamında bir ya da birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünü” olarak tanımlar (Günay, 2003b:35). Özdemir ise metni, dilsel bir ürün, okumaya konu olan, anlatımsal bütünlüğü bulunan sözcelerin oluşturduğu somut bir varlık olarak tanımlar (Özdemir, 1983: 32). Metinlerin dilsel bir ürün olmasına dikkat çeken Emin Özdemir’den farklı olarak Şenöz, metnin kültürel boyutu üzerinde durur: Metni, kültürel değişim süreci içinde bilginin kurgulandığı ve düzenlendiği dile dayalı biçimler olarak tanımlar (Şenöz, 2005: 13).

Haris, söylem terimini ilk defa kullanırken metin kavramı karşılığında kullanmıştır. Bu bakımdan metnin karmaşıklığı niceliksel ve niteliksel açıdan iki yönlü incelenebilir. Bir metnin basitliği niceliksel açıdan iletinin içerdiği öge sayısı ile ilgilidir. Az sayıda kavramdan oluşan bir metin daha basit olacakken, daha fazla kavramdan oluşan metinler daha karmaşık olacaktır. Yine niteliksel açıdan metin, kavramların somut ya da soyutluğuna göre değişebilir. Somut kavramlarla ilgili metinler daha basit, soyut kavramlarla ilgili metinler daha karmaşıktır (Günay, 2003b: 25).

Metin, kendisini oluşturan tümceler toplamı değil, kendine özgü bir bütündür. Buna karşılık her metin tümcelerle gerçekleşir: “Yani tümce, dilbilgisinin bir birimi olarak ele alınabilirken metin, bildirişim işlevinin göz önüne alınmasını gerektiren devingen bir süreç olarak düşünülür” (Günay, 2003b: 36). Bir metnin anlamı, bir okuyucuyla ortaya çıkar. Bu yüzden her metnin anlamı yoruma, öznelliğe açıktır. Ancak yorum yapılırken çok dikkatli olunmalı, metnin kendisinde olmayan hiçbir şey yorum olarak verilmemelidir (Demir, 2008: 32).

De Beaugrande (1985: 42) metni cümle ötesi birim ya da cümleler dizisi olarak görmenin, metnin iletişimsel yönünü ihmal etmek anlamına geldiğini belirtmiştir. Çünkü böyle bir bakış açısı metnin sadece dil bilimsel parçalardan ibaret olduğunu düşündürmektedir. Oysa metni, bağlamdan soyutlanmış biçimsel niteliklerle izah etmek mümkün değildir. Bir metin, gerçek değerini, insanlar arasındaki iletişimsel değeri ile kazanır (De Beaugrande'den aktaran: Aksan ve Aksan, 1991: 90-104).

Halliday ve Hasan'a göre de (1976: 1-2) metni cümleler bütünü olarak görmek yanlıştır. "Metin, dilin kullanımındaki birimdir. O, cümlecik ya da cümle gibi dil bilimsel bir birim değildir ve büyüklüğüyle tanımlanamaz (...) Metin, biçimsel değil, anlamsal bir birliktir. Metin, cümlelerden oluşmaz, cümleler tarafından gerçekleştirilir ya da cümleler içinde kodlanır."

Brown ve Yule (1983: 190) metni, iletişimsel bir olayın söze dökülmüş bir hâli olarak tanımlar.

Metin, bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür (TDK, 2005:1382). Bu anlamda yazılan her şey metindir.

3.5.2. Metinsellik Ölçütleri

İletişimde metinlerin işlevleri üzerine yoğunlaşan De Beaugrande ve Dressler (1981), bir dilsel ürünün metin olabilmesi ve insanlar arasında sağlıklı bir iletişim oluşturabilmesi için gerekli özellikleri 7 başlık altında toplamıştır. Bu özellikler şöyledir:

*Bağdaşıklık (Cohesion): Metindeki kelimelerin ve cümlelerin bir silsile hâlinde, birbirlerine bağlanma durumlarını ele alır. Bağdaşıklık, söylemde bir ögenin yorumunun, bir başka ögeye bağlı olarak yapıldığı durumları ifade eder (Coşkun, 2005: 45).

*Tutarlılık (Coherence): Metnin büyük yapısındaki kavramlar arasındaki irtibattır. Kavram, zihnimizdeki bilgilerin belli bir birlik ve bütünlük içinde zihinde canlanması, adeta kalıplaşarak bir şekil almasıdır. Bu bakımdan bir metinde tutarlılığın sağlanması sadece metnin kendisiyle ilgili değil, aynı zamanda okuyucunun idrak seviyesiyle de ilgilidir (Alan'dan aktaran Coşkun, 2005: 45). Tutarlılık, metnin derin yapısıyla ilgiliyken, bağdaşıklık metnin yüzeysel yapısında karşılığı bulunan cümleler ve anlamsal ilişkilerde ortaya çıkar. Bağdaşıklık ve tutarlılık birbiriyle ilişkili fakat birbirinden farklı kavramlardır. Aksan'a göre tutarlılığın oluşmasında bağdaşıklığa ihtiyaç vardır (Coşkun, 2005: 45).

*Amaçlılık (Intentionality): Bir metinde yazarın anlatmak istediğini, yazıyla okuruna iletmek istediği mesajı ortaya koyabilmesidir. Sözler düşünceyi somutlaştırırken sınırlandırır. Bu bakımdan dilsel ürünler kendi başlarına her şeyi ifade etmeye yetmez. Dilsel ürün, içinde bulunduğu ortama, zamana ve kişilere göre farklı anlamlar kazanabilir” (Coşkun, 2005: 45). Okurun, metni gerçek boyutlarıyla kavrayabilmesi için sadece cümlelerin anlamını değil, bunun yanı sıra, yazarın cümleleri kullanmadaki amacını da belirleyebilmesi gerekmektedir. Bazı dil bilimciler, yazarın amacının metnin biçim ve ifadesi üzerinde etkili olduğunu düşünmektedir (De Beaugrande ve Dressler'den aktaran Coşkun, 2005: 45).

*Kabul Edilebilirlik (Acceptibility): Kabul Edilebilirlik, yazarın niyetini ortaya koymasından sonra bu düşüncesini hedef kitleye uygun şekilde açık ve anlaşılır delillerle açıklamasıyla ilgilidir. Metnin amacı ve kabul edilebilirlik düzeyi arasında yakın bir ilişki vardır. Metnin amacı ne kadar açık bir şekilde ortaya konulursa okuyucu tarafından kabul edilmesi o kadar kolay olacaktır (Alan'dan aktaran Coşkun, 2005: 46).

*Bilgilendiricilik (Informativity): Halliday ve Hasan'a göre (1976: 326) her bilgi birikimi iki parçadan oluşur: dinleyicinin başka kaynaktan ulaşabileceği eski bilgi ve dinleyicinin diğer kaynaklardan elde edemeyeceği “yeni bilgi”. Bir metnin okuyucunun ilgisini çekmede ve devam ettirmede başarılı olabilmesi için okuyucuya sunduğu yeni ve eski bilgilerin dengeli olması gerekmektedir. Hiçbir metin tek başına her şeyi ifade etmez; bütün metinler mutlaka metin dışı bilgilere ihtiyaç duyar. Bazen bir metni anlamak için gerekli bilgileri o metnin dışında birçok kaynaktan öğrenmiş olmak gerekir. Metin dışı bilgilere kültürler arası bilgi aktarımı sırasında daha çok gereksinim vardır. Özellikle farklı kültürlerden çeviri yoluyla aktarılan metinlerde, metin dışı bilgilere daha çok ihtiyaç duyulur. Bu yüzden bazı çevirmenler, okuyucu kitlesinin anlamakta güçlük çekeceğini düşündüğü bazı durum, olay veya tanım gibi bilgileri çevirmenin notu şeklinde dipnot olarak verir (Günay'dan aktaran Coşkun, 2005: 46-47).

*Duruma Uygun Olma (Stiuationality): Metnin konusu, hitap ettiği kitle, ulaşmak istediği amaç ve metin türüne uygun düşecek şekildeki anlatımdır. Beagraunde ve Dressler (1981: 9-10) metnin duruma uygun olma niteliğini şöyle bir örnekle açıklamışlardır: Araç trafiğine açık bir yolun kenarında *Yavaş, çocuklar oynuyor!* şeklindeki bir tabela bulunsa bu tabeladaki metin yoldan yaya olarak geçenler için hiçbir mesaj taşımazken, aynı yoldan araçlarıyla geçenlere kısa ama önemli bir mesaj iletacaktır. Araç sürücülerinin tabelanın yanından geçerken bu *yol işareti*ni okumak için çok kısa bir süre bulunduğundan mesaj olabildiğince kısa tutulmuştur. Böylece duruma uygun bir metin oluşturulmuştur (Coşkun, 2005:47).

*Metinler Arasılık (Intertextuality): Kristeva'ya göre “Her metin bir alıntılar mozaïği gibi oluşur, her metin kendi içinde bir başka metnin eritilmesi ve dönüşümüdür.”(Aktulum'dan aktaran Coşkun, 2005: 47). Bir metin okuyucuya konuyla ilgili daha önceden okunan metinleri çağrıştırebiliyor ve böylece okuyucunun daha önce öğrendikleriyle metindeki bilgileri bağdaştırmasını sağlayabiliyorsa başarılı bir metindir.

Bir eserde başka eserlerle ilişki ne kadar artarsa metnin düşünsel seviyesi o kadar çok artar (De Beaugrande ve Dressler'den aktaran Coşkun, 2005: 47-48). De Beaugrande ve Dressler, metinde bu yedi ölçütten birinin bulunmaması hâlinde metnin iletişim değerinin yitirileceğini söylemektedir. Aynı araştırmacılar, bu yedi ölçütün, metindeki iletişimi tanımlanabilir kalıplar hâline getiren *kurucu ilkeler (constitutive principles)* olarak işlev gördüğünü söylemişlerdir. Yine metin iletişimini kontrol eden *düzenleyici ilkelerden (regulative principles)* bahsetmişlerdir. Bu ilkeler: a) Verimlilik (Efficiency), b) Etkililik (Effectiveness), c) Uygunluktur (Appropriateness) gibi hususlardan meydana gelmektedir (Coşkun, 2005: 48).

3.5.3. Ders Kitaplarındaki Metinlerin Taşınması Gereken Nitelikler

İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu'na göre Türkçe ders kitaplarına yerleştirilen metinlerde bulunması gereken özellikler şunlardır:

1. Metinler, Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarına ve temel ilkelerine uygun olmalıdır.
2. Metinlerde millî, kültürel ve ahlâkî değerlere, milletimizin bölünmez bütünlüğüne aykırı unsurlar yer almamalıdır.
3. Metinlerde siyasî kutuplaşmalara ve ayrımcılığa yol açacak bölücü, yıkıcı ve ideolojik ifadeler yer almamalıdır.
4. Metinlerde öğrencilerin sosyal, zihinsel, psikolojik gelişimini olumsuz yönde etkileyebilecek cinsellik, karamsarlık, şiddet vb. öğeler yer almamalıdır.
5. Metinlerde insan hak ve özgürlüklerine, insanî değerlere aykırı öğeler yer almamalıdır.
6. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalıdır.
7. Metinler kitapların yanı sıra, dergi, gazete, ansiklopedi, ansiklopedik sözlük, resmî internet siteleri ile basılı materyallerin çevrim içi sunumlarından seçilebilir. Aynı kaynaktan ikiden fazla metin alınmamalıdır.
8. Metinler, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalıdır.

9. Metinler, islenecek süreye uygun uzunlukta olmalıdır.
10. Metinler, Türkçenin anlatım zenginliklerini ve güzelliklerini yansıtan eserlerden seçilmelidir.
11. Metinler; dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmelidir.
12. Metinlerde tutarlılık ve bütünlük olmalıdır.
13. Dünya edebiyatından seçilen metinlerin çevirilerinde, Türkçenin doğru, güzel ve etkili kullanılmış olmasına özen gösterilmelidir.
14. Metinler, öğrencilerin dil zevkini ve bilincini geliştirecek, hayal dünyalarını zenginleştirecek nitelikte olmalıdır.
15. Metinler, öğrenciye eleştirel bir bakış açısı kazandıracak özellikler taşınmalıdır.
16. Metinler, öğrencinin kişisel gelişimine katkıda bulunacak ve onlara estetik bir duyarlılık kazandıracak nitelikte olmalıdır.
17. Metinler, öğrencilerin duyu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacına yönelik olarak farklı yazar ve sairlerden seçilmelidir.
18. Metinler, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalıdır.
19. Metinler, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalıdır.
20. Yıl boyunca islenecek okuma metinlerinin 1/2'si bütün hâlinde alınmalıdır. Şiirlerin bütün hâlinde alınması esastır. Şiir dışında bütün hâlinde alınan metinlerde eğitsel yönden uygun olmayan ifadeler varsa -metnin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla bir cümle, cümlelerin bütünlüğünü bozmamak kaydıyla en fazla beş kelime çıkarılmalıdır.
21. Yıl boyunca islenecek okuma metinlerinin 1/3'ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz.
22. Her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde besini geçmemelidir.

23. Yıl içinde -dinleme metinleri de dâhil olmak üzere- bir yazardan ikiden fazla metin islenmemelidir.

24. Tek yazarlı ya da birden çok yazarlı ders kitaplarında yazarlar tarafından yazılan ya da hazırlanan metin sayısı ikiye geçmemelidir.

25. Ders kitabındaki metinler, içeriğe uygun çeşitli görsel materyaller (fotoğraf, resim, afis, grafik, karikatür, çizgi film kahramanları vb.) yanı sıra atasözü, özdeyiş, duvar yazısı veya sloganlarla desteklenebilir.

26. Ders kitabında temaları destekleyen serbest okuma metinlerine yer verilebilir.

27. Romandan, tiyatro metninden, biyografik ve otobiyografik eserlerden alınan bölüm kendi içinde bütünlük taşımalıdır” (Türkçe Öğretim Programı, 2006: 56).

Eğitim-öğretimde ders kitapları en önemli kaynaklardan biridir. Bu yüzden eğitim öğretimde amaçların ve kazanımların gerçekleştirilmesi için ders kitaplarına büyük görev düşmektedir.

“Ders kitaplarının özellikle, ilköğretimde önemi daha da büyüktür. İlköğretim, okumayı sevdirmeye ve iyi okuma alışkanlığı kazandırmada bir başlangıç dönemidir. Bu nedenle ilköğretim çağındaki çocuklar için hazırlanacak kitapların niteliği ön plana çıkmaktadır (Kılıç, 2001). İlköğretim ders kitapları içinde Türkçe ders kitaplarının ayrı bir yeri vardır. Çünkü, Türkçe ders kitapları iyi bir Türkçe öğretimi ve kültür aktarımı için önemli rol oynamaktadır” (Duman, 2002, 148).

“Türkiye’de 2005 yılından itibaren yeni 1–5. sınıf ve 6–8. sınıf Türkçe programı ilköğretim okullarında uygulanmaktadır. Bu program çerçevesinde ders kitapları da değişmiş ve yeni programla uyumlu ders kitapları hazırlanmıştır” (Keklik, 2005: 1).

Türkiye'de okullarda okutulan ders kitapları Talim ve Terbiye Kurulu'nun onayından geçmek zorundadır. Bu zorunluluktan dolayı ders kitaplarında biçim ve içerik yönünden bir standartlaşma sağlamıştır. Bu durumun *çeşitli* faydaları olduğu gibi öğretmen ve ders kitabı yazarlarının yaratıcılığını da olumsuz yönde etkilemektedir (Dönmez, 1998).

Ders kitabı, öğrenciler için hazırlanmış *ama bazen öğretmenin de* kullandığı öğretim faaliyetlerinin en önemli araçlarından biridir. Ders kitabı, öğretim bilimi bakımından, öğretmenin en önemli öğretim kılavuzu değerindedir. Öğretim programlarının öngördüğü *eğitim ve öğretim amaçlarına ulaşmak için büyük ölçüde* yardım eden bu kitaplar, belirlenen hedefleri gerçekleştirmek amacıyla programda istenen niteliklere uymak zorundadır (Dönmez, 1998).

Bazı derslerin kendine ait birbirinden farklı çok sayıda ders kitapları vardır. Ders kitapları çeşit olarak birden çok olunca en kalitelisini, en uygununu, her açıdan üst niteliklere sahip olanı seçebilmek için dikkatli ve titiz bir incelemenin ve seçimin yapılması gerekir. Dolayısıyla öğretim etkinliklerinin planlanmasında en önemli faaliyetlerden birisi de ilgili derste okutulacak ders kitabının seçimidir (Dönmez, 1998).

“Okul sözlükleri ve ders kitapları arasında doğrudan bir ilişki vardır. Çocukların zihin, dil ve sosyal gelişimine uygun sözcük listeleri, kavramlar belirlendikten sonra okul sözlükleri ve ders kitapları hazırlanır.

Türkiye’de önce ders kitapları yazılıyor sonra çocuklara öğretilecek kelime ve kavramlar ortaya çıkarılıyor, daha sonra okul sözlükleri hazırlanıyor(Keklik, 2005: 5). Ders kitaplarının yazılmasında öncelikle ölçütler belirlenmeli, metin seçimi ve yazım aşamasına daha sonra geçilmelidir. Ölçütlerin belirlenmesinde son derece titiz davranılmalıdır.

3.5.3.1. İçerik ve Konu Yönünden

Metni, içerik ve konu yönünden incelerken şu ölçütlerden yararlanılabilir:

- *Metin, öğrencinin ihtiyaç ve beklentilerine cevap veriyor mu?*
- *Metin öğrencinin gelişim özelliklerine uygun ve bireysel farklılıkları kapsayacak şekilde düzenlenmiş mi?*
- *Yazarın çocuğa göre kurguladığı, çocuğa uygun yaşam durumları, çocukların belleğinde yanıtlanması gereken sorular oluşturuyor mu?*
- *Metin çocuğun kişilik gelişimini hangi yönlerden etkiliyor?*
- *Kitapta yer alan metinler mihver derslerdeki konularla bağlantılı mı?*
- *Metinler günlük hayatla ve yakın çevre ile ilişkili mi?*
- *Metin; çocuğu araştırmacı, yaratıcı, eleştireci bir düşünceye ulaştırıyor mu?*
- *Metinler öğrencileri millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel yönden zenginleştirici nitelikte mi?* (Kabadayı, 2006: 85)

Eğitim-öğretim dil aracılığıyla gerçekleştirildiği için eğitim-öğretimin temelini ana dili eğitimi oluşturmaktadır. Bu anlamda Türkçe dersi eğitim-öğretimde ana ders olarak görülmektedir. 2006 yılından itibaren ilköğretim okullarında yeni öğretim programı, buna bağlı olarak yeni Türkçe dersi ders programı ve bu programa uygun hazırlanmış ders kitapları okutulmaktadır. Türkçe dersi ders kitapları, Türkçe dersinin amaçları ile öğrenme alanları ve sınıflara göre kazanımların gerçekleştirilmesinde büyük bir görev üstlenmektedir.

Ders kitabının büyük çoğunluğunu ise metinler veya okuma parçaları oluşturmaktadır. Bu anlamda çocuğun zihin, dil ve sosyal gelişimine uygun hazırlanmış metinler veya metin türleri oldukça önemlidir (Keklik, 2005: 3).

“Ders kitapları yazarlığı oldum olası önemsenmemiş hemen herkesin yapabileceği, sıradan işlerden biri sayılmıştır“ (Özdemir, 1990:859). Ders kitapları, öğrencinin kelime

hazinesini besleyen önemli kaynaklardan biridir. Bu kitaplar aracılığı ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen kelimeler, eğitim seviyesine göre önceden belirlenmesi ve kademeli olarak metinlere yerleştirilmesi gerekir. Halbuki bu kitaplarda bulunması gereken kelime sayısının alt ve üst sınırları, ne ders kitapları yönetmeliğinde ne müfredat programlarında ne de program kılavuzlarında belirtilmemiştir (Demir, 2006:220).

“Türkçe dersi hem bilgi hem de beceri dersidir. Dinleme, okuma, konuşma ve yazmadan oluşan dört ana öğrenme alanı vardır. Dinleme ve okuma, anlama becerisini; konuşma ve yazma ise anlatma becerisini geliştirmektedir. Türkçe eğitiminin genel amacı, öğrencilerin okuyup dinlediklerini anlamaları ve düşündüklerini söz ve yazı ile anlatabilmeleridir. Başka bir ifadeyle öğrencilerin anlama ve anlatma becerilerin metin çözümlenmesi ve değerlendirilmesiyle geliştirilmesidir. Bu yönüyle metin türlerin seçimi ve hazırlanması çok önemlidir.” (Keklik, 2005:5) Sever (2006:11)’e göre Türkçe öğretiminde, öğrencilerin ilgi, ihtiyaç ve dil aşamalarına uygun olarak seçilen nitelikli metinler, onların duyu ve düşünce eğitiminde önemli sorumluluklar üstlenir.

Metin türü, edebî tür, yazılı anlatım türü ifadeleri birbirlerine karıştırılarak kullanıldığı için açıklamak gerekmektedir.

İlk çocukluk döneminden itibaren çocuk kitaplarının önemli bir görevi bulunmaktadır. Çocuk kitapları çocukların zihin, dil, kişilik ve sosyal gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Sever (2005:182)’e göre ana dili öğretimi, ilköğretimin ilk yılından başlayarak daha çok seviyeye uygun edebî metinlerle (masal, şiir, hikâye vb.) gerçekleştirilir. Edebî metinler, kullanmalık metinler gibi, öğüt vermez. Çocuklara hayat ve insan gerçekliğinin sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış örneklerini sunar. Bu örneklerde ana dilinin yaratıcı gücü, anlatım inceliği ve kuralları, çocuk gerçekliğini kuşatan bir anlayışla sergilenir. Yine Sever (2003:3)’e göre edebiyat bize sanatçı duyarlılığı ile kurgulanmış bir yaşam sunar. Hayatımıza yeni anlamlar katar. İnsan ve hayat gerçekliğini sanatçı duyarlılığı ile kavramamıza, bu gerçekliğe sanatçının penceresinden bakmamıza imkân sağlar.

“6–8. sınıf Türkçe dersi ders programında ise ders kitabını oluşturan tema ve metinler hakkında şu bilgilere yer verilmektedir: Her sınıfta biri zorunlu Atatürkçülük teması olmak üzere altı ana tema ele alınır. Altıncı sınıfta *sevgi*, yedinci sınıfta *millî kültür*, sekizinci sınıfta *toplum hayatı* zorunlu ana temalardır. Ana temalar altında belirtilen alt temalar zenginleştirilebilir. Metinler, dersin amaçları ile kazanımlarını gerçekleştirecek nitelikte olmalı, öğrencilerin ilgi alanlarına ve seviyesine uygun olmalı, dil, anlatım ve içerik açısından türünün güzel örneklerinden seçilmeli, öğrencilerin duygu ve düşünce dünyasını zenginleştirmek amacıyla yönelik olarak farklı yazar ve şairlerden seçilmeli, yazar ve şairlerin yalnızca edebî yönlerini ön plana çıkarmalı, öğrenciye okuma sevgisi ve alışkanlığı kazandıracak nitelikte olmalı, her metin, öğrencinin söz varlığını zenginleştirecek yeni öğrenilecek söz ve söz gruplarına yer vermeli; ancak bu oran metni oluşturan kelimelerin yüzde beşini geçmemeli, yıl boyunca işlenecek okuma metinlerinin 1/3’ünde metnin özünü ve anlam bütünlüğünü bozmamak kaydıyla kısaltma ya da düzenlemeye gidilebilir. Düzenleme sırasında metne cümle ya da paragraf düzeyinde ekleme yapılamaz” (MEB, 2006:56).

“İlköğretim birinci kademe Türkçe dersi ders kitaplarında olaya dayalı veya öyküleyici metin türlerinin bilgilendirici metin türlerinden fazla kullanılması daha uygundur. Öyküleyici metin türlerinden *masal, fabl, hikâye, efsane, destan, roman, tiyatro, anı ve gezi yazısından masal, fabl, hikâye, anı ve gezi yazısı* metin türlerini kullanmak çocukların için daha etkili, zevkli ve heyecanlıdır. Çocuklara okuma alışkanlığı kazandırmak için masal, fabl, hikâye metin türünün daha çok üzerinde durulması gerekir. Uzmanlar, özellikle masalın çocuklarda hayal ve duygu gücünü arttırdığı ve zenginleştirdiği, anadilin kavranması ve geliştirilmesinde büyük payı olduğu görüşünde birleşmektedir” (Keklik, 2005: 10).

Edebî eserlerin temel materyal olarak kullanıldığı Türkçe dersleri, çocuklara ve gençlere değer aktarımı için bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu amaca ulaşmak için Türkçe ders kitaplarına seçilen metinlerin, çocuklara ve gençlere olumlu değerleri

kazandıracak nitelikte olması gerekmektedir. Bu noktada Türkçe ders kitapları yazarlarının metin seçimine göstermesi gereken özen, bir kez daha ortaya çıkmaktadır (Yaman, 2009: 115).

3.5.3.2. Dil ve Anlatım Yönünden

Kelime hazinesi, bireyin öğrenme yaşantısı sonucunda bellekte depolanan birikimi ifade etmektedir. Bu birikimi en verimli şekilde artırma ve kullanmayı sağlayacak ortam, Türkçe dersleridir. Bu derste kelime hazinesini zenginleştirme çalışmaları ile öğrencinin hem dili iyi kullanması hem de düşünce dünyasını geliştirmesi sağlanır (Özbay, 2008: 33). İlköğretim ikinci kademe Türkçe Dersi Öğretim Programı (6-8. Sınıflar)'nda kelime hazinesine *genel amaçlar* içerisinde yer verilmekte ve öğrencinin, “Okuduğu, dinlediği ve izlediğinden hareketle söz varlığını zenginleştirerek dil zevki ve bilincine ulaşmaları; duygu, düşünce ve hayal dünyalarını geliştirmeleri amaçlanmaktadır.” denilmektedir. Bu ifadeler Türkçe eğitimi içerisinde kelime hazinesine ne derece önem verildiğini göstermesi bakımından önemlidir (Özbay, 2008: 33).

Türkçe öğretiminin bilimsel ölçütlerle gerçekleştirilmesi, başarılı olması; bireyin ulusal kimliğini kazanması, sosyalleşmesi açısından son derece önemlidir. “İnsanın doğumundan ölümüne kadar süren öğrenme, anlama ve yorumlama süreci içinde kendini gerçekleştirdiği bilinen bir husustur. Bu aşamada ana dili eğitiminin çocuğun bilişsel gelişimi üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu unutmamak gerekir” (Sinan, 2006: 77). Yapılan araştırmalar, lise ve dengi okulları bitirip yüksekokullara girebilen öğrencilerin gerekli dil becerilerini kazanmamış olduklarını ortaya çıkarmıştır (Ünalın, 2001: 171). Bir dile ait bilgi ve beceriye sahip olma sonsuz bir tümce dizisi için derin ve yüzeysel yapılar karşılaştırma, uygun biçimde ilişkilendirme; bu derin ve yüzeysel yapılar bir anlam yorumlamasıyla bir ses yorumlaması getirme becerilerini gerekli kılar (Chomsky, 2002: 52). Türkçe öğretimindeki başarısızlığın altındaki temel nedenlerden biri de ülkemizde ana dili öğretiminin bir dilin ifade inceliklerini belirlemeye çalışan, söz konusu dili veya dilleri

karsılaştıran, ana dilinin ifade gücünü artırmannın yollarını gösteren dilbilimciler tarafından yapılmayıştır. Türkçe ğretiminde yanlış olan ise dil öğretimini gerçekleştirmeye çalışan öğretmenlerin genel olarak benimsenmiş kuralları kavratmaya ve uygulamaya çalışmalarıdır. Yapılması gereken dilbilimin yöntem ve tekniklerinden yararlanmak; genel olarak dil, özel olarak da Türkçeye ilişkin bulgularla Türkçe ğretiminin gerçekleştirilmesini, dilbilimi ile Türkçe arasındaki ilişkinin sürekli canlı tutulmasını sağlamak olacaktır (Sağır'dan Aktaran Demir, 2008: 69). Dili laboratuarda incelenecek bir denek olarak görme, onu ameliyat masasına yatırıp hiç değişmeyen kurallar ortaya koyma anlayışı artık geride kalmıştır. Okullarda ğrencilere dile ait kuralların öğretilmesinin yeterli olmadığı; ana dili eğitiminin, dili kullanma becerilerini geliştirme etkinlikleriyle birlikte yapılması gerektiği anlaşılmıştır (Yalm, 2002: 16). Bunu gerçekleştirmenin en doğru yolu da dil incelemelerinin ve dil bilgisi konularının metinden hareketle öğretmek ve kavratmak olacaktır. Türkçe ğretiminde kullanılacak metinler; ana dilin mecaz gücünü yansıtmalı; gerçekçi, akılcı, yalın olmalı; metinler, deyimleme gücüne sahip olmalıdır. Aynı zamanda metnin yzeyssel yapısındaki dilsel birimler arasında bağdaşıklık ve bu dilsel birimlerin derin yapılarındaki ilişkileri ifade eden tutarlılık özellikleri, çocuğun dil gelişimine uygun olmalıdır. Doğru şekilde yapılacak olan bir ana dili eğitimi bireyin kibar, saygılı ve sabırlı konuşma yöntemlerini öğrenmesini, söz dağarcığını zenginleştirerek iş ve özel hayatında başarılı olmasını sağlar (Göğüş,1978: 69).

Ders kitapları, öğrencinin kelime hazinesini besleyen önemli kaynaklardan biridir. Bu kitaplar aracılığı ile öğrenciye kazandırılması hedeflenen kelimeler, eğitim seviyesine göre önceden belirlenmesi ve kademeli olarak metinlere yerleştirilmesi gerekir. Oysa bu kitaplarda bulunması gereken kelime/kavram sayısının alt ve üst sınırları, ne ders kitapları yönetmeliğinde ne müfredat programlarında ne de program kılavuzlarında belirtilmemiştir (Demir, 2006:220).

“Son yıllarda, yeni yetişen neslin kelime hazinesinin az olduğunu, meramını ifadede güçlük çektiğini görüyoruz. Bunun sebeplerinden biri belki de en mühimi okutulan ders

kitaplarının bu hususu dikkate almadan hazırlanmış olmasıdır” (Karakuş, 2005:233). İnsan, kelimelerle düşünür. Biz, en önemsiz bir ihtiyacımızdan en çapraşık duygu ve düşüncelerimize kadar başkalarına açıklamak istediklerimizi ancak kelimelerle anlatabiliriz. Çocuğun, başlangıçta annesinden öğrendiği dil, ailesinin, yakın çevresinin sosyal ve kültürel düzeyine göre değişmekle birlikte, doğal olarak ancak en ilkel, yalın ihtiyaçlarını karşılayacak durumdadır. Yapı ilerleyip çevresi genişleyerek ihtiyaçları çeşitlendikçe, çoğaldıkça çocuğun kelime dağarcığı da genişler, zenginleşir. Yalnız, bu gelişme, sistemsizdir ve çevre imkânları ile sınırlıdır. Çocuğun kelime dağarcığı, asıl okulda zenginleşir. Özellikle, Türkçe dersinin türlü etkinlikleri, okuma, dinleme, anlama, anlatma çalışmaları bu zenginleşmeyi hem bir sisteme bağlar, hem de hızlandırır. Öğrenci, okulda duygu ve düşüncelerini, istediklerini daha tam, daha açık ve etkili anlatabilmek için kendine mal etmesi gerekli olan kavramları gittikçe çoğaltarak kazandığı gibi, kelimeler arasındaki ince anlam farklarını ve türlü ilişkilerini de öğrenir.

Türkçe, sadece bilgi dersi değil, bir ifade ve beceri dersidir. Öğrencilerin zihinsel ve ruhsal gelişimlerinde iyi bir ana dili öğretiminin rolü, başka hiçbir dersle ölçülemeyecek kadar büyüktür. Türkçe dersleri, öğrencinin: Ulusal kültürümüzün değerli eserleri ile karşılaşmasını sağlayarak, ulusal bilincini ve ulusal coşkusunu, dil bilgisi öğrenimindeki ayrıntıları inceleyerek, kuralı sezme ve kurala varma çalışmalarıyla usa varmasını, güzel metinlerin zevkini tadarak, duygusunu ve Türk diline olan sevgisini, türlü metin incelemeleriyle doğru karar verme yeteneğini, okuma ve özellikle yazma çalışmalarıyla düşünme gücünü, söz ve yazıyla anlatım konusundaki çalışmalarla da güzel konuşma ve yazma alışkanlığını geliştirecektir (Kabadayı, 2006: 35).

Anadili öğretiminde konu alanı olarak dil bilgisi öğretimi ve yazım kuralları yer almaktadır. Bu konu alanı da dersin amacının diğer bir boyutudur. Dilbilgisinin, Türkçe ders kitaplarında anlama ve anlatma çalışmalarıyla kaynaştırılmış olarak gerektiğinde ve yeterince işlenmesi öngörülmektedir.”... bir dilbilgisi birimi, çocuğun doğru

konusmasında, doğru yazmasında bir işe yarayacaksa işe yarayacağı oranda işlenmeli; yoksa işlenmemelidir” (Erişen, 1983: 54).

Okuma sürecinde öğrencinin kelimeleri doğru tanması oldukça önemlidir. Kelime tanıma; öğrencinin zihinsel sözlüğünü kullanarak kelimenin anlamını belirlemesi sonucu gerçekleşmektedir. Kelimenin anlamı belirlenirken ön bilgiler kullanılmaktadır. Kelimelerin doğru tanınmaması; cümlelerin, paragrafların ve giderek bütün metnin yanlış anlaşılmasına neden olmaktadır. Bu nedenle kelime çalışmalarına gereken önem verilmeli ve öğrencinin söz varlığı geliştirilmelidir (MEB, 2005).

“Dünyada ve Türkiye’de ana dili eğitiminde kullanılan ders kitaplarına; kelime sayısı, kavram sayısı ve kelime hazinesi açısından bakıldığında ilginç sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Türkiye’de ana dili eğitiminde kullanılan ders araç gereçlerinde öğrencilere öğretilen kelime ve kavram sayısı diğer ülkelere oranla oldukça düşüktür (Akdoğan, 1999). Bu durum Türk öğrencilerin, kavramsal yönden gelişimine yeteri kadar önem verilmediğini göstermektedir. Kavramsal yönden eksik olan bireyler kendilerini iyi ifade edememekte hatta anlatılanları dahi tam anlayamamaktadır. Bu nedenle Türkçenin eğitiminde kullanılmak üzere hazırlanacak ders kitaplarında kelime ve kavram sayısının artırılması ve kelime ve kavramların kazandırılmasına yönelik etkinliklerin yapılması çocukta dil gelişimini olumlu yönden etkileyecektir” (Özbay, 2008: 42).

3.5.3.3. Soyut Düşünme Becerisini Geliştirme Yönünden

Ders kitabı hazırlarken ve sınıfta ders anlatırken, öğrencinin o zamana kadarki bilgi ve tecrübelerinden hareket ederek, yeni bilgi ve tecrübelerin bunlar üzerine kazandırılması çok daha kolay olacaktır. Yeni bilgileri eski bilgilerle karşılaştırarak, gerektiğinde eskileri doğrularak geliştirmek, öğrencideki bilgi sisteminin çok daha sağlam olmasını sağlayacaktır.

Çocuktaki zihin gelişimi somuttan soyuta doğru olmaktadır. İnsan her zaman somut olarak gördüğü, algıladığı şeyleri, onların soyut kavramlarla anlatılmasından daha kolay öğrenir. Bu nedenle, öğrenci mümkünse ders konusu olan eşya ve nesnelere doğrudan karşı karşıya getirilmeli; bu mümkün olmadığı zaman o nesne veya olayın modeli, fotoğrafı veya başka bir simgesi gösterilmelidir. Özellikle ilköğretim öğrencilerinde, gözle görüp, eliyle tuttuğu gerçek eşyalar daha anlamlıdır. Bu sebeple öğretimde öğrencilere öncelikle somut şeyler öğretilmeli, daha sonra soyuta ulaşılmalıdır. Soyut konuların öğretiminde somut konulardan faydalanılmalıdır (Kabadayı, 2006: 292).

Cemiloğlu (2004:29–71)’a göre gelişim psikolojisi verileri, çocuğun zihin gelişiminde soyut düşünmenin on bir yaş civarında başladığını göstermektedir. O hâlde düşünceye dayalı türlerin ilköğretimin ikinci kademesinde (6–8. sınıflarda) verilmesinin daha doğru bir belirleme olduğu söylenebilir. Düşünceye dayalı türlerin ise söyleşi/sohbet, deneme, fıkra ve makale şeklinde kolaydan zora, yüzeyselden derinlemesine doğru bir yol izlenerek uygulanması gerekmektedir.

İkinci kademe öğrenciler soyut işlemler dönemindedir. Bu sebeple *güzellik, iyilik, doğruluk, fayda* gibi estetik-aynı zamanda- soyut kavramları algılamakta sorun yaşamamaktadır. Estetik başlıkların öğrenciler tarafından tüm olarak kavranması onlara olumlu kişilik özellikleri kazandıracaktır. Yine bu değerler öğrencilerde eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Öğrencilerin eleştirel ve yaratıcı düşünme becerilerinin geliştirilmesi milli eğitimin temel amaçlarından biridir. Bu nedenle 8. sınıf Türkçe ders kitapları hazırlarken metinlerin seçiminde *estetik değerleri* içinde bulundurmasına öncelik verilmelidir (İşcan, 2008: 11-12).

İlköğretim ikinci kademe öğrencileri yaş grubu olarak bilişsel gelişim süreci içerisinde soyut işlemler dönemine geçmişlerdir. Bu süreç içerisinde, öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirecek çok çeşitli araçlar mevcuttur. Metin içerisinde kullanılan uzak ve yakın bağdaştırmalar, metin aracılığıyla öğrencilerin soyut düşünme becerilerini

geliştirmede önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Temalar içerisindeki metinlerde yer alan özellikle uzak bağdaştırmalar, öğrencileri dil merkezli olarak soyut düşünme becerilerini geliştirmede son derece önemlidir. Bu düşünceden hareketle, metinlerdeki bağdaştırma kullanımları hususunda ders kitabı yazarlarının bir farkındalık geliştirmeleri gerekmektedir.

3.5.4. Bağdaştırma Kullanımı ve Soyut Düşünme Arasındaki İlişki

Bu başlık altında, çalışmamızın temel hareket noktasını oluşturan, metinlerde bağdaştırma kullanımı ve soyut düşünme arasındaki ilişkiden bahsedilecektir.

Soyut düşünme, “Bilinen kavramları yeni durumlara ve ortamlara uygulayabilme, soyutlama ve genelleştirmelerden yararlanma yetisiyle tanımlanan bir düşünme biçimidir. Şeylerin ve olguların temel özelliklerini kavrama, durumun farklı yanlarını aklında tutma ve bir durumdan ötekine zihinsel olarak geçme, önceden tahmin edebilme ve planlama, sembolik düşünme ve sonuç çıkarma becerisi olarak tanımlanmaktadır” (Budak, 2000: 694). Görüldüğü gibi soyut düşünme kavramı çeşitli alt başlıklardan meydana gelmektedir.

“Yeryüzündeki hiçbir dilin tek tek sözcüklerle konuşulmadığı bir gerçektir. Belli bir kavramı anlatmak üzere her dilde birden fazla sözcük bir araya getirilerek çeşitli tamlamalar, deyimler, oluşturulmakta, değişik düşünce, duygu ve bildirimleri yansıtmak için de tümceler ve sözcükler kurulmaktadır. Bu şekilde, tamlama, deyim gibi, sözcükler içindeki öğeleri ve tümce ya da sözcükleri anlamlı, kabul edilebilir birimler halinde bir araya getirmeye bağdaştırma adı verilmektedir” (Aksan, 1999: 83). Bağdaştırmalar, alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. “Anlam belirleyicileri ve anlam ayırıcıları arasında belirli bir uyum bulunan ve toplumun üzerinde belirli bir uzlaşım oluşturduğu bağdaştırmalara alışılmış bağdaştırmalar adı verilmektedir. Anlam belirleyicileri ve anlam ayırıcıları arasında uyum bulunmayan ve üzerinde daha kısıtlı bir

uzlaşımın olduğu bağdaştırmalara ise alışılmamış bağdaştırmalar denir” (Aksan, 1999: 83-84).

Alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmaların soyut düşünme becerilerini geliştirmede önemli işlevleri olduğu düşünülmektedir.

Alışılmış bağdaştırmalar, aralarında anlamca ilgi kurulabilir iki unsurun birleşmesinden meydana geldiği için öğrencilerin zihnini dolaylı olarak alışılmamış bağdaştırmalara hazır duruma getirme işlevine sahiptir. Bir başka ifadeyle bu kullanımlar, soyut düşünme sürecinin önemli unsurları olan soyutlama, bilinen kavramları yeni durumlara ve ortamlara uygulayabilme, nesnenin farklı durumlarını aklında tutma becerilerini geliştirmede son derece önemlidir. Alışılmış bir bağdaştırma özelliği gösteren *çavdar ekmeği* örneğinde bu durum gözlenmektedir. Bu örnekte, bilinen bir kavram olan *ekmeğin* farklı bir durumu dile getirilmektedir. *Çavdar ekmeği* kullanımı, *buğday ekmeği*, *kepek ekmeği*, *yulaf ekmeği* gibi ekmeğin diğer farklı durumlarından ayrılmaktadır. Burada bir soyutlama söz konusudur. Soyut düşünme sürecinin unsurlarından biri olan farklı durum ve ortamlar, bağdaştırma kullanımında anlam ayırıcı özellik olarak karşımıza çıkmaktadır. Deyimler, uzlaşım olmaları için alışılmış bağdaştırma grubunda yer almaktadır.

Alışılmamış bağdaştırmalarda ise bağdaştırmayı oluşturan anlam ayırıcı ve anlam belirleyici unsurlar arasında, toplumca onaylanmış, üzerinde uzlaşım sağlanmış bir uyum söz konusu değildir. Bu uyumun olmayışı, öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendirmektedir. Birbiriyle uyum içerisinde olmayan unsurlar arasında ilgi kurmaya çalışan çocuk, genelleştirmelerden yararlanma, nesne veya olgunun farklı yanlarını aklında tutma ve bir durumdan ötekine zihinsel olarak geçme, önceden tahmin edebilme, sembolik düşünme ve sonuç çıkarma gibi soyut düşünme sürecinin diğer aşamalarını kullanmaya başlayacaktır. *Körpe masa* örneğinde, birbiriyle anlamca uyum göstermeyen dar uzlaşımli bir yapıyla karşılaşan çocuk anlam ayırıcı ve anlam belirleyici unsurlar üzerinde ayrı ayrı genelleştirme, nesnelere farklı özelliklerini hatırlama, zihinsel olarak anlamsal geçiş

yaparak bağdaştırmanın anlamı hakkında tahmin yürütür ve sonuca ulaşmaya çalışır. Bir başka ifadeyle, *körpe* ve *masa* kelimelerinin anlamları üzerinden bir ilgi kurma çabası gösterir. Bu durum, metnin dil özellikleri çerçevesinde, çocuğu soyut düşünme basamaklarına yönlendiren önemli bir işlemdir. Şiir türü metinlerde, bağdaştırma örneklerine daha yoğun bir şekilde yer verilmektedir.

Sonuç olarak, metni oluşturan dizgelerin derin yapısını, dizgeyi oluşturan unsurlar arasındaki anlamsal ilişkiler belirlemektedir. Dizgeyi oluşturan öğeler arasındaki anlam ilişkileri, dizgenin anlamını metin bağlamıyla birlikte oluşturmaktadır. Öge içindeki anlamsal ilgilerin oluşmasında alışılmış ve alışılmamış bağdaştırmaların önemli bir rolü vardır. Öge anlamının doğru kurgulanabilmesi için soyut düşünme becerisinin geliştirilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, soyut düşünme becerisinin geliştirilmesinde bağdaştırmaların önemli dilsel araçlar olduğu söylemek mümkündür.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

4. BULGULAR

Çalışmanın bulgular bölümünde, 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarındaki metinlerde yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları incelenecektir. Yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları sınıf düzeylerine göre ayrı ayrı tespit edildikten sonra, elde edilen veriler, bulgular bölümünün sonunda, sınıf düzeyi, tema,metin ve metin türleri düzeyinde karşılaştırılacaktır.

4.1. MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular

Altıncı sınıf Türkçe ders kitabı, *Okuma Kültürü, Atatürk, Duygular ve Hayaller, Sevgi, Zaman ve Mekân ve Doğa ve Evren* temalarından meydana gelmektedir. Bu bölümde, yukarıda sıralanan 6 tema içerisindeki metinlerde mevcut olan yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları tema ve metinler çerçevesinde ayrı ayrı tespit edilecektir.

4.1.1. *Okuma Kültürü* Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Okuma Kültürü teması, *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması, Okuma Üstüne ve En İyi Arkadaş* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.1.1.1. *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması*

- “N’ oluyor?” diye *gür sesiyle* bağırdı Don Kişot. (YB)
- *O cılız atınla tahta kılıcının forsu* orta çağlarda kaldı.(YB-YB)
- *İkinci sınıf, üçüncü sınıf kitapla* bir tutmaya kalkışıyorsunuz beni. (YB-YB)
- Biliyorsunuz, ben *soylu sınıftan* geliyorum her şeyden önce. (YB)

- “Senin de pek özelliğin yok.” dedi Fransalı *Küçük Prens*. (YB)
- Hiç *normal insan* bulunmaz mı senin dünyanda kuzum? (YB)
- Şu *koca kitaplıkta* daha hiç okunmayanlar varken benim için üç kez okunmuş biraz düşündürmeli sizleri, bu durum dünyanın her köşesi için geçerli. (YB)
- “Anlat anlat !” diye bağıştılar *raflarda uyuklayan kitaplar*.(UB)
- *Uzun zamandır* sizleri dinliyorum. (YB)
- *Apak bir sakalı, uzun bir cüppesi* vardı. (YB-YB)
- Danimarka'nın *soğuk bir gününe* rastladığı için midir nedir, *irili ufaklı bütün masalların üstünde tilki derisinden dikilmiş kürkler* vardı. (YB-YB-YB)
- Örneğin “*Kibritçi Kız*” *sımsıcak bir masal*dır, değil mi? (YB-UB)
- *Uzak ülkelerden*, ta Arjantin'den *yeni bir dosttu*. (YB-YB)
- Çocuk, *çok uzaklardan gelen bu sesi* dinledi. (YB)
- *Okuduğu sözcüklerden, cümlelerden gelen gizli bir sest*i. (YB-YB)

4.1.1.2. Okuma Üstüne

- *Tecrübeyle yetişmiş kimseler bazı işler* yapar, onlar hakkında birer karar verebilir. (YB-YB)
- Öğütler vermek, planlar yapmak, kurallar koymak, özellikle *bilgi sahibi kimselerin* elinden gelir. (YB-YB)
- Çünkü *başkasının süzgecinden geçmiş böyle kitaplar, süzölmüş su* gibi yavan olur. (YB-YB)
- Hatta insan, kendi zekâsının gelişimine engel olan her türlü durumu, *iyi seçilmiş eserler* okumakla ortadan kaldırabilir. (YB)
- *Ağır yürüyüşler* mideye; ata binmek baş ağrılarına iyi gelir. (YB)

4.1.1.3. En İyi Arkadaş

- Haklısın *tatlı kızım*. (YB)
- Demek beni yemeğe götürmek için *çift muhafız* gönderiyorlar.(YB)
- Hepsi de görülür, *elle tutulur şeyler*. (YB)
- Hayretten, *korkudan büyümüş gözlerle* (YB)

- Onlardan *iyi arkadaş* olur mu? (YB)
- Gezip konuşmak, *hoşça vakit* geçirmek için. (YB)
- *Görmediği, bilmediği yerleri* görmek, öğrenmek için. (YB)
- *Çok parası, bol zamanı olan bir insan* bile her yeri gezemez. (YB)
- Uçaklar, otomobiller ve *dev gemilerle* dünyayı bir uçtan bir uca gezebiliyor insan. (YB)
- Ama *kitaplarla dostluk kuran insanlar* için bu hiç de imkânsız değil. (YB)
- Çeşitli *kaynak kitaplardan* yararlanarak hazırlıyoruz. (YB)
- Çocuklara *daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar* kazandırmak için. (YB-YB)
- Kitaplığı olmayan bir ev *ışsız, karanlık bir odaya* benzer. (YB)
- Nasıl *karanlık oda* insanı sıkarsa *kitapsız ev* de *okumayı seven bir insanı* daima sıkar. (YB-YB-YB)
- *Okumayı, kitabı seven bir insan* için *kitaplıksız ev* aynı şeydir. (YB-YB)
- Böylelikle *benim dostlarımın* da birer *küçük dostu* olur. (YB-YB)
- Yaşasın benim *tatlı dedeciğim*. (YB)
- Bundan sonra kitaplar *en yakın arkadaşlarımız* olacak. (YB)
- *Okuyan insan bilgili insan* demektir. (YB-YB)

Tablo 1: Okuma Kültürü Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Çocuk Kitaplığında					
Sabah Tartışması	1073	152	21	2	23
Okuma Üstüne	308	23	8	-	8
En İyi Arkadaş	1165	188	25	-	25

GENEL TOPLAM 2546 363 54 2 56

“Okuma Kültürü” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Çocuk Kitaplığında Sabah Tartışması* isimli metin, 1073 kelimedenden ve 152 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 21, uzak bağdaştırma sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 23 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Okuma Üstüne isimli metin, 308 kelimedenden ve 23 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 8 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 8 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

En İyi Arkadaş isimli metin, 1165 kelimedenden ve 188 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 25 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 25 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.2. Atatürk Temasında Yer Alan Metinlerdeki Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

“Atatürk” teması, *Atatürk ve Onun Büyük Eseri*, *Atatürk’ten Anılar*, *Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması*, *Atatürk ve Tarihimiz* isimli metinlerden meydana gelmektedir. Temayı oluşturan metinlerin yakın ve uzak bağdaştırmalar yönünden analizleri aşağıda sıralanmıştır.

4.1.2.1. Atatürk ve Onun Büyük Eseri

- İşte *küçük Mustafa* Selanik’teki *üç katlı pembe boyalı bir evde* doğmuştu.(YB -YB)
- Babası Ali Rıza Efendi, *dürüst ve çalışkan bir insandı*.(YB)
- Annesi Zübeyde Hanım ise *Mustafa’nın üstüne titreyen iyi kalpli bir kadındı*. (YB)

- Böylesine *kararlı ve azimli bir insan* neyi başaramazdı ki? (YB)
- Bu okulda da başarısını devam ettirdi ve *kısa süre içerisinde bütün öğretmen ve öğrencilerin parmakla gösterdiği öğrenci* oldu. (YB-YB)
- Mustafa Kemal'in 1911 yılında Trablusgarp'ta İtalyanlara karşı kazandığı zafer, onun ne kadar *iyi bir asker* olduğunu gösteriyor. (YB)
- Bütün *olumsuz şartlara* rağmen bunu şimdi de başaracaktı. (YB)
- Kurtuluş mücadelesinin gerçek gücünü kazanması için acilen *düzenli bir orduya* ihtiyacımız vardı. (YB)
- *Yeni ve modern bir devletin* temellerinin atılması için çok çalışmak gerekiyordu. (YB)

4.1.2.2. Atatürk'ten Anılar

- *Bir küme kadın* ve bunların arasından iki levha taşıyan ikişerden dört kız, birdenbire yolun ortasına dikildi. (YB)
- On sekiz yaşlarında *sevimli bir kız*...(YB)
- Bu konuşan, *Antakyalı bir kız çocuğu* değil, vatandan ayrı kalan o beldelerin bir ruhu, o beldelerin *ağlayan ve ağlatan bir yürek gücü* idi. (YB-YB)
- *Büyük kurtarıcıya*: “Kurtar” diye yalvaran kız susmuştu. (YB)
- *Yağmurla yıkanmış güneşli birer gök parçası maviliği ile ışıldayan gözlerini* bir an göğe dikti. (YB)
- Üzgün bulunan Komutan Mustafa Kemal *sert bir ifade* ile: (YB)
- *Derin bir sessizlik* içinde geçirdiğimiz o heyecanlı dakikalarda Mustafa Kemal, artık gerilerde kimsenin kalmadığına kanaat getirmiş olacaktır ki yerinden bir iki adım ayrılarak bize hitaben mülayim fakat *keskin bir ifade* ile: (YB-YB)
- Gerçekten Paşa, çok *yakın bir gelecekte*, yalnız ayrıldığı noktaya kadar değil, düşmandan Muş'u geri almak suretiyle daha ileriye giderek son çekilmenin ıstırabını kat kat giderecek ve bu hususta ileriye tereddütsüz belirttiği kanaatini de böylece gerçekleştirmiş olacaktır. (YB)
- Toprağa basmakla *aziz şehitlerimizi* rahatsız etmekten korkar gibi idim. (YB)

- *Bu topraklarda kanlarını döken vatan koruyucularının gönüllerde yaşayan anılarına saygı ve ruhlarının memnun olmasına dua ederek ayrılırken alçakgönüllü Mehmetçik Anıtı karşısında yükselen yabancı anıtlara da hayranlıkla bakmışım.(YB-YB-YB)*

4.1.2.3. Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması

- *Türk kadını dünyanın en aydın, en faziletli ve en ağır kadını olmalıdır. (YB)*

4.1.2.4. Atatürk ve Tarihimiz

- *Bugünkü dersimizin konusu Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önderimiz Mustafa Kemal Atatürk'ün milli tarihimize verdiği önem ve bu yönde yaptığı çalışmalar. (YB-YB)*
- *Bu konuda yaptığımız araştırma sırasında konuyla ilgili çok çeşitli kitapları taradık ve internetten faydalandık .(YB-YB)*
- *Millet, aynı topraklar üzerinde yaşayan, kültür, dil, gelenek, görenek, tarih ve ideal birliği olan insan topluluğudur. (YB)*
- *Türkler, Asya Hun Devleti'nden sonra da büyük devletler kurmuşlardır. (YB)*
- *Atatürk'ün sözlerinin yazılı olduğu kâğıdı okumaya başlar. (YB)*
- *Atatürk, aynı zamanda en uzun ömürlü Türk Devleti olan Osmanlı Devleti hakkındaki görüşlerini de şöyle ifade etmiştir: (YB)*
- *Bu, eskiye ait kalıntılarla tespit edilmiştir. (YB)*
- *Osmanlı Devleti'ne gelince bu devlet, yedi asır yaşamaktadır ve muhteşem mazisi ve tarihiyle övünebilir. (YB-YB)*
- *Türklerin, zengin bir kültürü ve insanlığa yaptığı önemli hizmetleri vardır. (YB-YB)*
- *Atatürk'ün, böylesine üstün meziyetlere sahip olan Türk milleti hakkındaki fikirlerini söylemek istiyorum. (YB)*

- Atatürk Türk milletinin *eski ve şerefli bir millet* olduğunu, *sağlam bir ruha* ve bedene sahip bulunduğunu, bunun da yaratılıştan geldiğini söylüyor. (YB-YB)
- Bağımsızlığımızı korumak, *gelişmiş bir ülke* olmak için milletin öncelikle kendi tarihini bilmesi ve bunun için de tarihini ilk kaynaklardan araştırması gerektiğini düşünüyordu. (YB)
- Gerçekten *etkileyici bir çalışma* yapmışsınız. (YB)

Tablo 2: Atatürk Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Atatürk ve Onun Büyük Eseri	819	72	11	-	11
Atatürk'ten Anılar	517	51	14	-	14
Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması	196	15	1	-	1
Atatürk ve Tarihimiz	925	80	18	-	18
GENEL TOPLAM	2457	218	44	-	44

“Atatürk” temasında, 4 metne yer verilmiştir. *Atatürk ve Onun Büyük Eseri* isimli metin, 819 kelimedenden ve 72 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 11 yakın

bağdaştırmaya yer verilmiştir. Metinde uzak bağdaştırma tespit edilememiştir. Metinde toplam 11 bağdaştırma vardır.

Atatürk'ten Anılar isimli metin, 517 kelimededen ve 51 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 14 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırmalara hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 14 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması isimli metin, 196 kelimededen ve 15 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 1 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırmalara hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 1 bağdaştırma bulunmaktadır.

Atatürk ve Tarihimiz isimli metin, 925 kelimededen ve 80 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 18 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırmalara hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 18 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.3. Duygular ve Hayaller Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

“Duygular ve Hayaller” teması, *Ömür Boyu Mutluluk, Meşe ile Saz, Çocuk ve Resim* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.1.3.1. Ömür Boyu Mutluluk

- 21 yaşına gelmiş, eğitimini sürdürememiş ve *düzenli bir iş* bulamamıştı bugüne kadar. (YB)
- Ne *büyük şans* olmuştu o *bir günlük işi* kabul etmesi. (YB-YB)
- Aldığı gündeliği biriktirip belki *küçük bir servete sahip olabileceği hayalleri* ile dalgın bir şekilde yürürken *aralarından geçmeye çalıştığı insan kalabalığını* fark etmemişti. (YB-YB)
- *Duyusal bir insandı.* (YB)
- Doktorlar da hemşireler de *güler yüzlüydü.*(YB)

- İçinden *renge atmış, gözleri yaşlı kadın* ile yanındaki birkaç erkek indi. (YB)
- *İlk kez yaşayacağı bir deneyim* için koltuğa uzandığında aklından *karışık düşünceler* geçiyordu. (YB-YB)
- Artık düzenli olarak kan bağışlayacağına karar vermişti ki bu *mutlu düşüncelerle* çoktan uyuyakaldı. (YB)

4.1.3.2. Meşe ile Saz

- *Minnacık serçe* konsa üstünüze. (YB)
- *Suları ürperten seher yeli.* (UB)
- Bir de *benim şu dağ gibi gövdeme* bak! (YB)
- *İyi yüreklisin, demiş meşeye.* (YB)
- *Göklere değen başını* sermiş yere. (YB)
- *Baş eğdirir size.* (YB)
- Üzerine *kanat* gersem. (YB)

4.1.3.3. Çocuk ve Resim

- Ve o *asil beyazlığa* eğmiş başını. (YB)
- Huzura şekil veriyor *incecik parmaklar...*(YB)
- *Uzun kirpikleri* geziniyor *mor dağlarda.*(YB-UB)
- Yamaçlarda *beyaz papatyalar* açıyor...(YB)
- Ufukta gülüp duruyor *alev saçlı güneş.*(UB)
- *Cömert bir yağmur* gibi suluyor çiçekleri.(UB)
- Gel şu dünyayı *kirli libasından* soy! (YB)
- *Düşleri nakışlı çocuk, elleri hünerli çocuk.*(UB-YB)

Tablo 3: Duygular ve Hayaller Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Ömür Boyu					
Mutluluk	588	64	11	-	11
Meşe ile Saz	156	21	6	1	7
Çocuk ve Resim	112	10	6	4	10
GENEL TOPLAM	856	95	23	5	28

“Duygular ve Hayaller” temasında, 3 metne yer verilmiştir. *Ömür Boyu Mutluluk* isimli metin, 588 kelimedenden ve 64 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 11 yakın bağdaştırmaya yer verilmiştir. Metinde uzak bağdaştırma tespit edilememiştir. Metinde toplam 11 bağdaştırma vardır.

Meşe ile Saz isimli metin, 156 kelimedenden ve 21 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 6 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma tespit edilmiştir. Metinde toplam, 7 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Çocuk ve Resim isimli metin, 112 kelimedenden ve 10 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 6 yakın bağdaştırma, 4 uzak bağdaştırma tespit edilmiştir. Metinde toplam, 10 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.4. *Sevgi* Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

“Sevgi” teması, *Bir Mektup*, *İstanbul Liseli Küçük Hasan* ve *Bayrak* isimli metinlerden meydana gelmektedir.

4.1.4.1. *Bir Mektup*

- *Bana yerli yersiz söz de vermeyin.* (YB)
- *Yüksek sesle söylenenleri pek duymam.* (YB)
- *Yumuşak ve keskin sözler ben de daha iz bırakır.* (YB- YB)
- *Küçük yanlışlarımı büyük bir suçmuş gibi başıma kakmayın.* (YB-YB)
- *Yaramazlıklarım için beni kötü çocukmuşum gibi yargılamayın.* (YB)
- *Yanlış davranışlarım üzerinde durup onları düzeltin.* (YB)
- *Beni yeteneklerimi aşan işlere zorlamayın ama başarabileceğim işleri de yapmamı bekleyin.* (YB-YB)
- *Benden örnek çocuk olmamı istemezseniz ben de sizden kusursuz anne baba olmanızı beklemem.* (YB)

4.1.4.2. *İstanbul Liseli Küçük Hasan*

- *Uzun zamandır boyanmayan okul binası, kir içinde kalmıştı.* (YB)
- *Yağmur ve kar, duvarlara nüfuz etmiş, bir romatizmalı hasta gibi nem ve rutubet duvarlarda ilerlemişti.* (YB)
- *Okullarının içler acısı halini görünce “Bir şeyler yapmalıyız.” diye düşündüler.* (YB)
- *Onun bu duygulu konuşması öğrenciler ve öğretmenler tarafından da benimsendi.* (YB)
- *Sarı boya bulunarak öğrencilerin ve öğretmenlerin el birliği ile İstanbul Lisesi kısa sürede sarıya boyandı.* (YB)
- *Eski binanın yerinde şimdi yepyeni bir bina vardı.* (YB-YB)
- *Hasan döndüğünde, koca okulda sadece beş altı kişi kaldıklarını görünce hayret etmişti.*(YB)

- *Sarı saçları ve mavi gözleriyle, zayıf elleri ve kollarıyla hemen dikkatleri çekiyordu.*(YB-YB-YB)
- *Son durum hakkında bilgi alamaya çalışıyordu*(YB)
- *Büyük işler yapmak için büyük vazifeye soyunan Küçük Hasan, güle güle..* (YB-YB)
- *Küçük Hasan'ın başındaki enveriye bol geliyor, en hafif rüzgârda başında sağa sola dönüp duruyordu.* (YB)
- *O cılız ayaklarının bastığı yerlerin adeta titrediğini hissediyordu.* (YB)
- *İlk önce çekingen bir şekilde tetiğe giden eli daha sonra alışmıştı.* (YB)

4.1.4.3. Bayrak

- *Ey mavi göklerin beyaz ve kıvıls süsü...*(YB)
- *Seni selamlamadan uçan kuşun yuvasını bozacağım.* (UB)
- *Savaş bizi karlı dağlara götürdüğü gün.* (YB)
- *Yüksek yerlerde açan çiçeğim.* (YB)

Tablo 4: Sevgi Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Bir Mektup	433	60	11	-	11
İstanbul Liseli Küçük Hasan	1057	130	17	-	17
Bayrak	109	12	3	1	4
GENEL TOPLAM	599				

“Sevgi” temasında, 3 metne yer verilmiştir. *Bir Mektup* isimli metin, 433 kelimededen ve 60 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 11 yakın bağdaştırmaya yer verilmiştir. Metinde uzak bağdaştırma tespit edilememiştir. Metinde toplam 11 bağdaştırma vardır.

İstanbul Liseli Küçük Hasan isimli metin, 1057 kelimededen ve 130 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 17 yakın bağdaştırmaya yer verilmiştir. Uzak bağdaştırma tespit edilememiştir. Metinde toplam, 17 bağdaştırma bulunmaktadır.

Bayrak isimli metin, 109 kelimededen ve 12 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 3 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma tespit edilmiştir. Metinde toplam, 4 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.5.Zaman ve Mekân Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

“Zaman ve Mekân” teması, *Beypazarı, Anadolu’da Bahar, Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek* isimli metinlerden meydana gelmektedir.

4.1.5.1. Beypazarı

- Güneş, o kızılımsı, taptaze ışıklarını tepelerden aşağıya, evlerinde beyaz perdeleri henüz açılmamış Beypazarı’nın üzerinde seriyordu. (UB-YB)
- Sabahın erken vakitlerindeki şaşkınlığımı ve yabancılığımı üzerimden atıp en dost canlısı halime bürünüyorum. (YB-YB)
- Bomboş sokaklarda, ev sahibinin mutfığa gitmesinden istifade edip odaları kolaçan eden meraklı bir komşu edasıyla dolaşıyorum. (YB-YB)
- Burada kimse kimsenin dükkânından tavşankanı bir çay içmeden çıkamaz. (YB)
- Bakırın üzerine inen çekicinin ritmik sesleri yankılanıyor çarşıda. (YB)
- Bir önceki gün tek tük insanların dolaştığı sokaklarda hummalı bir çalışma sürüyor. (YB-YB)

- *Civar köylerden gelen kadınlar, bez torbalar içine koydukları süzme yoğurtlardan, peynirlerden, tereyağlarından tattırıyorlar müşterilerine. (YB-YB)*
- *İki yanında ahşap evlerin uzandığı Arnavut kaldırımlı sokaklarda hasır sepetlerin içindeki asma yapraklarına müşteri arayan kadınlar ve erkekler oturuyorlar.(YB-YB)*
- *Havuç lokumu, toprak kapları içinde taş fırınlarda pişirilen tavuklu, sebze güveç ve süt, tereyağı ve undan yapılan kuru bunlardan bazıları. (YB-YB-YB-YB)*

4.1.5.2. Anadolu'da Bahar

- *Sultandağı benek benek kar şimdi. (YB)*
- *Durgun çayı köpüklendi Dday'ın. (YB)*
- *Boz martılar düğün yapar Mersin'de. (UB)*
- *Isparta'nın renk renk gül bahçesinde. (YB)*
- *Civil civil, sessiz duran yuvalar. (UB)*

4.1.5.3. Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek

- *Okumuş, aydın bir dostumla konuşuyordum. (YB-YB)*
- *Bu "Harikulade bir kitap!" diyordu. (YB)*
- *"Köşe başında şapkamı elimde açık tutsam da gelen geçen, boş geçen zamanlarını içine atsa" diye bağırmıştır. (YB)*
- *Zamanın kıymetini insanoğlu ne yazık ki genç yaşlarda iken bilemiyor. (YB)*
- *Kendilerinin bir şey öğrenmelerine yarayacak en kıymetli zamanlarını boşu boşuna, bir mirasyedinin para harcaması gibi harcıyorlar. (YB)*
- *Ancak seneler ve seneler geçtikten sonra arakanıza baktığımız zaman, o gençlik günlerinizin ta ufuklara kadar uzanıp gittiğini, derin teessüfler içinde görür. (YB)*
- *Ama faydalı bir iş yaptınızsa sizden sonra gelecekleri daha iyi edecek. (YB)*
- *Ancak iyi yetişmiş insanlar, memleketlerine faydalı işler yapabilir. (YB)*

- Gençler, boş geçirdikleri zamanlarda neler kaybettiklerini anladıkları gün ise ne yazık ki, iş işten geçmiş olacaktır. (YB)

Tablo 5: Zaman ve Mekân Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Beypazarı	513	33	17	1	18
Anadolu'da Bahar	127	12	3	2	5
Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek	432	52	10	-	10
GENEL TOPLAM	1072	97	30	3	33

“Zaman ve Mekân” temasında, 3 metne yer verilmiştir. *Beypazarı* isimli metin, 513 kelimededen ve 33 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 17 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. Metinde toplam 18 bağdaştırma vardır.

Anadolu'da Bahar isimli metin, 127 kelimededen ve 12 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 3 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma tespit edilmiştir. Metinde toplam, 5 bağdaştırma bulunmaktadır.

Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek isimli metin, 432 kelimededen ve 52 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 10 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Metinde uzak bağdaştırma tespit edilmemiştir. Metinde toplam, 10 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.6. Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

“Doğa ve Evren” teması, *Mavisini Yitirmiş Yaşamak*, *Kırkikindiler*, *Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor* isimli metinlerden meydana gelmektedir.

4.1.6.1. Mavisini Yitirmiş Yaşamak

- Bu sayede yaşamak; *mavi müzikli bir yolculuk* olmuştur. (UB)
- *Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisini*. (YB)
- *Siyah saçlarına dolanmış gecenin*. (YB)
- *Renkli bir bahar aydınlığı...*(YB)
- *Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldız şavklarına vuran şarkılar*. (UB-UB))
- *Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir*. (UB-UB)
- Hani gökyüzü, hani *paldır küldür bulutlar*, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı? (UB)
- Şehirlilerin gözlerine *mavi ışıklar*, yüzlerine gülümseme değmiyor. (YB)
- “Hani mavi gök, hani dalın yeşili, *masmavi deniz* nerede?” diyecekler. (YB)
- İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar; ama *bir tutam renk, bir avuç mavilik* görmeden; ümit nedir, hayal ve özgürlük nedir bilmeden göçüp gidecekler. (YB-YB)
- El kadar mavi görünüyorsa pencerenizden, hele başınızı kaldırıncaya masmavi, *çılginca bir gökyüzü* görebiliyorsanız bir yerlerde, şükredin. (UB)

4.1.6.2. Kırkikindiler

- Yalnız Elmadağ ile Çal Dağı'nın ve Ahlatlıbel'in üstünde *irili ufaklı beyaz bulutlar* vardı. (YB)
- *Koca ardıca* vardıktan sonra biraz ilerleyerek yamacın başından dereye bir baktım. (YB)

- *Yeşil çimenlerin arasından çıkan düğün çiçekleri, yavruağızları, yaban süsenleri, papatyalar, mor sümbüller, ak süt çiçekleri; bu ıslak, yeşil yeri bir çiçek bahçesine çevirmişler. (YB-YB-YB-YB)*
- *Bir yandan Bağlum sırtlarının arkasını karartan ve gölgeleri dalgalı bayırları koyulaştıran kara bulutlar ilerliyor. (YB-YB)*
- *Hızlı adımlarla keseden inmeye başladım. (YB)*
- *Çiçekler hep kapanmış, açık yeşil görünen çimenler de koyu, donuk bir renk almışlar. (YB-YB)*
- *Bu, büyük sancılarla inleyen göğün doğurduğu ilk rahmet damlası idi. (UB)*
- *Boş bağ evine yaklaşırken damlalar uzamaya, ip sicim olmaya başladılar. (YB)*
- *Hacı kadın gibi munis olan Dikmen deresi üzerine harikulade güzel bir köprü kurulmuştu. (YB-YB)*
- *Ferahlayan gök memnun, kurtlar, kuşlar, otlar memnun, her şey memnundu...(YB)*

4.1.6.3. Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor

- *Bölgede bulunan diğer küçük göller Suğla ve Çavuşlu Göl'den geriye çamur deryası kalırken Hotamış ve Akgöl'de tamamen kurudu. (YB)*
- *Son yıllarda tamamen çöl görünümü aldı. (YB)*
- *Türkiye'nin en büyük tatlı su gölü olan koruma altındaki Beyşehir gölü kuraklık, yanlış sulama, tarım ve kirlenme yüzünden bataklık olmaya başladı. (YB)*
- *Son yıllarının en kurak dönemini yaşıyor. (YB)*
- *Çeşitli nedenlerle askıya alınan çalışmalar, bu kez de gemideki atığın sertleşmesi nedeniyle durduruldu. (YB.)*
- *Denizdeki atık maddenin sürekli daha da sertleştiğini belirtti. (YB)*

Tablo 6: Doğa ve Evren Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Mavisini Yitirmiş Yaşamak	515	62	7	7	14
Kırkikindiler	608	57	15	1	16
Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor	510	35	6	-	6
GENEL TOPLAM	1633	154	28	8	36

“Doğa ve Evren” temasında, 3 metne yer verilmiştir. *Mavisini Yitirmiş Yaşamak* isimli metin, 515 kelimedenden ve 62 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 7 yakın bağdaştırma, 7 uzak bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. Metinde toplam 14 bağdaştırma vardır.

Kırkikindiler isimli metin, 608 kelimedenden ve 57 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 15 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma tespit edilmiştir. Metinde toplam, 16 bağdaştırma bulunmaktadır.

Cennet Göller Tek Tek Yok Oluyor isimli metin, 510 kelimedenden ve 35 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 6 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Metinde uzak bağdaştırma tespit edilmemiştir. Metinde toplam, 6 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.1.7. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir

Tablo 7: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

TEMA	YB	UB	TOPLAM
Okuma Kültürü	54	2	56
Atatürk	44	-	44
Duygular ve Hayaller	23	5	28
Sevgi	31	1	32
Zaman ve Mekân	30	3	33
Doğa ve Evren	28	8	36
GENEL TOPLAM	210	19	229

6. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 229 yakın ve uzak bağdaştırmaya yer verilmiştir. Temalara göre bağdaştırma kullanımı şu şekildedir.

Okuma Kültürü temasında toplam 56, Atatürk temasında 44, Duygular ve Hayaller temasında 28, Sevgi temasında 32, Zaman ve Mekân temasında 33, Doğa ve Evren temasında 36 bağdaştırma kullanılmıştır.

Bağdaştırma türlerinin temalara göre dağılımı şu şekildedir.

Okuma Kültürü temasında 54, Atatürk temasında 44, Duygular ve Hayaller temasında 23, Sevgi temasında 31, Zaman ve Mekân temasında 30, Doğa ve Evren temasında 28 yakın bağdaştırma kullanılmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 210 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

6. sınıf Türkçe ders kitabı uzak bağdaştırmalar açısından analiz edildiğinde şu bulgular elde edilmiştir. Okuma Kültürü temasında 2, Atatürk temasında 0, Duygular ve Hayaller temasında 5, Sevgi temasında 1, Zaman ve Mekân temasında 3, Doğa ve Evren temasında 8 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. 6. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 19 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.1.8. 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları

6. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların metin türlerine göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 8: 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Metin Türü	Aynı Metin Türü Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Deneme	4	26	7	33
Hikâye	3	49	2	51
Tiyatro	2	43	-	43
Şiir	3	12	7	19
Gezi yazısı	2	32	2	34
Fabl	1	6	1	7
Anı	1	14	-	14
Biyografi	1	11	-	11
Mektup	1	11	-	11
Haber	1	6	-	6

6. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebi türler; 4 deneme, 3 hikâye, 2 tiyatro, 3 şiir, 2 gezi yazısı, 1 fabl, 1 anı, 1 biyografi, 1 mektup, 1 haberden oluşmaktadır. Edebi türlere göre bağdaştırma kullanımını şu şekildedir.

Deneme türünde 26 yakın bağdaştırma, 7 uzak bağdaştırma, hikâye türünde 49 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma, *tiyatro* türünde 43 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *şiiir* türünde 12 yakın bağdaştırma, 7 uzak bağdaştırma, *gezi yazısı* türünde 32 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma, *fabl* türünde 6 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *anı* türünde 14 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *biyografi* türünde 11 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *mektup* türünde 11 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma ve *haber* türünde 6 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.2. MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular

Yedinci sınıf Türkçe ders kitabı, *İletişim, Atatürkçülük, Kavramlar ve Çağrışımlar, Milli Kültür, Doğa ve Evren* ve Toplum Hayatı temalarından meydana gelmektedir. Bu bölümde, yukarıda sıralanan 6 tema içerisindeki metinlerde mevcut olan yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları tema ve metinler çerçevesinde ayrı ayrı tespit edilecektir.

4.2.1. İletişim Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

İletişim teması, *Tatlı Dil, Yolcu Konmaz Oteli* ve *Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür* metinlerinden meydana gelmektedir

4.2.1.1. Tatlı Dil

- Hepsi *güler yüzlü*dür. (YB)
- *Doğru* sözdür. (YB)
- Çünkü o dil ağzın her dönüşünde *can yakar*. (YB)
- *Bıçağın açtığı yara* zamanla kapanır. (YB)
- Ama *tatlı dil* öyle mi ya? (YB)
- *Acı dil* yalnız karşısındakine değil, sahibine de zarar verir. (YB)

- İçinizden bir kuvvet bu *tatlı emri* yerine getirmeniz için sizi sanki zorluyor. (YB)
- Hani bazı insanlar için “*Ağzından bal akıyor.*” derler. (YB)
- Gerçi insan dili ağzının içinde kolay dönmüyorsa düşüncelerini çabucak, *güzel cümleler* halinde ağzından dkemiyorsa bu gibi hallerde susmak en emin çaredir. (YB)
- Konuşmaktaki noksanlarını bilen bazı *zeki insanlar* susmayı becermek suretiyle içlerinde muvaffak olurlar. (YB)
- Düğün akşamı gelini söyletmek için güvey *kıymetli bir hediye* verir. (YB)
- Mademki tatlı dil *her kapıyı aan sihirli bir anahtardır*, öyle ise ne duruyoruz, dilimizi tatlılaştıralım.” (YB)
- İnsanı belki kısa bir zaman için aldatır ama çabucak da *foyası meydana çıkar*. (YB)
- Bu geçici dünyada *gönül yıkmanın, kalp kırmanın boşluğunu* sezecek kadar *olgun bir hayat anlayışına* varmalı ki insan, en küçüğünden en büyüğüne kadar *tatlı dille, güler yüzle* seslenebilsin. (YB-YB-YB)

4.2.1.2. Yolcu Konmaz Oteli

- Etrafi bir kere daha *gözden geçirelim*. (YB)
- Evet, *meşhur Yolcu Konmaz Oteli*’nin müdürü Bulguroğlu... (YB)
- Hele kendi elimle prens hazretlerine öyle bir kahvaltı hazırladım ki senelerce *tadı damağında kalacak* vallahi. (YB)
- Amma nazik, amma *cömert adam*. (YB)
- Doğrusu eşi *benzeri bulunmayacak* adamsın. (YB)
- Bu *şerefli ve mutlu gn* hiç unutmayacağım. (YB)
- Amma da *nazik adam* haa! (YB)

4.2.1.3. Bir İletişim Biçimi Olarak Karikatür

- Çok sayıda anlamı olan ve *anlam çağrıştıran iletişim*i, genel olarak bireyler arasındaki duygu, düşünce ve bilgi aktarım süreci olarak tanımlamamız mümkündür. (YB)
- Yapılan *küçük bir mimikten, uydular aracılığıyla gerçekleşen kıtalar arası haberleşmeye* kadar çok geniş bir daire içinde ele alınabilecek iletişimde karikatürün bir ileti olarak önemi yadsınmaz. (YB-YB)
- Bir insan diğer yabancı dilleri ne kadar iyi öğrense de *ana dilinde kurduğu iletişim* kadar o dillerde tam anlamıyla *sağlıklı bir iletişim* kuramaz. (YB-YB)
- Bir iletişim aracı olarak diğer sanat dallarına göre daha *güçlü ve çekici mesajlar verebilen karikatür sanatının*, kaynak olarak da karikatürçünün ne denli önemli ve kalıcı olduğunu vurgulamaktadır. (YB-YB)
- Evrensel bir açıdan karikatürü *ele aldığımızda* özellikle son dönemlerde *yazısız karikatürün* yaygınlaşmasıyla dünya çizerleri arasında karikatür, *ortak bir dil* haline gelmiştir. (YB-YB-YB)

Tablo 9: İletişim Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Tatil Dil	727	66	16	-	16
Yolcu Konmaz Otel	1061	227	7	-	7
Bir İletişim Aracı Olarak Karikatür	427	28	10	-	10
GENEL TOPLAM	2215				

“İletişim” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Tatlı Dil* isimli metin, 727 kelimededen ve 66 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 16 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 16 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Yolcu Konmaz Oteli isimli metin, 1061 kelimededen ve 227 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 7 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 7 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Bir İletişim Aracı Olarak Karikatür isimli metin, 427 kelimededen ve 28 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 10 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 10 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.2.2. Atatürkçülük Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Atatürkçülük teması, Atatürk, *Atatürk ve Sanat*, *Atatürk ve Türk Tiyatrosu* ve *Türk Dili* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.2.2.1. Atatürk

- Umutla bakarken *gelecek güne*. (YB)
- *Cehalet denilen paslı çemberi* (UB)
- En önde koşarak *gelecek çağa*.(YB)

4.2.2.2. Atatürk ve Sanat

- *Sanatsız kalan bir milletin hayat damarlarından biri kopmuş gibidir*. (YB)
- Sinan’a *ölümsüz şaheserler diktiren Kanuni*’nin, Damat Ferit Paşa’nın, sanat aşığı Üçüncü Selim’in de sanata saygısını saygıyla anıyoruz. (YB)
- Sanatı, yurdun en uç köşelerine, halkın *ayağına götürme*, onun yaşamının vazgeçilmez çabalarından biridir. (YB)

- Türk kadınına toplumsal alanda *eşit haklar* sağlayan o değil miydi? (YB)
- *Özlediği uygar Türkiye'nin* oluşturulmasında sanata saygıyı *baş şartların* biri bellemiştir. (YB-YB)

4.2.2.3. Atatürk ve Türk Tiyatrosu

- *Düzgün, örgütlü bir şehir tiyatrosu halinde yeniden yaşantıya kavuşan Darülbeydi* o zamanlar *sayısı on beşi geçmeyen kadrosuyla yeni bir Anadolu turnesine* çıkmıştır. (YB-YB)
- *İlk uğrağı* Ankara'dır. (YB)
- *E4n büyük seyircisi* de yine Atatürk. (YB)
- Atatürk, bir yıl önce *tarihi sözleriyle şeref verdiği bu sanatın gönülleri tok çocuklarını* bir akşam sofrasında konukluyor, onlarla *uzun saatler* oturup meslekleri, sanatları üzerinde konuşuyor. (YB-UB-YB)
- Muhsin sahne dışında *kalabalık bir topluluk* içinde bile *uzun boylu konuşmaktan kaçınacak kadar sıkılgan bir insandır.* (YB-UB-YB)
- *Uzun ısrar ve tartışmalardan* sonra Muhsin, arkadaşlarının da yardımıyla kendisini kandırmayı başarıyor. (YB)
- Bütün sanatçıların ne *büyük bir heyecan* içinde olduklarını düşünebiliriz. (YB)
- *Ufak tefek başarılarla* kendisini memnun etmeye olanak bulamadığını çok iyi bilen; hele bir yıl kadar önce konuyu hiç unutmayan Muhsin, *en ufak falsoya* yer vermemek gerektiğini çok iyi bilmektedir. (YB-YB)
- O gece Türk tiyatrosu için *tarihsel ve unutulmaz bir geceydi.* (YB-YB)
- *İlk alkışlar, en değerli alkışlar* Atatürk'ün locasından yükseliyor.(YB-YB)
- Atatürk, hepsini tebrik ediyor, *güzel sözlerle* hepsinin gönüllerini *hoş ediyor* ve teşvik ediyor. (YB-YB)

4.2.2.4. Türk Dili

- Atatürkçülükte; *milli kültür*, bağımsızlık, *milli bütünlük* ve *toplumsal barışın* korunması, sürdürülmesi için *milleti oluşturan kişiler* arasında *konusulan dilin*, birbirinden farklı olmaması, sade, anlaşılır ve zengin olması gerekir.(YB-YB-YB-YB-YB)
- Millet dil, kültür ve ülkü birliği ile *birbirlerine bağlı olan vatandaşların oluşturduğu siyasi ve sosyal toplumdur.* (YB-YB)
- Türk dili *dünyada en güzel, en zengin ve en kolay olabilecek bir dildir.* (YB-YB)
- Türk dili Türk milleti için *kutsal bir hazinedir.* (YB)
- Çünkü, Türk milleti geçirdiği *sayısız tehlikeli felaketler* içinde ahlakının, geleneklerinin, hatıralarının, çıkarlarının kısaca bugün kendi milletini yapan her şeyi dili sayesinde korunduğunu görüyor. (YB)
- Türk dilinin özündeki *zengin hazinenin* gün ışığına çıkarılması bütün Türk milletinin *başta gelen milli görevlerindendir.* (YB)
- *Konuşma dilimizi ahenkli, güzel bir hale getirmeliyiz.* (YB-YB)
- Dil konusunda *bilinçli çalışmaların* yapılarak Türk dilinin *yabancı dillerin etkisinden kurtarılması, dilde var olan zenginliklerin araştırılarak ortaya çıkarılması milli bilinç ve kültürel bağımsızlık* açısından zorunludur. (YB-YB-YB-YB-YB)

Tablo 10: Atatürkçülük Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Atatürk	186	12	2	1	3
Atatürk ve Sanat	275	21	6	-	6

Atatürk ve Türk Tiyatrosu	434	34	18	2	20
Türk Dili	585	43	19	-	19
GENEL TOPLAM	1480	110	45	3	48

“*Atatürkçülük*” temasında, dört metne yer verilmiştir. *Atatürk* isimli metin 186 kelimedenden ve 12 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 2, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 3 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Atatürk ve Sanat isimli metin, 275 kelimedenden ve 21 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 6 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 6 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Atatürk ve Türk Tiyatrosu isimli metin, 434 kelimedenden ve 34 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 18, uzak bağdaştırma sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 20 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Türk Dili isimli metin, 585 kelimedenden ve 43 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 19 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 19 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.2.3. Kavramlar ve Çağrışımlar Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Kavramlar ve Çağrışımlar teması, *Bilmece*, *Hayata Açılan Kapılar* ve *İyimserlik ve Kötümserlik* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.2.3.1. Bilmece

- Karagöz'üm, bana laf yetiştireceğine *temiz havadan* şöyle derin derin nefes al da *ciğerin bayram etsin.* (YB-YB)
- Neyse efendim, *kasvetli şeylerden* konuşmayalım. (YB)
- Karagöz'üm, *girdiği evde kıymetli bir şey bulamayan hırsız* ne çalar? (YB)
- Şey, hırsız *boş eve* mi girmiş? (YB)

4.2.3.2. Hayata Açılan Kapılar

- *İçinde yaşanan ve insan soluğu ile hayat bulan yapıların dış dünyayla ilişkilerini sağlar kapılar.*(YB-YB)
- Çok *basit şekillerde* olanların yanı sıra, *küçük birer sanat eseri olarak değerlendirilebilecek örnekleri* mevcuttur.(YB-YB)
- Tokmaklarda çoğunlukla el şeklinin tercih edilmesi, insan elinin *bol kazanç ve bereketi* temsil etmesi inanişına dayanır. (YB-YB)
- Buna karşılık, *kapıların odaya bakan yüzleri* iç mekân kimliğinin devamı olarak büyük bir özen ve ustalıklarla biçimlendirilmiştir. (YB)
- Sıcığı depolayan ve insanın duyguları üzerinde *olumlu bir etki yaratan ahşaba*, eski Türk evlerinin kapılarındaki süslemelerde sıkça rastlanır. (YB)
- Şimdi yerlerini *ağır metal kapılara* bırakan o güzelim *ahşap döşemeli kapılar*, antikacıların *soğuk vitrinlerinde* bir masa tablası ya da iç dekor olarak kullanılmak üzere *uygun fiyata* satılmayı bekliyor.(YB-YB-UB-YB)
- Evler artık *çelik kapılar* ve *geçmeli kilitlerle* korunuyor.(YB-YB)
- *Soğuk ama güvenli bir zırhın* arkasında, *sıcak sohbetlerimiz* de kilitleniyor.(YB-YB-YB)
- *Dökme demirden kilit* ve anahtarları, kapı eşiklerini, *belli belirsiz bir çocukluk anısı* olarak da olsa hatırlayacak mı yeni gelen nesil?(YB-YB)
- Akşam misafirliliklerinde “*Kapı kapı gezeriz.*” (YB)
- Hiç belli olmaz, belki kararımızı *değiştiririz* diye “*açık kapı bırakırız.*(YB)
- Aileye uzak birilerinden bahsederken “*dış kapının mandalı*” deyiveririz. (YB)

- “*El kapılarında “çalışır ekmeğimizi kazanırız.* (YB)
- İstemediğimiz yerlerden *kapı dışarı” ediliriz.* (YB)
- “*Kapıdan kovsalar bacadan gireriz.”* Kimi zaman, eğer bir şeyi kafamıza koyduysak. (YB)
- *Kendimize ve başkasına ait olanı ayıran sınır orası; gürültülü alarmlar, iri yapılı korumalar birkaç açılı görüntü kaydeden kameralarla korumaya çalıştığımız.*(YB-YB-YB)

4.2.3.3. İyimserlik ve Kötümserlik

- İyimser yahut *eski tabiriyle “nikbin” dediğimiz* insanlar hakikaten yalnız kendilerinin hayatını tatlılaştırmakla kalmazlar. (YB)
- Böyleleri en *feci hadiseler* karşısında kaldıkları zaman bile ümitsizliğe kapılmazlar. (YB)
- O *karanlık hadisenin, gece içinde parlayan yıldızlar* gibi, *ışık veren bir noktasını* bulup ertesi güne o noktadan bakmayı tercih ederler. (YB-YB-YB)
- Çünkü *iyimser dediğimiz adam*, en *kötü meseleler* karşısında kaldığı zaman bu meseleyi iyi tarafından mı, yoksa kötü tarafından mı göreyim diye düşünmez. (YB-YB)
- *Bedbin gözler* güneşte bile *kara kara lekeler* bulacaklardır. (UB-YB)
- *İyimser insanla kötümser insanı* birbirinden ayırmak için *güzel bir usul* bulmuşlar. (YB-YB-YB)
- *Kötümser adam*, yani *o her şeyi kara, her şeyi korkunç, her şeyi noksan gören adam.*
- (YB-YB-YB)
- *En iyi fırsatlar* karşısında zihnini *kötü ihtimallere* doğru işlettiği için her şeyden önce kendisini mahveder. (YB-YB)
- Hatta oldukça *mühim sebepler* bulunsa bile kederlere batmamak ne iyi şey. (YB)
- *Gündelik hayat* onlar için *küçük ikramiyelerle* doludur. (YB-YB)
- Bütün işlerin başlangıcı *çetin mücadelelerle* doludur. (YB)

- En *ehemmiyetsiz bir engel* karşısında yılıveren kötümser, bir kenara çekilip *kara düşüncelere* dalarken *iyimser adam*, o mücadelelerin sonunu görebildiği için engellerin üzerine atılmaktan çekinmeyecektir. (YB-YB-YB)
- *En tatlı hayatlar* içinde büyüdüklerini hatırlayacak olursanız bu sözün doğruluğuna inanırsınız sanıyorum. (YB)

Tablo 11: Kavramlar ve Çağrışımlar Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Bilmece	357	71	5	-	5
Hayata Açılan Kapılar	558	49	27	1	28
İyimserlik ve Kötümserlik	701	62	24	1	25
GENEL TOPLAM	1616	182	56	2	58

“Kavramlar ve Çağrışımlar” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Bilmece* isimli metin, 357 kelimedenden ve 71 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 5 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 5 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Hayata Açılan Kapılar isimli metin, 558 kelimedenden ve 49 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 27, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 28 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

İyimserlik ve Kötümserlik isimli metin, 701 kelimedenden ve 62 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 24, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 25 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.2.4. Milli Kültür Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Milli Kültür teması, *Anadolu'nun Cirit Oyunları*, *Karada Yüzen Donanma* ve *Bozkırın Tezenesi* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.2.4.1. Anadolu'nun Cirit Oyunları

- Anadolu'nun geleneksel *seyirlik* oyunları arasında cirit oyunlarının yeri büyüktür. (YB)
- Cirit oyunları *atlı spordur*. (YB)
- *Geleneksel kuralları* ile birlikte *milli oyunlarımız* arasında yerini alır. (YB-YB)
- *Çeviklik, iyi binicilik, güçlü atçılık, cesurluk*, bu oyunun hünerleri arasındadır. (YB-YB)
- Savaşlarda *en etkin silah* kuşkusuz, sipahi denilen *atlı savaşçıların* ya da bir başka deyimle süvarilerin ellerindeki mızrak ve gürzlerdir. (YB-YB)
- Bugün yurdumuzun çeşitli bölgelerinde cirit oyunları oynanır, *ciritli yarışmalar* yapılır. (YB)
- Anadolu'nun *geleneksel bir sporu* unutulmaktan kurtarılmalıdır. (YB-YB)
- Anadolu'nun *kükrek sesi, yiğitlik, mertlik heyecanı, geleneksel seyirliğidir*. (YB-YB)

4.2.4.2. Karada Yüzen Donanma

- O gün, *gencecik bir padişah*, önce imkânsızlığı yendi. (YB)
- Önce olayın *kısacık hikâyesine* bakalım. (YB)
- İlk saldırıda *tekerlekli kuleler* kullanıldı. (YB)
- Çok *şiddetli çarpışmalar* oluyor. (YB)
- *Akla gelen son çare* buydu. (YB)
- *Normal insanlar*”, hayatı en kolay taraflarıyla yaşamaya çalışırlar. (YB)
- Ondan başka, *iyi eğitilmiş, deneyimli askerleri* vardı. (YB-YB)

4.2.4.3. Bozkırın Tezenesi

- Âşık Veysel onunla geçti *iki kapılı handan ağır ağır...*(UB)
- Bu *zengin birikimi, bu büyük saz ve söz kültürümüzü kendine has bir tavır ve üslupla* yoğurarak türkülerimizi tıpkı bir bayrak gibi yıllardır *Gönül Dağ*'ımızda dalgalandıran, *yaşayan en büyük türkü ustası* Neşet Ertaş...(YB-YB-YB-YB-UB-YB)
- Gerçek anlamda *gönül telimizi titreten, ruhunuzu ürperten, bu esrarlı sesin, sazın ve tavrın arka planında neler ve kimler var?* (UB-YB-UB-UB)
- *Sazının göğsünden pençesiyle sesler çıkaran Neşet Ertaş*, hep samimi ve kendi halinde yüreğinin acılarını ve kendi *iç gurbetlerini* seslendirmiştir. (UB-UB)
- Sadece *geniş halk kesimlerinde değil, ciddi musiki çevrelerinin ve gerçek türkü dostlarının* da gündeminden hiç düşmeyen Neşet Ertaş'ı farklı değerlendirmek gerekiyor. (YB-YB-YB)
- Hepsinin *üst seviyede bir sentezi ve esrarlı bir bileşkesi* denilebilir. (YB-UB)
- Hayatına yakından baktığımızda da o *içli türkülerin, yakıcı bozlakların* nelerden, nasıl doğduğunun ipuçlarını elde ederiz hemen. (YB-YB)
- Babasından öğrendiği *geleneksel ve anonim türkülerin*, bozlakların dışında, *sözleri kendisine ait türküleri*, bozlaklar söylendiğini de fark eden olmadı yıllarca. (YB-YB-YB)
- Sözü ve müziği ile *anonim türkülerdeki erişilmez sadeliği ve estetik seviyeyi* yakalayan *sayısız türkünün*, bozlağın altına attığı *mütevazı imzasını* kimselere söylemedi. (YB-UB-YB-UB)

Tablo 12: Milli Kültür Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Anadolu'nun Cirit Oyunları	555	55	13	-	13

Karada Yüzen Donanma	454	12	8	-	8
Bozkırın Tezenesi	475	32	17	10	27
GENEL TOPLAM				10	48

“Milli Kültür” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Anadolu'nun Cirit Oyunları* isimli metin, 555 kelimededen ve 55 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 8 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 8 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Karada Yüzen Donanma isimli metin, 454 kelimededen ve 12 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 8 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 8 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Bozkırın Tezenesi Tartışması isimli metin, 475 kelimededen ve 32 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 17, uzak bağdaştırma sayısı ise 10 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 27 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.2.5.Doğa ve Evren Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Doğa ve Evren teması, *Susayan Konya*, *Deniz Hasreti* ve *Son Kuşlar* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.2.5.1. Susayan Konya

- Çoğumuzun yolunun düştüğü, *dümdüz yollarla* arşınladığımız yerlerden biridir. (YB)
- *Sabahın kör karanlığında yarı aç, yarı uykulu düştüğümüz yollardan* Kulu makasına kadar uyuyarak geçiyoruz. (YB)

- İçimden *garip bir göl* diyebiliyorum sadece. (YB)
- Başka *derli toplu cümle* bulamıyorum yaşadıklarımı anlatacak. (YB)
- Oysaki tuzcul *sulak alanlarda* buharlaşmanın yağışlardan daha çok olmasından dolayı, tuz göllerinin özelliğidir çöl gibi yapmak. (YB)
- Konya'nın *pis sularının* göle akıtıldığını öğreniyoruz. (YB)
- *Uçsuz bucaksız bozkırların* arasından geçerken aklıma, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın şu dizeleri takılıyor. (YB)
- Onun gibi, kendini gizleyen *esrarlı güzelliği* var. (YB)
- İlk durağımız, Türkiye'nin *beyaz incisi* Tuz Gölü. (YB)
- Obruk Han, tarih ile doğanın *eşsiz birlikteliğinin* sergilediği *inanılmaz güzellikte bir yer*. (YB-YB)
- Kemerli Kapı'nın içinden geçtiğimizde *masmavi renkli* Obruk Gölü göz kırpyordu karşımızda. (YB)
- Derinliği 100 metreden fazla olan bu göl, havanın da güzel olması sayesinde ekibimizdeki fotoğrafçılar için *bulunmaz bir görsel şölen* haline geliyordu. (YB)
- Havza'da yaban koyunlarının yanı sıra *vaşak ve tuzcul bozkırlarda yaşayan küçük kemirgenler* gibi nesli tehlike altında olan birçok memeli türü bulunur. (YB)
- Acıgöl, geniş bozkır alanların içinde *rengârenk görüntüsüyle insanı şaşırtan apayrı bir güzellik* sergiliyor. (YB)
- *Turkuaz rengi göl*, üzerindeki *irili ufaklı adalarla* kendine doğru çeker sizi. (YB-YB)
- Batısına tam da *zıt bir görüntü* sergilemek istercesine *dümdüz ovalık bir alanı* içerir. (YB-YB)
- Beynimize de *değerli kareler* aktarmaktaydı. (YB)

4.2.5.2. Deniz Hasreti

- Gözümde *bir damla su* deniz olup taşıyor. (YB)
- *Başımdaki gökleri* bir deniz sanıyorum. (YB)
- Sevmiyorum *suyunda yıkanmamış rüzgârı*. (UB)

- Dalgaların *gözümde tütüyor* mavi, yeşil...(YB)

4.2.5.3. Son Kuşlar

- *İçim cız ederdi.* (UB)
- *Hür kuşlar, kafesteki çığırktan kuşun feryadına, dostluk, arkadaşlık, yalnızlık sesine doğru küme gelirler.* (YB-YB-UB)
- *Ökselerden kurtulmuş dört beş kuş, bir başka ökseye doğru şimdilik uçup giderken birer damlacık ederiyle birer tabiat harikası olan kuşları toparlar, hemen dişleriyle oracıkta boğarlardı ve hemen canlı canlı yollarlardı.* (YB-YB)
- Havada ve denizdeki *tirşe maviliğin* üstünde birtakım *esmer damlacıklar* görünürdü. (UB-UB)
- Sağa sola oynarlar, sonra bir istikamet tutturur, bu *esmer lekecikler* geçip giderlerdi. (YB)
- Havalar sertleşir, poyrazlar, lodoslar birbirini kovalar, günün birinde teşrinlerin sonuna doğru, ılık hiç rüzgârsız *parça parça oynamayan bulutlu, tatlı, sümbüli günlerde*, o en *çığırktan kafes kuşunu* nereden bulursa bulur. (YB-UB-YB)
- Halbuki sonbahar koca yemişleri, *beyaz esmer bulutları, yakmayan güneşi, durgun maviliği*, bol yeşili ile kuşlarla beraber olunca, insana, sulh, şiir, edebiyat, resim, musiki, *mesut insanlarla dolu, anlaşmış, açsız, hırssız bir dünya* düşündürüyor.(YB-YB- YB- UB)
- *Kalın tüylü bilekleri, geniş göğsü, delikleri kapanıp açılan üstü kara benekli bir burnu, deriyi yırtmış da fırlamış gibi saçları, kısa kısa yürümesi, kalın kalın bir gülmesi...*(YB- YB- YB- YB- YB-YB-UB)
- Hani sesiz, zenginliğini belli etmez, *mütevazı adam* dı da...(YB)
- Sabahleyin işine *kısa kısa adımlarla* koşarken, *akşam filesini* doldurmuş vapurdan çıkarken görseniz. (YB-YB)
- İriliğine, sallapatiliğine, Karamanlı ağzı konuşuşuna, *basit ama hesaplı fikirlerine, sevimli şakalarına* karşı hakkında kötü bir hüküm de veremezsiniz. (UB-YB-YB)

- Akşam beş otuz beş vapurunun arka tarafında yerleştiği iskemlesinde, denizin üstüne oldukça *uysal bakan gözlerini* havaya kaldırır. (YB)
- *Fukara, üstleri yırtık pırtık yavrulardı.*(YB-YB)

Tablo 13: Doğa ve Evren Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Susayan Konya	863	78	20	-	20
Deniz Hasreti	83	9	3	1	4
Son kuşlar	737	84	24	8	32
GENEL TOPLAM	1683	171	47	9	56

“Doğa ve Evren” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Susayan Konya* isimli metin, 863 kelimededen ve 78 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 20 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 20 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Deniz Hasreti isimli metin, 83 kelimededen ve 9 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 3, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 4 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Son Kuşlar isimli metin, 737 kelimedenden ve 84 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 24, uzak bağdaştırma sayısı ise 8 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 32 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.2.6. Toplum Hayatı Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Toplum Hayatı teması, *Komşusuzluk*, *Mustafa Kemal'in Kağnısı* ve *Anadolu'da Konukseverlik* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.2.6.1. Komşusuzluk

- Bütün efendiliğimi ve nezaketimi takınıp sesime *nazik bir ton* vererek komşuma “İyi akşamlar!” diyorum. (YB)
- Apartman kapısında *nadir karşılaşmalarımızdan* biri bu. (YB)
- O *genç biri*, yeni evli. (YB)
- Ben iyi, *zararsız bir adamım*, diyor sesim. (YB)
- Ara sıra *alt kattaki komşumuz* müzik setinin sesini anormal bir şekilde açıyor. (YB)
- Komşusuzluktan ben de müşteriyim, ama şu *özel günleri* oldum olası sevmem. (YB)
- “Komşular günü” adını verdiğimiz gün, *geçmişteki güzel komşuluk ilişkilerini* anlatıp *tatlı hatıraları* yâd etmekten başka ne ifade eder? (YB-YB)
- Evlerimizin *kesişen noktaları* vardı o zamanlar. (YB)
- *Küçük, daracık pencerelerimiz* birbirine bakardı. (YB)
- Evlerimizin *şirin, yemyeşil avluları* vardı. (YB-YB)
- Kardeş gibi büyüdük *bitişik evlerde*. (YB)
- Komşuluk, *ortak bir dünyanın ve paylaşılan uzun zamanların* hatırasını saklar. (YB-YB)

- Hala *yan yana duran ve avlularından serin sular akan evlerin bulunduğu, salkım söğütlerim mütemediyen bitişik avlulara sarktığı köylerde, kasaba ve şehirlerde* komşuluktan söz edilebilir belki...(YB)
- *Büyük şehirlerde, çoğumuzun başkalarıyla ortak bir dünyası, paylaşacak zamanı* yok artık...(YB)

4.2.6.2. Mustafa Kemal'in Kağnısı

- *Kara geceden geceden.* (YB)
- *Uzak cephelerin acısıydı gıcırtilar.* (YB)
- *Elma elmaydı yanakları, üzüm üzümdü gözleri.* (YB-YB)
- *Kınalı ellerinden rüzgâr geçerdi daim.* (YB)
- *Toprak gülümserdi çarıklı ayaklarına.* (UB-YB)
- *Genin ulu ağırlığma karşı.* (UB)

4.2.6.3. Anadolu'da Konukseverlik

- Anadolu'nun *geleneksel konukseverliği* üzerinde duralım isterseniz. (YB)
- Türklerin kendi ülkeleri ve şehirlerine, köyelerine, kasabalarına gelen yabancılara, gariplere, kimsesizlere, yolculara karşı insanca, *dostça davranışları*, kısacası konukseverlikleri çok eskidir. (YB)
- Bu odaların giderleri, sıra ile ya o köyde oturan *varlıklı aileler* tarafından ya da *köy sandığı*ndan karşılanır. (YB)
- Burada dünyanın en *güzel insanları*, *en temiz giyimli halkı* yaşar, en *nefis yemekler* pişirilir. (YB-YB-YB)
- Allah'ın yarattıkları içinde *en şefkatli*, *en konuksever halk* Anadolu'dadır. (YB)
- Ne konuştuklarını anlayamadığımızdan korkuya düştük, bunların *yol kesen eşkiyalar* olduğu korkusuna kapıldık. (YB)
- Ev sahibi kırdığı sandıktan *küçük bir çıkın* çıkarır. (YB)
- Evet, konuğuna *şekerli bir kahve* ikram etmek için salkıdığı üç şeker. (YB)

Tablo 14: Toplum Hayatı Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Komşusuzluk	757	89	17	-	17
Mustafa Kemal'in Kağnısı	201	21	6	2	8
Anadolu'da Konukseverlik	531	55	10	-	10
GENEL TOPLAM	1489	165	33	2	35

“Toplum Hayatı” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Komşusuzluk* isimli metin, 757 kelimedenden ve 89 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 17 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 17 bağdaştırmaya yer verilmiştir

Mustafa Kemal'in Kağnısı isimli metin, 201 kelimedenden ve 21 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 6, uzak bağdaştırma sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 8 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Anadolu'da Konukseverlik isimli metin, 531 kelimedenden ve 55 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 10 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam,10 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.2.7. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları

7. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 15: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

TEMA	YB	UB	TOPLAM
İletişim	33	-	33
Atatürk	45	3	48
Kavramlar ve Çağrışımlar	56	2	58
Milli Kültür	38	10	48
Doğa ve Evren	47	9	56
Toplum Hayatı	33	2	35
GENEL TOPLAM	252	26	278

7. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 287 adet yakın ve uzak bağdaştırmaya yer verilmiştir. Temalara göre bağdaştırma kullanımı şu şekildedir.

İletişim temasında toplam 33, Atatürk temasında 48, Kavramlar ve Çağrışımlar temasında 59, Milli Kültür temasında 56, Doğa ve Evren temasında 56, Toplum Hayatı temasında 35 bağdaştırma kullanılmıştır.

Bağdaştırma türlerinin temalara göre dağılımı şu şekildedir.

İletişim temasında 0, Atatürk temasında 3, Kavramlar ve Çağrışımlar temasında 3, Milli Kültür temasında 2, Doğa ve Evren temasında 9, Toplum Hayatı temasında 28 yakın bağdaştırma kullanılmıştır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 268 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

7. sınıf Türkçe ders kitabı uzak bağdaştırmalar açısından analiz edildiğinde şu bulgular elde edilmiştir. İletişim temasında 33, Atatürk temasında 45, Kavramlar ve Çağrışımlar temasında 56, Milli Kültür temasında 54, Doğa ve Evren temasında 47, Toplum Hayatı temasında 33 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. 7. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 19 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.2.8. 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları

7. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların metin türlerine göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 16: 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Metin Türü	Aynı Metin Türü Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Deneme	4	53	1	54
Söyleşi	4	70	1	71
Tiyatro	2	12	1	13
Şiir	3	11	4	15
Hikâye	2	32	8	40
Gezi yazısı	1	20	1	21
Makale	1	19	-	19
Anı	1	18	2	20
Biyografi	1	17	10	27

7. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebi türler; 4 deneme, 4 söyleşi, 2 tiyatro, 3 şiir, 2 hikâye, 1 gezi yazısı, 1 makale, 1 anı ve 1 biyografiden oluşmaktadır. Edebi türlere göre bağdaştırma kullanımı şu şekildedir.

Deneme türünde 53 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *söyleşi* türünde 70 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *tiyatro* türünde 12 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *şiir* türünde 11 yakın bağdaştırma, 4 uzak bağdaştırma, *hikâye* türünde 32 yakın bağdaştırma, 8 uzak bağdaştırma *gezi yazısı* türünde 20 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *makale* türünde 19 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *anı*

türünde 18 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma, *biyografi* türünde 17 yakın bağdaştırma, 10 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.3. MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Bulgular

Sekizinci sınıf Türkçe ders kitabı, *Zaman ve Mekan*, *Atatürkçülük*, *Milli Kültür*, *Toplum Hayatı*, *Bilim ve Teknoloji* ve *Kişisel Gelişim* temalarından meydana gelmektedir. Bu bölümde, yukarıda sıralanan 6 tema içerisindeki metinlerde mevcut olan yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları tema ve metinler çerçevesinde ayrı ayrı tespit edilecektir.

4.3.1. *Zaman ve Mekân* Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Zaman ve Mekân teması, *Kız Kalesi*, *Geçmiş Zaman Şiirleri* ve *Eski Ankara Evleri* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.1.1. *Kız Kalesi*

- Buna *çok üzülen baba derin derin düşünmeye* başlar. (YB-YB)
- Bey'in aklına *güzel bir fikir* gelir. (YB)
- Bu eğlencelere davet edilen bir *köylü kadın* da hediye olmak üzere bağındaki *nefis üzümlerinden* bir sepet dolusu getirir. (YB-YB)
- Gece *geç vakit* herkes gittikten sonra yiyecektir. (YB)
- Misafirler gittikten, eğlenceler bittikten sonra *odasına çıkan genç kız* çok sevdiği üzümlerden yemeğe başlar. (YB)
- Bugün Akdeniz'in bu *şirin köşesinden* geçenler Kale'yi mutlaka görürler ve hikâyesini öğrenmeden oradan ayrılmazlar. (YB)
- Ne yapsa da kızını bu *kötü gelecekte* kurtarsa. (YB)

4.3.1.2. Geçmiş Zaman Şiirleri

- *Arsız bir karasinek uzun ve titrek ninniler söylemiş.* (UB-UB)
- *Kağnıların serin gölgesinde uyumuşum.* (YB)
- *Kara koyunu suya indirmişim uzun ince havalarla.* (YB-YB)
- *Ve çamurdan kağnılar tekerlekleri kocaman kısmet olmamış oturmak.* (YB)

4.3.1.3. Eski Ankara Evleri

- *İki üç katlı, tokmaklı ve ahşap kapılı evler, daracık sokaklar etrafına dizilmiş.* (YB)
- *Tarihleri 17.yüzyıla kadar uzanan eski Ankara evleri, sur duvarları ile dar ve dik alanda gelişmek zorunda kalmıştır.* (YB-YB-YB)
- *Çünkü sokağa doğru cumba tipindeki çıkıntılarla bu bölümler düzgün bir plana kavuşturulmuştur.* (YB-YB)
- *Kalın duvarlı, küçük pencereci alt katlar genellikle kışın; ince duvarlı, havadar üst katlar ise yazın kullanılmıştır.* (YB-YB)
- *Yine iklime bağlı olarak gelişen geniş saçaklar ve cihannüma denilen yazlık odalar da Ankara evleri için belirleyici özellik olmuştur.* (YB-YB-YB)
- *Rahat ve huzur dolu bir ortam yaratılmıştır.* (YB)
- *Baklava dilimi şeklindeki göbekler ise en zengin süslemenin yer aldığı bölümler olarak göze çarpar.* (YB-YB-YB)
- *Dileğimiz; mimari estetikten yoksun çarpık kentleşmenin tarihi değerimizi yok etmesine daha fazla izin verilmemesi.* (YB)
- *Özellikle tavanlarda ahşap çitalarla geometrik kompozisyonlar oluşturulmuştur.*(YB-UB)

Tablo 17: Zaman ve Mekân Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Kız Kalesi	278	13	9	-	9
Geçmiş Zaman Şiirleri	125	29	4	2	6
Eski Ankara Evleri	418	32	17	1	18
GENEL TOPLAM	821	74	30	3	33

“Zaman ve Mekân” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Kız Kalesi* isimli metin, 278 kelimededen ve 13 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 9 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 9 adet bağdaştırma bulunmaktadır.

Geçmiş Zaman Şiirleri isimli metin, 125 kelimededen ve 29 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 4, uzak bağdaştırma sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 6 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Eski Ankara Evleri isimli metin, 418 kelimededen ve 32 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 17, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 18 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.3.2. Atatürkçülük Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Atatürkçülük teması, *Atatürk'ten Anılar*, *Onuncu Yıl Nutku* ve *Atatürk ve Bilim* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.2.1. Atatürk'ten Anılar

- O, milletini *bağrına basmış* ve bütün aşkını ona vermiş bir baba idi. (YB)
- “*Büyük Gazi*” dedim. (YB)
- Büyük adamın *gözleri yaşardı* ve *gönüllerimizi, hareketlerine sonsuz olarak bağladığı zarif jestini* yaparak bağırdı. (YB-YB)
- *Ve sönmez bir heyecanla* ekledi. (UB)
- Bütün *akıllı adamlar* takdir ederler ki bu yolda çalışmakla hiçbir şey kaybedilmez. (YB)
- Dünyada ve dünya milletleri arasında sükûn, açıklık ve *iyi geçim* olmazsa bir millet kendi kendisi için ne yaparsa yapsın, huzurdan mahrumdur. (YB)
- Siz olmasaydınız, siz göğüslerinizi *çelik kalelere* karşı siper etmeseydiniz, boğaz elden gider, İstanbul elden giderdi diyeceksin. (YB)
- *Bu topraklar üzerinde kanlarını döken insanları da o kahraman düşman savaşçıları* da saygı ile anacaksın. (YB-YB)
- *Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar*, gözyaşlarınızı dindiriniz. (YB-YB)
- Bu nutku *yabancı gazeteler* haber yaptıktan sonra haftalarca, aylarca Avustralya'dan, Yeni Zelanda'dan *sevgi ve minnet mektupları* yağmıştır. (YB-YB)

4.3.2.2. Onuncu Yıl Nutku

- *Az zamanda çok ve büyük işler* yaptık. (YB-YB)
- Bundaki muvaffakiyeti Türk milletinin onun *değerli ordusunun* bir ve beraber olarak azimkârane yürümesine borçluyuz. (YB)
- Yurdumuzu dünyanın *en mamur ve en medeni memleketleri* seviyesine çıkaracağız. (YB-YB)
- Milletimizi *muasır medeniyet seviyesinin üstüne* çıkaracağız. (YB)

- Bunun için, bizce zaman ölçüsü geçmiş asırların *gevşetici zihniyetine* göre değil, asrımızın sürat ve hareket mefhumuna göre düşünülmelidir. (YB)
- Şunu da ehemmiyetle tebarüz ettirmeliyim ki *yüksek bir insan cemiyeti* olan Türk milletinin tarihi bir vasfı da *güzel sanatları* sevmek ve onda yükselmektir. (YB-YB)
- Bunun içindir ki milletimizin *yüksek karakterini*, yorulmaz çalışkanlığını, *fitri zekâsını*, ilme bağlılığını, *güzel sanatlara* sevgisini, milli, birlik duygusunu mütemadiyen ve her türlü vasıta ve tedbirlerle besleyerek inkişaf ettirmek milli ülkümüzdür. (YB-YB-YB)
- *Türk milletine çok yaraşan bu ülkü*, onu, bütün beşeriyete hakiki huzurun temini yolunda, *kendine düşen medeni vazifeyi* yapmakta, muvaffak kılacaktır. (YB-YB)
- Bugün, *aynı iman ve katiyetle* söylüyorum ki *milli ülküye, tam bir bütünlükle yürümekte olan Türk milletinin* büyük millet olduğunu, *bütün medeni âlem*, az zamanda bir kere daha tanıyacaktır. (YB-YB-YB-YB)
- Asla şüphem yoktur ki Türklüğün *unutulmuş büyük medeni vasfı* ve *büyük medeni kabiliyeti*, bundan sonraki inkişafıyla, atının *yüksek medeniyet* ufkunda *yeni bir güneş* gibi doğacaktır. (YB-YB-YB-YB)

4.3.2.3. Atatürk ve Bilim

- Atatürk, bilimin insan yaşamındaki *önemli yerini* özgürlük savaşımızın sona ermesi sıralarından başlayarak hemen her vesile ile tekrarlamış, vurgulamıştır. (YB)
- 27 Ekim 1922'de Bursa'da yaptığı bir konuşmada Atatürk, Türkçesi biraz *sadeleştirilmiş şekliyle* şöyle demiştir. (YB)
- Yurdumuzun *en bayındır, en göz alıcı, en güzel yerlerini* üç buçuk *kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin* sırrı nedir, bilir misiniz? (YB-YB-YB)
- Hatta *aslı Arapça olan bu sözcüğün*, Osmanlıcadaki kullanılışıyla, *günümüzde artık yaygınlaşmış olan bilim sözcüğünden* daha *geniş anlamlı* olduğunu söyleyebiliriz. (YB-YB-YB-YB)

- Demek ki *kılavuzluğunda yürümesini Atatürk'ün öğütlediği bilim, geniş kapsamlı bir bilimdir.* (YB-YB)
- Bilimin insan yaşamındaki en *gerçek yol gösterici* olduğuna dikkatimizi çektiğine göre demek ki Atatürk bilimden *başka gerçek yol göstericimizin* de bulunduğunu kabul etmiş olmaktadır. (YB-YB)
- Fakat bunların bilim yöntem ve kurallarından pay alabilen ve bilim kadar olmasa da yine de az çok *dizgelenmiş, özgünleşmiş durumda bulunan bilgi ve gözlemlerimiz* olduğuna yahut da bunların, örneğin aklımız ve tecrübemiz gibi *bilimi oluşturan temel öğeler* arasında yer almaları gerektiğine isabetle *parmak basmış* oluyor. (YB-YB)
- Atatürk'ün bilim ve uygarlık arasında *yakın ilişki* kurduğuna ve her ikisini de *dinamik yönleriyle* vurgulamaya özen gösterdiğine tanıklık ediliyor. (YB-YB)
- Batılılaşma girişimimizde *en büyük güçlüğü doğuran sorun, örnek alınmış olan Batı'nın büyük dinamizmini, kendi kendine geride bırakma aşma özelliği* idi. (YB-YB-YB)
- Batı uygarlığının dinamizmini, devingenliğini, esas itibarıyla bilimden ve bilimin *sınırsız gelişme* yeteneğinden aldığına inanmaktadır(YB)
- Batı'ya *ayak uydurma çabalarını* başarıya ulaştırmaktan uzak kalacağı, *şüphe götürmez bir gerçektir.* (YB-YB)
- Bu gerçeğin *açık seçik bir biçimde* kavranması aşamasına biz de Atatürk'le ulaşıldığını söyleyebiliriz. (YB)
- Bunun için bilimsel araştırma faaliyetinin Batı dünyasıyla *atbaşı yürütülmesi* idealinin noksansız biçimde benimsenmesine ihtiyaç vardır. (YB) Böyle bir ülküyü ve böyle bir ülkeye bağlanma zorunluluğu fikrini Atatürk'te *açık ve kesin bir biçimde* görmekteyiz. (YB)

Tablo 18: Atatürkçülük Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Atatürk'ten Anılar	525	44	13	1	14
Onuncu Yıl Nutku	591	31	22	-	22
Atatürk ve Bilim	360	30	25	-	25
GENEL TOPLAM	1476	105	60	1	61

“Atatürk” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Atatürk'ten Anılar* isimli metin, 525 kelimedenden ve 44 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 13, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 23 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Onuncu Yıl Nutku isimli metin, 591 kelimedenden ve 31 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 22 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 22 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Atatürk ve Bilim isimli metin, 360 kelimedenden ve 30 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 26 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 26 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.3.3. Millî Kültür Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Millî Kültür teması, *İhtiyar Çilingir*, *Gönül Mimarlarımız* ve *Nevruz ve Birlik* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.3.1. İhtiyar Çilingir

- Koyunpazarı'nda *bir ufacık dükkân; bir küçük ocak yanıyor, bir ufak çocuk körük çekiyor.* (YB-YB-YB)
- *İhtiyarlamış, küçülmüş, aksakallı, küçük yüzlü adam, gözünde çifte gözlük, mini mini halkaları ateşte ısıtıp zincir bağlıyordu.* (YB-YB-YB)
- *Ne hoş manzara, gözüm ilişti.* (YB)
- *Ufak kilitler, eski zaman kapı halkaları, rezeler, menteşeler, hayvan zincirleri.* (YB-YB)
- Emin olunuz ki *gayet dürüst ve muntazam bir zincir ortaya çıkıyor.* (UB-YB)
- Şüphesiz, *eski binalarda gördüğümüz o süslü edevat*, böyle dükkânlarda, bu nezaketle, bu özenle, bu kanaatle işlenir. (YB-YB)
- Yazıklar olsun o zamana ki *bütün kutsal değerleri inkâr ettirmiş.* (YB)
- Ben oradayken *gençten bir adam* geldi. (YB)
- Para için çalışmadığını iddia eden bu *fakir ihtiyar*, şüphesiz, sanatının aşığıydı. (YB)
- *Sanatta söz sahibi olmayan bir adamın*, parayla, onu değiştirmeye ne hakkı vardı!.(YB)

4.3.3.2. Gönül Mimarlarımız

- Anadolu'da *hem duygulu hem de güçlü bir ses* yükselmişti.(YB)
- Yunus köyleri, kasabaları dolaşarak *yalın ama derin sevgi ve ahlak şiirlerini* okuyordu. (YB-YB)

- *Saydam ve kıvrak güzelliklerini gönlümüze sindirdiğimiz bu eserler, sevgi ve barışın üstünlüğü, hümanizma ve evrensellik ruhu, Tanrı ile insanların birliği, toplumsal adalet ile yoğrulmuştur. (UB-YB)*
- *Türkiye’de ve düzinelerle ülkede geniş bir program sunularak büyük Türk ozanı anlatılmaktadır. (YB)*
- *En sevilen şairleri, duru ve kolay anlaşılabilir Türkçesinin güçlü örnekleri arasındadır. (YB-YB-YB)*
- *Yunus’un hoşgörülü mistik düşüncesinde Tanrı’yla insanın özdeşliği ve dinlerin birliği, dayanışması, kaynaşması gibi kavramlar ağır basar. (YB-YB)*
- *Herkesine uzanan, tüm insanlığı kapsayan sevgisiyle, iyi niyetiyle Yunus diyor ki: (YB-YB)*
- *“Hakk’ı gerçek sevenlere cümle âlem kardeş gelir.” (YB-YB)*
- *Gerçek aşk, bütün inançlar birleşince doğar. (YB)*
- *Uluslar ve dinler arasında uçurum ve uyumsuzluk tanımayan mistik sevgi, uzlaşmanın ve barışıklığın üzerinde durur. (YB)*
- *Yunus, kendisine karşı gelenlere bile, iyi dilekler sunmuştur. (YB)*
- *Yunus, barışa ve uluslar arasında ahenge kendini adanmış bir mistik düşüncenin gür sesiydi. (YB-YB)*
- *İnsan ruhunun asil duygularını baş tacı etmiştir. (YB-YB)*
- *Bizim insancıl şairimiz dünyayı eşsiz güzelliklerinin hepsiyle bağrına basıyordu. (YB-YB)*
- *Sıcak bir yaz günü küçük Sinan, dedesiyle birlikte Karatay Kervansarayı’na gitti. (YB)*
- *Selçuklulardan kalma bu güzel eser, Kayseri yöresindeydi. (YB)*
- *İçinde cami, hamam, yatılacak yerler, büyük depolar vardı. (YB-YB)*
- *Çocuk, kervansarayı büyük bir hayranlıkla inceliyor, her yere ayrı ayrı bakıyordu. (YB)*
- *Dedeciğim, acaba biz de böyle büyük yapılar yapamaz mıyız? (YB)*
- *Türk yapıcılık, çinicilik ve oymacılık sanatları onun zamanında en güzel örneklerini vermiştir. (YB)*

4.3.3.3. Nevruz ve Birlik

- *Türk dünyasının önem verdiği ve bağımsızlığa kavuşulduktan sonra daha bir heyecanla kutladığı bu milli bayramın bundan böyle bizde de resmi bayram olarak kutlanması Türk dünyası arasındaki bağları daha da güçlendirecektir. (YB-YB)*
- *Nevruz'da yeni elbiseler giyilir. (YB)*
- *Bütün bunlar bizim renkli geleneklerimizin bahara, kırlara yansımasıdır. (YB)*
- *Yeşeren buğdaydır, meleyen kuzudur, baş veren kır çiçeğidir. (YB-YB-YB)*
- *Şu güzel manideki gibi güllerle gülen bir bayram...(YB-YB)*
- *“Haydar Baba’ya Selam” şiirinin büyük şairi merhum Şehriyar, Türk Dünyası’nın bu güzel milli gününe bakın nasıl yer vermiş. (YB)*

Tablo 19: Mili Kültür Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
İhtiyar Çilingir	433	47	21	2	23
Gönül Mimarlarımız	845	76	8	-	8
Nevruz ve Birlik	351	26	25	-	25
GENEL TOPLAM	1629	149	54	2	56

“Milli Kültür” temasında, üç metne yer verilmiştir. *İhtiyar Çilingir* isimli metin, 433 kelimededen ve 47 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı

21, uzak bağdaştırma sayısı ise 2 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 23 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Gönül Mimarlarımız isimli metin, 845 kelimededen ve 76 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 8 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 8 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Nevruz ve Birlik isimli metin, 351 kelimededen ve 26 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 25 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 25 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.3.4. Toplum Hayatı Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Toplum Hayatı teması, *Ergenekon Destanı*, *Çiğdem Der ki* ve *Aşinasız* metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.4.1. Ergenekon Destanı

- Bozkurt Destanı'nın *daha zengin bir şekli* Ergenekon Destanı'dır. (YB)
- *Tan ağarınca baskın uğramış çeri* gibi ağır yüklerini, *kötü mallarını* bırakıp kaçtılar. (YB-YB)
- *Geldikleri yoldan başka yolu olmayan bir yere* vardılar. (YB)
- Ergenekon'un dışında *geniş yerler, güzel yurtlar* olurmuş. (YB)
- *Yalın kata* benziyor. (YB)
- Göktürkler *eski düşmanlarıyla* savaştılar. (YB)

4.3.4.2. Çiğdem Der ki

- Bir sabah uyandığında evimizin önünde *iki kucak dolusu horozibiği yığınıyla* karşılaştım. (YB)
- *O güzel kadifemsi çiçeklere* kim kıymıştı anlayamadım. (YB)
- Hepsini söktüm bu *uğursuz çiçeklerin*(YB)
- *Sökülmüş horozibiği çiçeklerinden* birini elime alıp okşamaya başladım. (YB)

- *Geçen gün saksıya dikip dükkânın önüne koymuştu. (YB)*
- *Serçe parmağımı kesti. (YB)*
- *Onca yıldır insanların denediği, gözlediği, doğru bellediği şeyleri birdenbire boş inanç deyip atamazsın. (YB)*
- *Gece tırnak kesmenin niçin uğursuzluk getirdiğini düşününce mantıklı bir sonuca ulaşabiliyordum. (YB)*
- *Çevreye sıçrayabilir ve iyi aydınlatılmamış bir odada da o tırnağın nereye savrulduğunu görmeyebiliriz. (YB)*
- *Bıçak, makas gibi kesici aletlerin elden alınmayışı da mantıklı olabilir. (YB)*
- *Garip hatta saçma inanışlarla karşılaşıyordum. (YB)*
- *Ben hemen kırmızı kabanımı sırtıma geçirip şemsiyemi aramaya başlamıştım. (YB)*
- *Sen alay et, geçen yıl zavallı çoban bu yüzden ölmüş. (YB)*
- *Halamı ikna edememiştım, dedim ya çok inatçı bir insan. (YB)*
- *Sert bir tartışma geçti aralarında. (YB)*
- *Zakkumların kök kısımlarında sarı bir ışıltı görür gibi oldum. (YB)*
- *Sanki plastikten yapılmış gibi muntazam çiçekler... (YB)*
- *Böyle güzel bir çiçeğe daha güzel bir ad verilmeli. (YB-YB)*
- *Niçin kötü adları da var hala? (YB)*
- *Benim için dopdolu yaşanmış bir gün oldu. (YB)*
- *İçeriden halamın yorgun sesi geldi. (YB)*
- *Ağabeyimin, bahçesindeki zakkumun altında tam yedi kök çiğdem var, hem de tam şifalık güzçiğdemi. (YB)*
- *Renk renk hatmiler, menekşeler, papatyalar, gelincikler bahçeyi iyice güzelleştirmişti. (YB)*

4.3.4.3. Aşinasız

- Sevdığımız insanlar çekilip gitsin yaşadığımız yerlerden, *yabancı bir gezgin* gibi kalıveririz ortalıkta. (YB)
- Hep göçebe ve hep bir şehrin yabancıları olarak yaşamak, ne aşinalar ne de *kalıcı dostlar* kazandırır onlara. (YB)
- Şehirlilerin çoğu, *birer mutsuz yabancıdır*. (YB)
- *Asude ve hakiki bir zevkle* yapıldığı küçük şehir ve kasaba yaşamına hayranlığım ve özlemim her geçen gün biraz daha artıyor. (UB)
- Bu *iyi niyet* sözleriniz bile çoğu zaman karşılıksız kalıyor. (YB)
- O *kişisel cennetinize*, eve atıyorsunuz kendinizi. (UB)
- Orada, *uzak ve meçhul bir adada* yaşar gibi kendi maceranızı yaşıyorsunuz. (YB)
- *Küçük bir şehir*, bir kasaba özlemi git gide büyüyor içimde. (YB)
- *Konuşan ve dertleşen insan, sokak boyu yalnızlığını sürükleyen insandan* daha huzurlu olmalıdır. (YB-UB)
- Orada, *sokaktan gelen sesler* de, gürültüler de yabancı değildir. (YB)

Tablo 20: Toplum Hayatı Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Ergenekon Destanı	543	75	21	2	23
Çiğdem Der Ki...	1157	192	25	-	25
Aşinasız	434	37	8	3	11
GENEL TOPLAM	1645	304	54	5	59

“Toplum Hayatı” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Ergenekon Destanı* isimli metin, 543 kelimedenden ve 75 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 7 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 7 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Çiğdem Der Ki isimli metin, 1157 kelimedenden ve 192 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 25 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 25 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Aşinasız isimli metin, 43 kelimedenden ve 37 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 8, uzak bağdaştırma sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 11 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.3.5. Bilim ve Teknoloji Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Bilim ve Teknoloji teması, Basından Teknoloji Haberleri, Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni ve Bilgisayar Yalnızlığı metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.5.1. Basından Teknoloji Haberleri

- *Büyük şehirlerin başlıca sorunlarından olan başıboş kedi ve köpekler, vücutlarına yerleştirilecek çip yardımıyla internet ortamından takip edilecek.* (YB-YB-YB)
- *Büyükşehir Belediyesi, sahipli hayvanları da ortak bir sistemde toplamaya hazırlanıyor.* (YB)
- *Sahipsiz kedi ve köpeklerin park, bahçe demenden dolaştığını ve buralarda yaptıkları atıkların insan sağlığını tehdit ettiğini aktaran veteriner müdür, hastalık bulaştıktan sonra tedavisinin çok daha masraflı olduğunu belirtti.* (YB)
- *Ayrıca hızlı yüzme, uyku, gezme ve nefes alma sıklığı araştırıldı.* (YB)
- *Uygulamadan olumlu sonuç alan Kaska ve ekibi, uydudan takip sisteminin kullanmaya devam edecek.* (YB)

- *Yurtdışında pek çok evcil hayvanlar, için şart koşulan mikroçip uygulaması, minik bir çip yardımı ile kalıcı bir kimlik sağlamayı ve hayvana ait bilgileri ortak bir veri tabanında toplamayı hedefliyor. (YB-YB-YB-YB-YB)*
- *Kedi ve köpeklere takılan bu minik çipler, sadece o hayvana özel bir numara barındırıyor. (YB-YB)*
- *Ayrıca farklı ülkelerin kendi içlerinde kurdukları veri tabanlarının bir araya getirilmesi amaçlı bir proje başlatıldı. (YB)*

4.3.5.2. Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni

- *Kara tren, dağların altından girdi. (YB)*
- *Kara trenin uzun bir yolculuktan sonra oflaya pufloya girdiği her köşe bucağın şenleniyordu. (YB)*
- *Atatürk, demir yolunda çalışan yaşlı bir köylüye sorar. (YB)*
- *Ve Cumhuriyet'in onuncu yıl dönümünde tüm memlekette kükrek bir ses yükseliyor. (YB)*
- *Atatürk'ün yurt içi gezilerinde kara tren "beyaz tren" oluyor. (YB-YB)*
- *Kesik kesik, acı acı geceyle kayarak bize doğru homurtulu. (UB)*
- *Her biri ayrı dert, bir ayrı yara. (YB-YB)*
- *Basmahane'de de "dur" der masmavi deniz. (YB)*
- *Yüklü umutlarla bin bilmeceyle geçip tünelleri, bularak yolu. (YB)*

4.3.5.3. Bilgisayar Yalnızlığı

- *Programlardan, oynadıkları oyunlardan, bilgisayar dünyasındaki yeni gelişmelerden öyle heyecanla söz ederler. (YB)*
- *Bunları öyle ballandıra ballandıra anlatırlar ki siz, bilgisayar denen nesnenin harikulade, efsanevi bir yaratık olduğuna inanmaya başlıyorsunuz. (YB)*
- *Anlayacağınız, bilgisayar onlar için mağrur bir sevgilidir. (YB)*
- *Marifetlerin çokluğu, bu aleti bir teknoloji ürünü olmaktan çıkarıp meraklıların gözünde "olağanüstü güçlerle donanmış harikulade yaratık" mevkiine yükseltmiş âdeta. (YB)*

- Ne yazık ki onların insan dokunan elleri, *gülümseyen yüzleri* ve *sıcak kalp atışları* yoktur. (YB-UB)
- *Aklı başında bilgisayar kullanıcılarına* hatta makineye *ölçülü bir aşkla* bağlı olanlara sözümüz olamaz. (YB-YB)
- Fakat bilgisayarı *insanüstü bir nesne* konumuna çıkarıp bütün zamanını onun başında geçirenlerin, eşyanın *soğuk ve derin yalnızlığına* düştüklerini; hayallerini işletmek yerine, *çağdaş bir köleliği* benimsediklerini söyleyebiliriz.(UB-UB-YB)
- Daha sokak oyunlarının o baştan çıkarıcı zevkini tatmadan, tabiatın *harikulade dilini* çözüp kuşların, balıkların ve çiçeklerin adını bile bellemeden; arkadaş edinmeyi, sevmeyi, paylaşmayı, şarkı söylemeyi öğrenmeden günlerini *loş odalarda*, sözde *zekâ geliştirici bilgisayar oyunları*yla geçirmemeli çocuklar. (YB-YB-YB)
- Yalnız, *yapayalnız çocuklar*...(YB)

Tablo 21: Bilim ve Teknoloji Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Basından Teknoloji Haberleri	742	39	15	-	15
Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Treni	546	59	10	1	11
Bilgisayar Yalnızlığı	497	44	12	3	15
GENEL TOPLAM	1785	142	37	4	41

“Bilim ve Teknoloji” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Basından Teknoloji Haberleri* isimli metin, 742 kelimededen ve 39 cümleden meydana gelmektedir.

Metinde 15 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 15 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Anadolu'nun Bahtı Açık Kara Tren isimli metin, 546 kelimedenden ve 59 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 10, uzak bağdaştırma sayısı ise 1 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 11 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Bilgisayar Yalnızlığı isimli metin, 497 kelimedenden ve 44 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 12, uzak bağdaştırma sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 15 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

4.3.6. Kişisel Gelişim Temasında Yer Alan Metinlerde Bağdaştırmaların Dağılım Oranları

Kişisel Gelişim teması, Hayatta Başarının Yolları, İki İyi İnsan ve Martı metinlerinden meydana gelmektedir.

4.3.6.1. Hayatta Başarının Yolları

- Çok *orijinal bir fikir*, bakınız söyleyeyim. (YB)
- Bir ay zarfında hem borcunu öder hem sırtına bir gömleği ayağına bir pantolon ve *bir çift iskarpin* almaya muvaffak olur. (YB)
- *Sağlam vücutlu, iri yapılı gencin* sözleri direktörü müteessir ederse de ateşçilikten başka yer olmadığını, o işin de çok zor olduğunu, her seferinde büyük kazanların karşısında en az on kilo zayıflayacağını öncesinden haber verir. (YB)
- New York'tan *büyük vapura* kendini atar. (YB)
- Londra'dan dönüşte baş makinist bu *çalışkan genci* yanına alır ve *dördüncü sefere* ikinci makinist olarak bir tüccar postasına yerleştirir. (YB-YB)

4.3.6.2. İki İyi İnsan

- Kiracı, halden anlar, söz dinler soyundan *efendi bir adamdı*. (YB)
- Gelgelelim kadının böylesine *olumsuz tutumu*, bardağı taşırmıştı. (YB)
- Bir yandan *tomurcuklanan ağaçlar* gözü gönlü oyalarken öte yandan *sinsi soğuklar, delişmen rüzgârlar, sırnaşık yağmurlar* bir türlü dinmek bilmiyordu. (YB-UB-UB-UB)
- *Yetişkin kızıyla* karısı her akşam onun *yolunu dört gözle bekliyorlardı*. (YB-YB)
- Nasıl beklemesinlerdi ki *yukarı kattan tepelerine yıkılan gürültü*, artık çekilmez olmuştu. (YB)
- Kiracı *bu sözün taşıdığı gerçek anlamı* hiçbir zaman şu andaki kadar yaşayarak duymamıştı. (YB)
- “Ev sahibinin bir evi, kiracının bin evi var.” Sözü *evsizlerin uydurduğu kuru bir avunma* idi. (YB)
- *Ertesi güne bağlı ufak bir umutla* dönünce de basbayağı iyimserleşiyordu. (YB)
- Haftalardan beri *zavallı ailenin* dizlerine inen kara sular, ter damlaları gibi dökülüp gitmişti. (YB)
- *Yeni ev sahibi olan adamla* fiyatta bir türlü uzlaşamıyorlardı. (YB)
- Yeni ev sahibinin de *gözü onu tutmamıştı*. (YB)
- Her sabah işine giderken evin önünden geçiyor, pencerelerine korku ile bakıyor, perde görmeyince *rahat bir nefes* alıyor. (YB)
- On lira için direnen ev sahibine de için için kızıyor, kiraya verilecek ikinci bir eve sahip olan bu *bahtlı insanın*, bu derece *eli sıkı* oluşunu bir türlü anlayamıyordu. (YB-YB)
- Bu ne *korkunç bencillik*. (YB)
- Artık alttakiler rahatsız olmasın diye korka korka, yavaş yavaş yürümüyor; *alçak* sesle mırıl mırıl konuşmuyorlardı. (YB)
- Evde *hafif bir rutubet ve küf kokusu* duyuluyordu. (YB)
- Eşi ve küçük oğlu ile *dul kızının* yanında oturmaktadır. (YB)
- Damadı *ufak bir evden başka bir şey bırakmadan* ölüverince iki ocak birleşmiş, *büyük evi* kiraya vermişlerdi. (YB-YB)

- Aldıkları kira bedeline, kiracının *küçük emekli aylığı*nı da ekleyip kıt kanaat geçiniyorlardı. (YB)
- Böyle *nazik bir durumda* oldukları halde, *tek geçim kaynağı olan evini*, benzerlerinden daha ucuza vermesi, ev sahibini kiracı gözünde günden güne yüceltiyor, asileştiriyordu. (YB-YB)
- Bu *iyi ruhlu, tok gözlü adama* on lira için nasıl dayattığını hatırladıkça kendini suçluyordu. (YB)
- Günahını bağışlatmak için evin *ufak tefek onarımını* kesesinden yaptırmayı uygun buldu. (YB)
- Keser, testere elinden düşmediği gibi, her ayda *ufak tefek noksanlar* için de birkaç lira harcıyordu. (YB)
- Eski ahşap evin *sık sık bozulan musluklarını*, elektrik düğmelerini baştan aşağı değiştirdi. (YB)
- Damı aktardı, *sakat kiremitleri* yeniledi. (YB)
- Kiracı bu *temiz duygulara* karşı candan teşekkür ediyor, *tatlı bir rüyada* gülümser gibi gülüyor. (YB-YB)
- *Yersiz bir inat* yüzünden iki yıldır adamcağıza hayli zararı dokunduğunu kabul eden kiracı, yirmi dördüncü kirayı verirken ay sonuna kadar çıkacağını haber verdi. (YB)
- *Hiç kimsesi olmayan damat*, sahibi bulunduğu evde birlikte oturmalarını istiyordu. (YB)
- Kiracı seviniyordu, içinde *tüy gibi bir hafiflik* vardı. (YB)
- Bu *geniş vadeli bir ödeme* olmuştu. (YB)
- Ev sahibi ise *arkadaştan, akrabadan daha yakın bir insanı* yitirmiş gibi gözyaşlarını tutamıyor. (YB)

4.2.6.3. Martı

- Martı Jonathan, *durgun bir denizde ve üzerinde güneşin altın gibi parladığı bir kıyıda* yaşar. (YB)
- Çok yükseklerle uçmak ve *ilginç hareketler* yapmak gibi...(YB)

- Sabahın ilk saatleriydi ve *yeni doğan güneş, durgun denizin küçük dalgaları* üzerinde, *altın sarısı ışıklarıyla* parıldıyordu. (YB-YB)
- *Yoğun ve hareketli bir gün* daha başlıyordu. (YB)
- Artık Jonathan’ın havada süzülüşleri, her zaman olduğu gibi *inik ayaklarla* suya çarpmak yerine, ayakları gövdesine sıkıca yapışmış bir biçimde su yüzeyine dokunduğunda, gerisinde *uzun ve düzgün bir iz* bırakarak sona eriyordu. (YB-YB)
- “Bak Jonathan.” dedi babası, *kırıcı olmayan bir sesle*. (YB)
- “Hepsi o kadar anlamsız ki” diye düşündü, *zor kazanılmış bir hamsiyi, kendisini kovalayan yaşlı, aç bir martının önüne* bilerek düşerken. (YB-YB-YB)

Tablo 22: Kişisel Gelişim Temasında Kullanılan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Konu Adı	Kelime Sayısı	Cümle Sayısı	YB	UB	Toplam Bağd.
Hayatta Başarının Yolları	515	37	6	-	6
İki İyi İnsan	982	90	36	3	39
Martı	802	75	10	-	10
GENEL TOPLAM	2299	202	52	3	55

“Kişisel Gelişim” temasında, üç metne yer verilmiştir. *Hayatta Başarının Yolları* isimli metin, 515 kelimedenden ve 37 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 6 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 6 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

İki İyi İnsan isimli metin, 982 kelimedenden ve 90 cümleden meydana gelmektedir. Metindeki yakın bağdaştırma sayısı 36, uzak bağdaştırma sayısı ise 3 olarak tespit edilmiştir. Metinde toplam 23 bağdaştırmaya yer verilmiştir.

Martı isimli metin, 802 kelimedenden ve 75 cümleden meydana gelmektedir. Metinde 10 yakın bağdaştırma bulunmaktadır. Uzak bağdaştırma örneğine hiç yer verilmemiştir. Metinde toplam, 10 bağdaştırma bulunmaktadır.

4.3.7. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranları

8. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların temalara göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 23: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Temalara Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

TEMA	YB	UB	TOPLAM
Zaman ve Mekân	30	3	33
Atatürkçülük	60	1	61
Milli Kültür	54	2	56
Toplum Hayatı	54	5	59
Bilim ve Teknoloji	37	4	41
Kişisel Gelişim	52	3	55
GENEL TOPLAM	287	18	305

8. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 305 yakın ve uzak bağdaştırmaya yer verilmiştir. Temalara göre bağdaştırma kullanımı şu şekildedir.

Zaman ve Mekân temasında toplam 43, Atatürk temasında 61, Milli Kültür temasında 56, Toplum Hayatı temasında 59, Bilim ve Teknoloji temasında 41, Kişisel Gelişim temasında 55 bağdaştırma kullanılmıştır.

Bağdaştırma türlerinin temalara göre dağılımı şu şekildedir.

Zaman ve Mekân temasında 30, Atatürk temasında 60, Milli Kültür temasında 54, Toplum Hayatı temasında 54, Bilim ve Teknoloji temasında 37, Kişisel Gelişim temasında 52 yakın bağdaştırma kullanılmıştır. 8. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 287 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

8. sınıf Türkçe ders kitabı uzak bağdaştırmalar açısından analiz edildiğinde şu bulgular elde edilmiştir. Zaman ve Mekân temasında 3, Atatürk temasında 1, Milli Kültür temasında 2, Toplum Hayatı temasında 5, Bilim ve Teknoloji temasında 4, Kişisel Gelişim temasında 3 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. 8. sınıf Türkçe ders kitabında toplam 18 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.3.8. 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranları

8. sınıf Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların metin türlerine göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 24: 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Yer Alan Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Metin Türlerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Metin Türü	Aynı metin türü	YB	UB	Toplam Bağd.
Hikâye	3	82	5	87
Deneme	2	20	6	26
Söyleşi	1	10	1	11
Fıkra	1	25	-	25
Şiir	1	4	2	6
Gezi yazısı	1	17	1	18
Makale	1	25	-	25

Anı	1	13	1	14
Biyografi	1	8	-	8
Efsane	1	9	-	9
Destan	1	21	2	23
Haber	1	15	-	15
Konferans	1	6	-	6
Söylev	1	22	-	22
Roman	1	10	-	10

8. sınıf Türkçe ders kitabındaki edebi türler; 3 hikâye, 2 deneme, 1 söyleşi, 1 fıkra, 1 şiir, 1 gezi yazısı, 1 makale, 1 anı, 1 biyografi, 1 efsane, 1 destan, 1 haber, 1 konferans, 1 söylev ve 1 romandan oluşmaktadır. Edebi türlere göre bağdaştırma kullanımı şu şekildedir.

Hikâye türünde 82 yakın bağdaştırma, 5 uzak bağdaştırma, *deneme* türünde 20 yakın bağdaştırma, 6 uzak bağdaştırma, *söyleşi* türünde 10 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *fıkra* türünde 25 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *şiir* türünde 4 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma, *gezi yazısı* türünde 17 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *makale* türünde 25 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *anı* türünde 13 yakın bağdaştırma, 1 uzak bağdaştırma, *biyografi* türünde 8 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *efsane* türünde 9 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *destan* türünde 21 yakın bağdaştırma, 2 uzak bağdaştırma, *haber* türünde 15 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *konferans* türünde 6 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *söylev* türünde 22 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma, *roman* türünde 10 yakın bağdaştırma, 0 uzak bağdaştırma kullanılmıştır.

4.4. MEB Yayınları İlköğretim 6 -7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Metinlerinde Yer Alan Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım Oranları

İlköğretim ikinci kademe Türkçe ders kitaplarında uzak ve yakın bağdaştırmaların sınıf düzeylerine göre dağılım oranları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 25: Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Sınıf Düzeylerine Göre Dağılım Oranlarını Gösteren Tablo

Sınıf Düzeyi	YB	UB	TOPLAM
6. Sınıf Düzeyi	210	19	229
7. Sınıf Düzeyi	252	26	278
8. Sınıf Düzeyi	287	18	305
GENEL TOPLAM	765	56	812

Sınıf düzeylerine göre dağılım oranları incelendiğinde, 6. sınıf düzeyinde, 210 yakın, 19 uzak bağdaştırma, 7. sınıf düzeyinde 252 yakın, 26 uzak bağdaştırma, 8. sınıf düzeyinde ise 287 yakın, 18 uzak bağdaştırma kullanıldığı tespit edilmiştir.

Üç sınıf düzeyinde toplam 765 yakın, 56 uzak bağdaştırma kullanıldığı görülmektedir. Yine, üç sınıf düzeyinde kullanılan toplam bağdaştırma sayısı ise 812'dir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Çalışmanın bu bölümünde, MEB yayınları ilköğretim 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında yakın ve uzak bağdaştırma dağılımları ile ilgili bulguların değerlendirilmesine yer verilecektir. Bu değerlendirmeler, karşılaştırmalı olarak tartışıldıktan sonra, ortaya çıkan veriler çerçevesinde alanla ilgili farklı katmanlara yönelik öneriler geliştirilecektir.

5.1. SONUÇ

5.1.1. MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme

Bu başlık altında, MEB yayınları ilköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde, yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları, tema, metin ve metin türlerinin analizleri sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirildikten sonra kendi aralarında bir karşılaştırmaya tabi tutulacaklardır.

5.1.1.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında, *Okuma Kültürü*, *Atatürk*, *Duygular ve Hayaller*, *Sevgi*, *Zaman ve Mekân*, *Doğa ve Evren* temaları yer almaktadır.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki temalarda, toplam (210) yakın bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. 6. sınıf düzeyindeki metinlerde kullanılan toplam bağdaştırma sayısı 229'dur.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında tema düzeyinde en fazla yakın bağdaştırma, *Okuma Kültürü* temasında kullanılmıştır. Bu temada toplam (54) yakın bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. Okuma Kültürü temasında yakın bağdaştırmanın en fazla

kullanıldığı metin ise *En İyi Arkadaştır*. *En İyi Arkadaştır* isimli metinde toplam (25) yakın bağdaştırma örneği tespit edilmiştir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en az yakın bağdaştırma *Atatürk* temasında kullanılmıştır. Bu temada, (23) yakın bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. *Atatürk* temasında, en az yakın bağdaştırma, *Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması* isimli metinde yer almaktadır. Adı geçen metinde, toplam (1) yakın bağdaştırma örneği tespit edilmiştir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında metin türleri düzeyinde en fazla yakın bağdaştırmanın kullanıldığı tür *hikâyedir*. 6. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türünden 4 tane vardır. Bu türden toplamda 49 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerinde en az yakın bağdaştırmanın kullanıldığı tür *fabl ve haberdir*. 6. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türlerinden birer tane vardır. Bu türlerden toplamda 6 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

5.1.1.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında uzak bağdaştırma örnekleri, *Okuma Kültürü*, *Atatürk*, *Duygular ve Hayaller*, *Sevgi*, *Doğa ve Evren* temalarında araştırılmıştır.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki temalarda toplam 19 uzak bağdaştırma kullanımı tespit edilmiştir. 6. sınıf düzeyindeki metinlerde kullanılan toplam bağdaştırma sayısı 229'dur. Toplam bağdaştırma sayısı ile karşılaştırıldığında, uzak bağdaştırma kullanımının oldukça düşük seviyede olduğu görülmektedir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında, tema düzeyinde en fazla uzak bağdaştırma, *Doğa ve Evren* temasında kullanılmıştır. Bu temada toplam (8) uzak bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. *Doğa ve Evren* temasında uzak bağdaştırmanın en fazla kullanıldığı metin ise *Mavisini Yitirmiş Yaşamak* isimli metindir. Bu metinde toplam (7) uzak bağdaştırma örneği tespit edilmiştir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabındaki *Atatürk* temasında uzak bağdaştırmaya hiç yer verilmediği görülmektedir. Yine bu sınıf düzeyinde, *Okuma Üstüne, En İyi Arkadaş, Atatürk ve Onun Büyük Eseri, Atatürk'ten Anılar, Kadının Sosyal ve Siyasi Haklarını Kazanması, Atatürk ve Tarihimiz, Ömür Boyu Mutluluk, Bir Mektup, İstanbul Liseli Hasan, Zamanı Kazanmak ve Kaybetmek* isimli metinlerde uzak bağdaştırmalar kullanılmamıştır. Bu açıdan bakıldığında, yukarıda adları sıralanan metinler, dil özellikleri yönünden, öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendirmemektedir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde en fazla uzak bağdaştırmanın kullanıldığı türler *deneme ve şiirdir*. 6. sınıf Türkçe ders kitabında aynı tür olarak denemeden 4, şiirden ise 3 tane vardır. Bu türlerden toplamda 7 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. Kullanılan uzak bağdaştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

MEB 6. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde uzak bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı türler tiyatro, anı, biyografi, mektup ve haberdir. Bu türlerin öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendiremediği görülmektedir.

5.1.1.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması

Çalışma çerçevesinde, tema düzeyinde 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında toplam (229) adet bağdaştırma kullanılmıştır. (229) bağdaştırmanın (210)'unu yakın bağdaştırmalar, (19)'unu ise uzak bağdaştırma örnekleri oluşturmaktadır.

Soyut işlemler dönemine geçmiş öğrenciler için özellikle uzak bağdaştırmalar, metin yoluyla öğrencileri kavramsal düşünmeye yönlendirmesi gereken önemli araçlardır. Uzak bağdaştırma kullanımlarının yetersiz olması, metinlerin kavramsal düşünmeyi geliştirme işlevini önemli ölçüde ortadan kaldırmaktadır.

Bunun yanı sıra, 6. sınıf düzeyinde temalar ölçü alındığında yakın ve uzak bağdaştırma kullanımlarının aşamalı bir geçiş niteliğine sahip olmadığı görülmektedir. Temaların ders kitabında yer alma sırasına göre düzenlenen tabloda bu durum görülmektedir.

5.1.2. MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme

Bu başlık altında, MEB yayınları ilköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde, yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları, tema ve metinlerin analizleri sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirildikten sonra kendi aralarında bir karşılaştırmaya tabi tutulacaklardır.

5.1.2.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında, *İletişim, Atatürk, Kavramlar ve Çağrışımlar, Milli Kültür, Doğa ve Evren, Toplum Hayatı* olmak üzere (6) tema bulunmaktadır.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki temalarda toplam 252 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

7. sınıf düzeyindeki metinlerde kullanılan toplam yakın bağdaştırma sayısı 268'dir.

7. sınıf Türkçe ders kitabında, tema düzeyinde en fazla yakın bağdaştırma, *Kavramlar ve Çağrışımlar* temasında kullanılmıştır. Bu temada toplam (56) yakın bağdaştırma örneği tespit edilmiştir. *Kavramlar ve Çağrışımlar* temasında, yakın bağdaştırmaların en fazla kullanıldığı metin ise *En İyi Arkadaş*'tir. Bu metinde toplam (25) yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en az yakın bağdaştırma *İletişim* ve *Toplum Hayatı* temalarında kullanılmıştır. İki temada da (33)'er yakın bağdaştırmaya yer verilmiştir. 7. sınıf düzeyindeki bütün temalar göz önüne alındığında en az yakın bağdaştırma Atatürkçülük temasında bulunan Atatürk isimli metinde kullanılmıştır. *Atatürk* isimli metinde, (2) yakın bağdaştırmaya yer verilmiştir.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında metin türleri düzeyinde en fazla yakın bağdaştırmanın kullanıldığı tür *biyografidir*. 7. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türünden 4 tane vardır. Bu türden toplamda 70 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerinde en az yakın bağdaştırmanın kullanıldığı tür *şiidir*. 7. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türünden 3 tane vardır. Bu türlerden toplamda 11 yakın bağdaştırma kullanılmıştır.

5.1.2.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında, *İletişim*, *Atatürk*, *Kavramlar ve Çağrışımlar*, *Milli Kültür*, *Doğa ve Evren*, *Toplum Hayatı* olmak üzere (6) tema içerisinde araştırılmıştır.

MEB Yayınları İlköğretim 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla uzak bağdaştırmanın kullanıldığı tema *Milli Kültür* temasıdır. En fazla uzak bağdaştırma bu tema içerisindeki *Bozkırın Tezenesi* isimli metinde kullanılmıştır. Adı geçen metinde (10) uzak bağdaştırmaya yer verilmiştir.

7. sınıf düzeyinde, *İletişim* temasında uzak bağdaştırmalara hiç yer verilmemiştir.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde en fazla uzak bağdaştırmanın kullanıldığı türler *biyografidir*. 7. sınıf Türkçe ders kitabında aynı

türden 1 tane vardır. Bu türlerden toplamda 10 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. Kullanılan uzak bağdaştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

MEB 7. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde uzak bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı tür *makaledir*. Bu türün öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendiremediği görülmektedir.

5.1.2.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması

Çalışma çerçevesinde, tema düzeyinde 7. sınıf ders kitaplarında toplam 278 bağdaştırma kullanılmıştır. 278 bağdaştırma örneğinin 252'si yakın, 26'sı uzak bağdaştırmalardan meydana gelmektedir.

7. sınıf düzeyinde, kullanılan yakın bağdaştırmalar (252), 6. sınıf düzeyinde kullanılan yakın bağdaştırmalardan (209) daha fazladır.

7. sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmalar (26), 6. sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmalardan (19) fazladır. Sınıf düzeyleri arasında, uzak bağdaştırmalar bakımından zihinsel gelişimle paralellik gösteren bir farklılık görülmektedir.

5.1.3. MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme

Bu başlık altında, MEB yayınları ilköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabında yer alan metinlerde, yakın ve uzak bağdaştırmaların dağılım oranları, tema ve metinlerin analizleri sonucunda elde edilen bulgular çerçevesinde ayrı ayrı değerlendirildikten sonra kendi aralarında bir karşılaştırmaya tabi tutulacaklardır.

5.1.3.1. Yakın Bağdaştırmalar Yönünden

MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında, *Zaman ve Mekân*, *Atatürk*, *Milli Kültür*, *Toplum Hayatı*, *Bilim ve Teknoloji* ve *Kişisel Gelişim* olmak üzere (6) tema yer almaktadır.

MEB Yayınları İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla yakın bağdaştırma *Atatürk* temasında kullanılmıştır. Metin düzeyinde incelendiğinde, en fazla yakın bağdaştırmanın *İki İyi İnsan* metninde kullanıldığı görülmektedir.

MEB yayınları 8. sınıf Türkçe ders kitabında, en az yakın bağdaştırmanın *Zaman ve Mekân* temasında kullanıldığı tespit edilmiştir. En az yakın bağdaştırmanın kullanıldığı metin ise *Geçmiş Zaman Şiirleri* isimli metindir.

MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında metin türleri düzeyinde en fazla yakın bağdaştırmanın kullanıldığı tür *hikâyedir*. 8. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türünden 3 tane vardır. Bu türden toplamda 82 yakın bağdaştırma kullanılmıştır. 6 ve 7. sınıfla karşılaştırıldığında 8. sınıfta kullanılan yakın bağdaştırma sayısının arttığı görülmektedir.

MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında metin türlerinde en az yakın bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı türler fıkra, makale, biyografi, efsane, haber, konferans, söylev ve romandır. 8. sınıf Türkçe ders kitabında aynı metin türlerinden birer tane vardır.

5.1.3.2. Uzak Bağdaştırmalar Yönünden

Uzak bağdaştırmalar, MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında, *Zaman ve Mekân*, *Atatürk*, *Milli Kültür*, *Toplum Hayatı*, *Bilim ve Teknoloji* ve *Kişisel Gelişim* olmak üzere (6) tema içerisinde araştırılmıştır.

MEB Yayınları İlköğretim 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki metinlerde en fazla uzak bağdaştırmanın kullanıldığı tema, *Toplum Hayatı* temasıdır. En fazla uzak

bağdaştırmanın kullanıldığı metin ise *Aşinasız, Bilgisayar Yalnızlığı ve İki İyi İnsan* metinleridir.

En az uzak bağdaştırmanın kullanıldığı tema *Atatürkçülük* temasıdır. Uzak bağdaştırmaya hiç yer verilmeyen metinler ise *Hayatta Başarının Yolları, Martı, Basından Teknoloji Haberleri, Çiğdem Der ki, Gönül Mimarlarımız, Nevruz ve Birlik, Onuncu Yıl Nutku, Atatürk ve Bilim ve Kız Kalesi* isimli metinlerde, uzak bağdaştırma örnekleri tespit edilememiştir.

MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde en fazla uzak bağdaştırmanın kullanıldığı tür *denemedir*. 8. sınıf Türkçe ders kitabında aynı türünden 2 tane vardır. Bu türlerden toplamda 6 uzak bağdaştırma kullanılmıştır. Kullanılan uzak bağdaştırma sayısının oldukça az olduğu görülmektedir.

MEB 8. sınıf Türkçe ders kitabında, metin türleri düzeyinde uzak bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı tür *makaledir*. Bu türün öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendiremediği görülmektedir. Bu türlerin öğrencileri soyut düşünme sürecine yönlendiremediği görülmektedir

5.1.2.3. Yakın ve Uzak Bağdaştırmaların Karşılaştırılması

Çalışma çerçevesinde, tema düzeyinde 8. sınıf ders kitaplarında toplam 305 adet bağdaştırma kullanılmıştır. 305 bağdaştırma örneğinin 287'si yakın, 18'i uzak bağdaştırmalardan meydana gelmektedir.

8. sınıf düzeyinde, kullanılan yakın bağdaştırmalar, 6 ve 7. sınıf düzeyinde kullanılan yakın bağdaştırmalardan daha fazladır.

8. sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmaların, 6.sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmalardan sayıca çok olduğu görülmektedir. Fakat 7. sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmalardan sayıca az olduğu görülmektedir. Sınıf düzeyleri

arasında, uzak bağdaştırmalar bakımından zihinsel gelişimle paralellik gösteren anlamlı bir farklılık yoktur. 8. sınıf düzeyinde kullanılan uzak bağdaştırmaların sayısının zihinsel gelişimle paralellik gösterecek şekilde artması gerekmektedir.

5.1.4. MEB Yayınları İlköğretim 6-7 ve 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabındaki Metinlerde Uzak ve Yakın Bağdaştırmaların Dağılım Oranları ile İlgili Değerlendirme

Bu başlık çerçevesinde, uzak ve yakın bağdaştırmaların dağılım oranları, sınıf, tema ve metin düzeyinde karşılaştırılacaktır.

5.1.4.1. Sınıf Düzeyleri Arasında Karşılaştırma

Yakın ve uzak bağdaştırmaların 6- 7 ve 8. sınıflara göre dağılım oranları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmaktadır.

1. Yakın bağdaştırmalar bakımından en zengin metinler, 8. sınıf ders kitaplarında mevcuttur.
2. Sınıf düzeylerine paralel olarak yakın bağdaştırma sayılarında bir artış görülmektedir.
3. Uzak bağdaştırmalar bakımından en zengin metinler, 6 ve 7. sınıf ders kitaplarında mevcuttur.
4. 8. sınıf ders kitabında kullanılan uzak bağdaştırma sayısı, diğer sınıf düzeylerine göre daha azdır.
5. Uzak bağdaştırmaların kullanımı açısından, sınıf düzeyleri arasında düzenli bir artış görülmemektedir.

5.1.4.2. Metinler Arası Karşılaştırma

Yakın ve uzak bağdaştırmaların 6- 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki metinlere göre dağılım oranları incelendiğinde, yakın bağdaştırmalar bakımından en zengin

metnin, 8. sınıf ders kitabında, Kişisel Gelişim temasında yer alan *İki İyi İnsan* isimli metin olduğu tespit edilmiştir.

Uzak bağdaştırmalar bakımından en zengin metin ise, 7. sınıf ders kitabında Milli Kültür temasında yer alan *Bozkırın Tezenesi* isimli metindir.

5.1.4.3. Temalar Arası Karşılaştırma

Yakın ve uzak bağdaştırmaların 6- 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki temalara göre dağılım oranları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Yakın bağdaştırmalar bakımından en zengin tema, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki Atatürk temasıdır.
2. Uzak bağdaştırmalar bakımından en zengin tema, 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki Milli Kültür temasıdır.

MEB Yayınları 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki metinlere bakıldığında 6. sınıftan 8. sınıfa kadar kullanılan yakın bağdaştırma oranında bir artış görülmektedir. Skinner'in Programlı Öğretimin temel ilkelerinden biri olan *Aşamalı İlerleme* ilkesine uyulduğu görülmektedir.

Uzak bağdaştırmalar bakımından, 6-7 ve 8. sınıf Türkçe ders kitaplarında, *Aşamalı İlerleme* ilkesine uyulmamıştır.

5.1.4.4. Metin Türleri Arası Karşılaştırma

Yakın ve uzak bağdaştırmaların 6- 7 ve 8. sınıf ders kitaplarındaki metin türlerine göre dağılım oranları incelendiğinde şu sonuçlara ulaşılmıştır.

1. Yakın bağdaştırmalar bakımından en zengin metin türü, 8. sınıf Türkçe ders kitabındaki *hikâye* türüdür.
2. Uzak bağdaştırmalar bakımından en zengin metin türü, 7. sınıf Türkçe ders kitabındaki *biyografi* türüdür.

MEB Yayınları 6, 7 ve 8. sınıf Türkçe kitaplarındaki metin türlerine bakıldığında hikâye türünde kullanılan yakın bağdaştırma oranında artış olduğu görülmektedir. Aşamalılık ilkesine uyulduğu görülmektedir.

Uzak bağdaştırmanın en fazla kullanıldığı biyografi türü 7. sınıf Türkçe ders kitabındadır. 8.sınıf Türkçe ders kitabında aynı türde, uzak bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı görülmektedir. 8. sınıf Türkçe ders kitabında uzak bağdaştırmanın hiç kullanılmadığı metin türü sayısı 6 ve 7. sınıfa göre daha fazladır. Bu durum da öğrencilerin soyut düşünme becerilerini geliştirememektedir.

5.2. ÖNERİLER

5.2.1. Ders Kitabı Yazarlarına Yönelik Öneriler

1. Türkçe ders kitapları hazırlanırken sunulan bilgiler somuttan soyuta ve birbirinin önkoşulu olacak şekilde sıralanmalıdır.
2. Ders kitaplarındaki metinlerde kullanılan uzak bağdaştırma sayısının dağılım oranlarının sınıflara göre artırılması gerekmektedir. Ders kitapları, bu durum göz önünde bulundurularak hazırlanmalıdır.
3. Türkçe derslerinde temel materyal olarak kullanılan ders kitaplarında yer alan metinlerin seçimine dikkat edilmelidir.
4. Ders kitaplarının hazırlanması sürecinde, uzak bağdaştırma kavramı, yazarların belirledikleri temel ölçütlerden biri olmalıdır.
5. İkinci kademe Türkçe ders kitaplarında, yakın ve uzak bağdaştırmalarla ilgili etkinliklere yer verilmelidir.

5.2.2. Öğretmenlere Yönelik Öneriler

1. Türkçe ve sınıf öğretmenleri, metin içerisinde geçen uzak ve yakın bağdaştırma örnekleri üzerinde öğrencileri düşünmeye yönlendirmelidir.

2. Bağdaştırmalarla ilgili anlama çalışmalarında, metnin genel bağlamından hareket edilmelidir. Bağdaştırma örneği mutlaka yaşam ortamı içerisinde anlamlandırılmalıdır. Bu tür kullanımlara anlam verme süreci, metinden hareketle, aşama aşama öğrencilere gösterilmelidir.

3. Özellikle yazma çalışmalarında, öğrencilerin sinestezik yönleri harekete geçirilmelidir. Yazıya başlık koyma aşamasında, görme duyusunun dışındaki duyu alanları da kullanılmalıdır. Örneğin, görmeye dayalı bir tanımlama, görme duyusu devreden çıkarılarak tatma, işitme, dokunma duyuları temel alınarak yaptırılmalıdır.

4. Öğretmenlerin, ikinci kademedeki öğrencilerin soyut işlemler döneminde oldukları bilinciyle hareket etmeleri ve onları kavramsal düşünmeye sevk edecek örnekler üzerinde önemle durmaları gerekmektedir.

5.2.3. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Türkçe eğitimi alanında çok bilinmeyen ama edebî metinlerin algılanmasında son derece önemli bir kavram olan bağdaştırmaların eğitimsel işlevleri ile ilgili lisansüstü çalışmalar yaptırılmalıdır.

2. İkinci kademe öğrencilerinin yazılı anlatımlarında uzak ve yakın bağdaştırmaları kullanma düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

3. Lise ve üniversite öğrencilerinin uzak bağdaştırmaları anlama düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir. Yine aynı hedef kitlenin yazılı anlatımlarında uzak bağdaştırma kullanma düzeyleri ile ilgili çalışmalar yapılabilir.

4. Bu çalışma, lise ders kitapları temel alınarak yapılabilir. Lise ders kitaplarındaki metinlerde uzak bağdaştırmaların kullanım düzeyleri araştırılabilir.

5. Bağdaştırma kavramının 12-15 yaş grubu çocuk kitaplarında kullanım düzeyleri araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Nevin ve Susar Kırmızı, Fatma. (2007). *Yeni Program Doğrultusunda Hazırlanan İlköğretim 4. ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşlerine Göre Değerlendirilmesi*. Millî Eğitim. (174), 232-249.
- Aksan, Mustafa ve Aksan, Yeşim. (1991). *Metin Kavramı ve Tanımları. Dilbilim Araştırmaları-1991*. Ankara: Hitit Yayınevi.
- Aksan, Doğan. (1999). *Anlambilim-Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Aksan, Doğan. (2006). *Anlambilim*. Ankara: Engin Yayınevi.
- Alan, Yusuf. (1994). *Lisan ve İnsan*. İzmir: TÖV Yayınevi.
- Alicıgüzel, İzzettin. (2001). *Çağdaş Okulda Eğitim ve Öğretim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık
- Alkan, Cevat. (1995). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Atilla Kitabevi.
- Alkan, Cevat. (1997). *Eğitim Teknolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Aral, Neriman ve Gürsoy, Figen. (2000). “*Kitabın Çocuğun Gelişimdeki Yeri ve Önemi*”, 1. Uluslar arası Çocuk Kitapları Sempozyumu Sorunlar ve Çözüm Yolları. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi ve Tömer Dil Öğretim Merkezi Yayınları.
- Aşılıoğlu, Bayram. (1993). *Ortaokullarda Türkçe Eğitimi*(Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Aycan, Şule; Kaynar, Ü.H. ; Türkoğuz S.; Arı E. (2001). “İlköğretimde Kullanılan Fen Bilgisi Ders Kitaplarının Bazı Kriterlere Göre İncelenmesi” *Fen Eğitimi Sempozyumu Bildirisi*, ODTÜ, Ankara.
- Bacanlı, Hasan.(1999). *Duyuşsal Davranış Eğitimi. Nobel Yayın Dağıtım. Ankara*.
- Bacanlı, Hasan.(2004). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Balcı, Ahmet. (2003). “Bir Okuma Materyali Olarak Çocuk Dergileri ve Çocuklara Rehber”. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Niğde, 319-349.
- Bedir, Gülay; Demir, Semra.(2006). “İlköğretim 4 ve 5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının İçerik, Dil ve Anlatım, Değerlendirme Ölçütleri Bakımından İncelenmesi”. *Ulusal sınıf Öğretmenliği Kongresi Bildiri Kitabı*. Ankara: Kök Yayıncılık. C.2, 214-223.

- Brown, Gillian and Geogerge Yule. (1983). *Discourse Analysis*. Neew York: Cambridge University Press.
- Budak, Selçuk. (2001). *Psikoloji Sözlüğü*. Bilim ve Sanat Yayınları.
- Bulut, Birsen.(1999). “İlköğretim 1. 2. 3. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Öğretmen Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi. 6, Özel Sayı, s. 144-153.
- Cemiloğlu, Mustafa. (2004). *Türkçe Öğretimi*. İstanbul, Aktüel Yayınevi.
- Chomsky, Noam. (2002), (Çev. Ahmet Kocaman), Dil ve Zihin, Ayraç, Ankara.
- Coşkun, Eyyup. (2005). *İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara: Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü
- Çeçen, Mehmet Akif ve Çiftçi, Ömer. (2007). “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından Değerlendirilmesi”. *Millî Eğitim*. (173), 39-49.
- Demir, Celal. (2006). Türkçe/Edebiyat Eğitimi ve Kişisel Kelime Serveti. *Milli Eğitim Dergisi*, Ankara, 169. Sayı, 207–225. S.
- Demir, Sezgin. (2008). *İlköğretim 6, 7 ve 8. Sınıflar Türkçe Ders Kitaplarındaki Öykülerin Metin Dilbilimsel Yöntemlerle İncelenmesi ve Bu Metinlerin Öğrencilerin Anlama Düzeylerine Etkisi*.
- Demirel, Özcan. (2001).*Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara. Pegem A Yayınları.
- Deveci, Mehmet. (1999). *İlköğretim II. Kademe Türkçe Ders Kitaplarının Dilbilgisi Müfredatı Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Duman, A. (2002). *MEB İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabı Üzerine Bir Değerlendirme*. Milli Folklor, 7(156): 148-152.
- Dura, Cihan. (2007). *Soyut Düşünme ve Bilimsel Yöntem*
http://www.cihandura.com/index.php?option=com_content&task=view&id=69&Itemid=62

- Dönmez, Cengiz. *Sosyal Bilgiler Programının (1998) Değerlendirilmesi ve Ders Kitapları*.
- Günay, Doğan.(2001). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Günay, V. Doğan. (2003b). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Göğüş, Beşir. (1978). *Ortaokullarda Türkçe ve Yazın Öğretimi*. Ankara: Gül Matbaası.
- Göğüş, Beşir. (1993). “Anadili Gelişiminin Düşünce ve Davranış Üzerine Etkisi”, *VII. Dilbilim Kurultayı Bildirileri / 13-14 Mayıs 1993*, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayını: 371, 1993, Ankara.
- Göğüş, Beşir. “Türkiye’de Cumhuriyetten Beri Türkçe Eğitim Kitapları”. *Türkiye’de ve Almanya’da İlköğretim Ders Kitapları*. İstanbul: Türk-Alman Kültür İşleri Kurulu Yayın Dizisi No: 11, ss. 6-11, 1996.
- Halliday, M.A.K & Ruqaiya Hasan (1976). *Cohesion in English*. New York: Longman Group UK Limited.
- İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (6, 7, 8. Sınıflar, s.56, Ankara:2006).
- İşcan, Adem; Efendioğlu, Süleyman; Ada, Şükrü. (2008). *Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Edebi Metinlerin Öğrencilere Estetik Zevk Kazandırmadaki Rolü*. Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Merkezi.
- Kabadayı, Halil İbrahim. (2006). *İlköğretim Okullarında Okutulan 5.Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin 1981-2004 Türkçe Öğretim Programlarına Uygunluğunun İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları Ve Öğretim Anabilim Dalı.
- Kaptan, S. (1998). *Bilimsel Araştırma ve İstatistik Teknikleri*. Ankara: Bilim Kitap Kırtasiye Ltd. Şti.
- Karasar, Niyazi. (2005). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayınevi.

- Karakuş, İdris. (2005). *Türkçe Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi*. Ankara, Can Matbaa.
- Kavcar, Cahit; Sever, Sedat; Oğuzkan, Ferhan. (1998). *Türkçe Öğretimi (Türkçe ve Sınıf Öğretmenleri için)*. Ankara: Engin Yayınları.
- Keklik, Sadettin. (2005). 1-8. *Sınıf Türkçe Dersi Ders Kitaplarının Metin Türleri ve Özellikleri Açısından İncelenmesi*.
- Kılıç, Z.; Atasay, B.; Tertemiz, N.; Seren, M; Ercan, L. (2001). *Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Fen Bilgisi 4-8*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Kırca, Nesrin. (1992). " *İlkokulun Dört ve Beşinci Sınıflarında Türkçe Eğitim ve Öğretimi Üzerine Araştırmalar: 1, Türkçe Ders Kitapları*". Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- MEB. (2004). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*.
- MEB. (2005). *İlköğretim Türkçe Dersi Öğretim Programı ve Kılavuzu (1-5. Sınıflar)*. Ankara, Devlet Kitapları Müdürlüğü Basımevi.
- Oğuzkan, Ferhan. (1993) *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. 3. Baskı. Ankara: Emel Matbaacılık.
- Özbay, M. (2003). *Öğretmen görüşlerine göre ilköğretim okullarında Türkçe öğretimi*. Ankara: Gölge Ofset Matbaacılık.
- Özbay, Murat; Melanlıoğlu, Deniz. (2008). "Türkçe Eğitiminde Kelime Hazinesinin Önemi". *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*. Haziran 2008. Cilt:V, Sayı:I, 30-45 <http://efdergi.yyu.edu.tr>.
- Özdemir, Emin. (1990). Anadili Öğretimimizdeki Ölü Nokta. *Anadili Öğretimi Yabancı Dille Öğretim*, Ankara, 30/31, 856-860.
- Özdemir, Emin. (1983). *Okuma Sanatı: Nasıl Okumalı, Neler Okumalı*. Varlık, İstanbul.
- Sağır, Mukim. (2002). *Türkçe Dil Bilgisi Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Saussure, Ferdinand (2001). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev.: Berke Vardar), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Senemoğlu, Nuray. (2004). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Sever, Sedat. (2006). Türkçe Öğretiminin Sorunlar. *Varlık Dergisi*, İstanbul.

- Sever, Sedat. (2003). *Çocuk ve Edebiyat*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Sezgin, Güler. (2000). “*İlköğretim Okullarının Altıncı Sınıfları İçin Yazılan Türkçe Ders Kitapları Üzerine Bir İnceleme*”. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Sinan, Ahmet Turan. (2006). “Ana Dili Eğitimi Üzerine Bazı Düşünceler”, *Fırat Üniversitesi Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 4, Sayı: 2, Şubat 2006, s. 75-78, Elazığ.
- Şen, Ülker.(2008). *Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Metinlerin İlettiği Değerler Açısından İncelenmesi*.
- Şenöz, Canan Ayata. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Şirin, M. R. (2007a). *Çocuk Edebiyatı Kültürü*. Ankara:Kök Yayıncılık.
- Ulusoy, A.(2003). *Gelişim ve Öğrenme*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Ünalın, Şükrü. (2001). *Türkçe Öğretimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Yağmur, K. (2009a). Türkçe ders kitapları üst düzey bilişsel becerilerin gelişimini ne oranda sağlamaktadır? *Cito Eğitim: Kuram ve Uygulama Dergisi*. Eylül-Ekim 2009, Sayı: 5.
- Yalın, H. İbrahim (2002). *Öğretim Teknolojileri ve Materyal Geliştirme*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yalçın, Alemdar. (2002). *Türkçe Öğretim Yöntemleri; Yeni Yaklaşımlar*. Ankara: Akçağ.
- Yaman, Havva, Taflan; Selma; Çolak, Sanem. (2009). İlköğretim İkinci Kademe Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*. Cilt 7, No. 18, 107-120.
- Yeşilyaprak, Binnur (2002). *Gelişim ve Öğrenme Psikolojisi*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Yıldırım, Aytaç Dinç. (2005). *Bahaettin Karakoç'un Şiirlerinde Sıra Dışı Bağdaştırmalar*. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili Bilim Dalı.

- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (Gözden geçirilmiş 2. baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, Hayati. (1996). *İlkokul Beşinci Sınıf Türkçe Ders Kitaplarının Kelime ve Cümle Kadrosu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

EKLER

Ek 1: MEB Yayınları İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar Yönünden En Zengin Metin Örneği

Ek 2: MEB Yayınları İlköğretim 7. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar Yönünden En Zengin Metin Örneği

Ek 3: MEB Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabında Bağdaştırmalar Yönünden En Zengin Metin Örneği

EN İYİ ARKADAŞ

(1. Perde)

KİŞİLER (Sahneye geliş sırasıyla):

Gülseren / Dede / Murat / Baba

SAHNE:

(Bir kitaplık odası. Dolaplar, etajerler kitaplarla doludur. Köşede bir çalışma masası ve yanında birkaç koltuk bulunmaktadır. Bir dede bu koltuklardan birine oturmuş, kitap okumaktadır. Bu sırada ayaklarının ucuna basarak saygılı bir şekilde biri erkek, öteki kız iki çocuk içeri girer.)

Gülseren— (Dedenin yanına iyice sokularak) Dedeçğim!

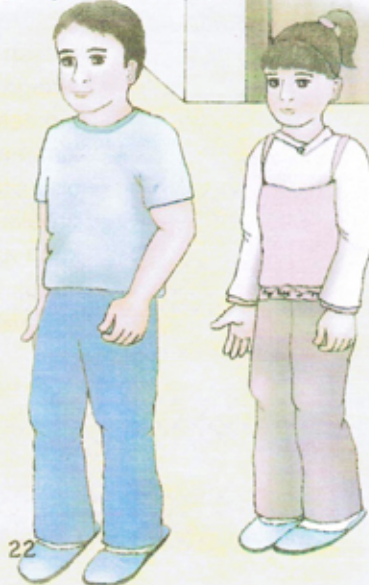
Dede — (Başını okumakta olduğu kitaptan kaldırarak) Ne var gene yavrum! Kitabımı rahat rahat okuyamayacak mıyım?

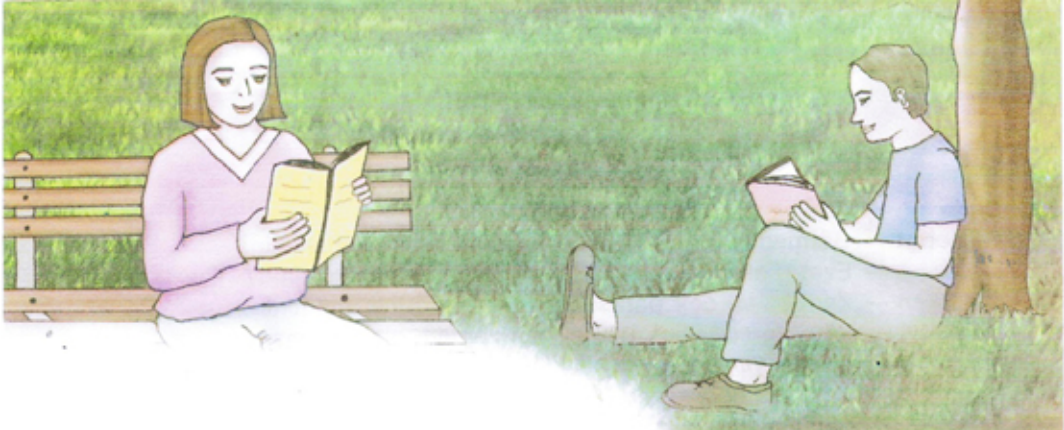
Gülseren— Annem, babam sizi yemeğe bekliyorlar.

Dede — (Canı sıkılmış gibi) Yemek, yemek, yemek! Başka şeyler düşündükleri yok şu insanların...

Gülseren— Ama dedeçğim, yemek yemeden nasıl yaşarsınız sonra?

Dede — (Gülümseyerek) Haklısın tatlı kızım. Ama insanlar yemeği sevdikleri kadar okumayı, öğrenmeyi de sevmiş olsalardı dünya daha güzel olurdu sanırım.

- Dede** — Bazı kitaplar vardır ki, tecrübeleri az olduğundan çocuklar o kitabı kavrayamaz, yanlışlığa düşerler. Bu da onlar için zararlı olur. Bir de bazı kitaplar vardır; değersiz, insana yararı olmayan kitaplar. Bütün bu nitelikteki kitapları okumaktan kaçınmalıdır.
- Murat** — İnsan arkadaşını her istediği, her aradığı zaman yanında bulamaz. Ama kitap için böyle bir durum yoktur. İnsan her istediği an bir kitap bulup okuyabilir.
- Dede** — Aferin Murat. Bir kitabı her an yanımızda bulabilme imkânı vardır. Dostlarım, arkadaşlarım beni hiç yalnız bırakmıyorlar. İstediğim zaman onlarla geziyorum.
- Murat** — Kitabı okurken uyuyor, rüya görüyorsunuz öyleyse.
- Dede** — Bunu da nereden çıkardın Murat?
- Murat** — Öyle ya dedeciğim. Başka türlü nasıl gezersiniz oturduğunuz yerde? Mutlaka uyuyor, rüya görüyorsunuz.
- Dede** — (Gülseren'e dönerek) Sen de mi aynı şeyi düşünüyorsun yoksa?
- Gülseren** — Öyle düşünmüyorum ama kitabın sizi nasıl gezdirebildiğini merak ettim doğrusu.

- Dede** — Size bir soru. İnsan niçin gezer?
- Gülseren** — Görmediği, bilmediği yerleri görmek, öğrenmek için.
- Dede** — Evet. Fakat insanın her yeri görmesi mümkün mü?
- Gülseren** — Zamanı ve çok parası olan bir insan için mümkün.
- Dede** — Yanılıyorsun. Çok parası, bol zamanı olan bir insan bile her yeri gezemez.
- Murat** — Eskiden olsa söyledikleriniz doğru olabilirdi. Ama günümüzde yolculuklar birkaç saat içine sığabiliyor. Uçaklar, otomobiller ve dev gemilerle dünyayı bir uçtan bir uca gezebiliyor insan.
- Dede** — Evet, gene de bir insanın bütün dünyayı yeteri kadar gezip tanınması için birkaç yüz yıllık ömre sahip olması gerekli. Ama kitaplarla dostluk kuran insanlar için bu hiç de imkânsız değil.
- Murat** — Nasıl?
- Dede** — Dünyamızın çeşitli ülkelerini bize tanıtan, orada yaşayan insanları, hayvanları, bitki örtüsünü anlatan bir yığın kitap var... Her gün bunlardan birini okuyarak insan istediği yer hakkında gerekli bilgiye hemen sahip olabiliyor. İşte ben de bazen öyle yapıyor, her biri ayrı ayrı yerler hakkında yazılmış kitapları okuyarak oturduğum yerden sanki oraları gezmiş gibi oluyorum. Bir başka kitabı elime alıyorum, kitabın kahramanı ile birlikte sanki Çin'i, Hindistan'ı dolaşıp geziyorum. Doğru değil mi bunlar?

- Murat** — Benim anlayamadığım bir yer kaldı.
Dede — Nedir o?
Murat — Kitapların konuşmasını anladım. Ama sorduklarımıza nasıl cevap verecek?
Dede — Peki anlatayım. Önce size bir soru: Öğretmenleriniz size bazı araştırma konuları veriyor. Bu konuları nasıl hazırlıyorsunuz?
Gülseren — Çeşitli kaynak kitaplardan yararlanarak hazırlıyoruz. Bize verilen soruların cevabını kitaplardan buluyoruz.
Dede — Bu soruları kim soruyor size?
Gülseren — Öğretmenimiz.
Dede — O hâlde siz de aynı soruları kitaba sormuş oluyorsunuz. Soruların cevabını bulduğunuz kitap da size cevap vermiş olmuyor mu?
Murat — Anladık dedeciğim. Hem de ne iyi oldu biliyor musunuz? Tam da vaktinde öğrendik bunu. Önümüzdeki hafta Kitap Haftası'nı kutlayacağız. Kitapların yararlarını anlatacağız. Şimdi bize öğrettiklerinizin büyük yarar olacak.
Dede — Bilmediklerini öğrenmek her insana büyük yararlar sağlar... Bunu hiçbir vakit unutmayın.

- Murat** — Dedeçiğim, her yıl kasım ayının ikinci pazarında düzenlenen Kitap Haftası ile ne yapmak istiyorlar? Üstelik yalnız yurdumuzda değil, işittiğime göre bütün dünyada aynı hafta içinde kitap haftası kutlanıyor. Sebebini biliyor musunuz?
- Dede** — Neden olacak? Çocuklara daha küçük yaşta iyi arkadaşlar, gerçek dostlar kazandırmak için. Okumayı sevdirmek öğretmenlerin, ana babaların çocuklarına karşı en önemli görevlerinden biridir.
- Gülseren** — Öğretmenimiz diyor ki, her evin bir kitaplığı olmalı. Kitaplığı olmayan bir ev ışıksız, karanlık bir odaya benzer. Nasıl karanlık oda insanı sıkarsa kitapsiz ev de okumayı seven bir insanı daima sıkır.
- Dede** — Öğretmeniniz çok doğru söylemiş. İnsan bazen bir toplantıya gider. Orada birçok insan bulunmasına rağmen, kendi mizacına uygun bir kimseyi bulamadığı zaman sıkılır, yalnızlık hisseder. İşte okumayı, kitabı seven bir insan için de kitaplıksız ev aynı şeydir. İnsan kendisini yalnız hisseder, yalnızlık ise insana sıkıntı verir.
- Murat** — Bundan sonra okuduğum kitapları biriktirerek bir kitaplık oluşturacağım.
- Dede** — Böyle bir şey yaparsanız çok sevinirim. Kitaplığımdan bir köşeyi size seve seve veririm. Böylelikle benim dostlarımin da birer küçük dostu olur.

- Murat** — Yaşasın benim tatlı dedeciğim.
- Dede** — Siz de çok yaşayın yavrularım.
- Gülseren** — Size söz veriyoruz dedeciğim. Bundan sonra kitaplar en yakın arkadaşlarımız olacak.
- Dede** — Buna çok sevindim. Haydi şimdi yemeğe gidelim. Anneniz ve babanız bizi bekliyordur. Onları daha fazla bekletmeyelim.
- Murat** — Gidelim dedeciğim. Ama son olarak bir soru daha soracağım size.
- Dede** — Sor bakalım.
- Murat** — Başladığımızda dediniz ki “İnsanlar yemeyi düşündükleri kadar okumayı, öğrenmeyi de düşünselerdi dünya daha güzel olurdu.” Bunu açıklar mısınız?
- Dede** — Okuyan insan bilgili insan demektir. Bilgili insanların yaşadıkları bir dünyada kötülükler de yeryüzünden kalkar. Dünya güzelleşir. Ne yazık ki yemeği düşünen insanların sayısına oranla okumayı düşünen insanların sayısı çok azdır. Bunu söylemek istemiştım. Bu konuda daha çok konuşuruz. Haydi şimdi gidelim. (Çıkarlarken perde kapanır.)

Hadi BESLEYİCİ

Serinliğini yeşilden almış olmalı; yeşil ile menekşe rengi arasında doğar çünkü o.

Perdeleri açıp dünyasına girelim mavinin. Bulutsuz gökyüzü rengi. Çocukların uçurtma şenliği, kuşların süzülüş çilginliği, dağların göğe yükseliş ve ayaklarımızı yerden kesip bizi göklere çağırın hafiflik. Birazcık, avuç içi kadar gökyüzü mavisi için, zindanların çatısından, gökdelenlerin penceresinden sızacak bir tutam mavilik için neler vermeyiz? Uçsuz bucaksız bir mucizedir gökyüzü mavisi. Bulutlar şöyle yırtılıverince gördüğümüz, görüp de yeniden doğmuş gibi sevindiğimiz anın tarifsizliği...

MAVİSİNİ YİTİRMİŞ YAŞAMAK

Mavi tükendi... Renklerin en neşelisini ve en çocukçasını yitirdik. Göz ve gönül aydınlığımızı; içimize ümit, özgürlük ve sonsuzluk duygusu getiren renk uçup gitti. Karardık.

Maviyi sever miydiniz; şu, renklerin en çok doğup en çabuk ölenini? Mavinin "su rengi" demek olduğunu bilir miydiniz? Adını sudan aldığı, sonra gökyüzüne ağarak oradan suya ve insanlara gülümseyip durduğunu... O gülümseyiş ki yer üstünde yaşamın tellerine dokunmuş ve müziği başlatmıştır. Bu sayede yaşamak; mavi, müzikli bir yolculuk olmuştur. Güzel ve şirin olan ne varsa hayatımızda, üzerine biraz mavi serpilmiş, hücrelerine, atomlarına maviler işlemiştir.

"Gün olur başıma kadar mavi
Gün olur başıma kadar güneş
Gün olur deli gibi..."

Mavi işte cıvı cıvı, kıpır kıpır mavi... Su gibi, rüzgâr gibi. Göz bebeklerimizde, saçlarımızın telinde ve avuçlarımızda serinlik.

Deniz mavisi, kararsız ve hırçın. Aşk gibi, verem gibi işler içinize. Kâh yeşile kâh su rengine dönüşerek çılgına çevirir insanı. Ah, gece mavisi. Gizemli... Siyah saçlarına dolanmış gecenin. Yaz akşamlarının iç serinliği, yıldız şavklarına vuran şarkılar. Ya peygamber çiçeği mavisi! Mavinin bahar kokusu kırlarda, ekin tarlalarında. Renkli bir bahar aydınlığı... Mavinin en koyusu, şehirliler ve evcil olanı boncuk mavisidir. Çinilere işlenince sabırla büyülenen aşk ve sanat rengi. Ve turkuaz, mavinin yeşille oluşturduğu cümbüş. Taşa değer katan, taşa serinlik kazandıran asil mavi... Maviler saymakla bitmez, masal gibi bir dünyanın içine çeker insanı.

Mavi... Tüm renklere can üfleyen yaramaz çocuk, yaşamın rengi, tadı, cazibesi velhasıl ta kendisidir. Rengini yitirmiş bir yaşamak neye yarar?

İşte şehirler bir bir yitiriyor mavisini. Rengi gittikçe karıyor dünyamızın. Mavinin perdeleri kapanıyor. Hani gökyüzü, hani paldır küldür bulutlar, hani yağmur sonrası yedi renkli gökkuşağı? Kuş oldu, uçup gitti hepsi. Göğe baksam, suya baksam, nereye gitsem mavilik görünmüyor. Şehirde sis, şehirde duman, şehirde griler ve siyahlar... Tadını ve doğallığını yitirdi her şey. İçine mavi sızmayan yiyecekler acı, rengine mavi vurmeyen sular içilmiyor. Saçlarına mavilik inmemiş çocuklar çelimsiz... Şehirlielerin gözlerine mavi ışıklar, yüzlerine gülümseme deşmiyor.

Kitaplar yalan söylüyor çocuklara. Şiirler, öyküler yalan...

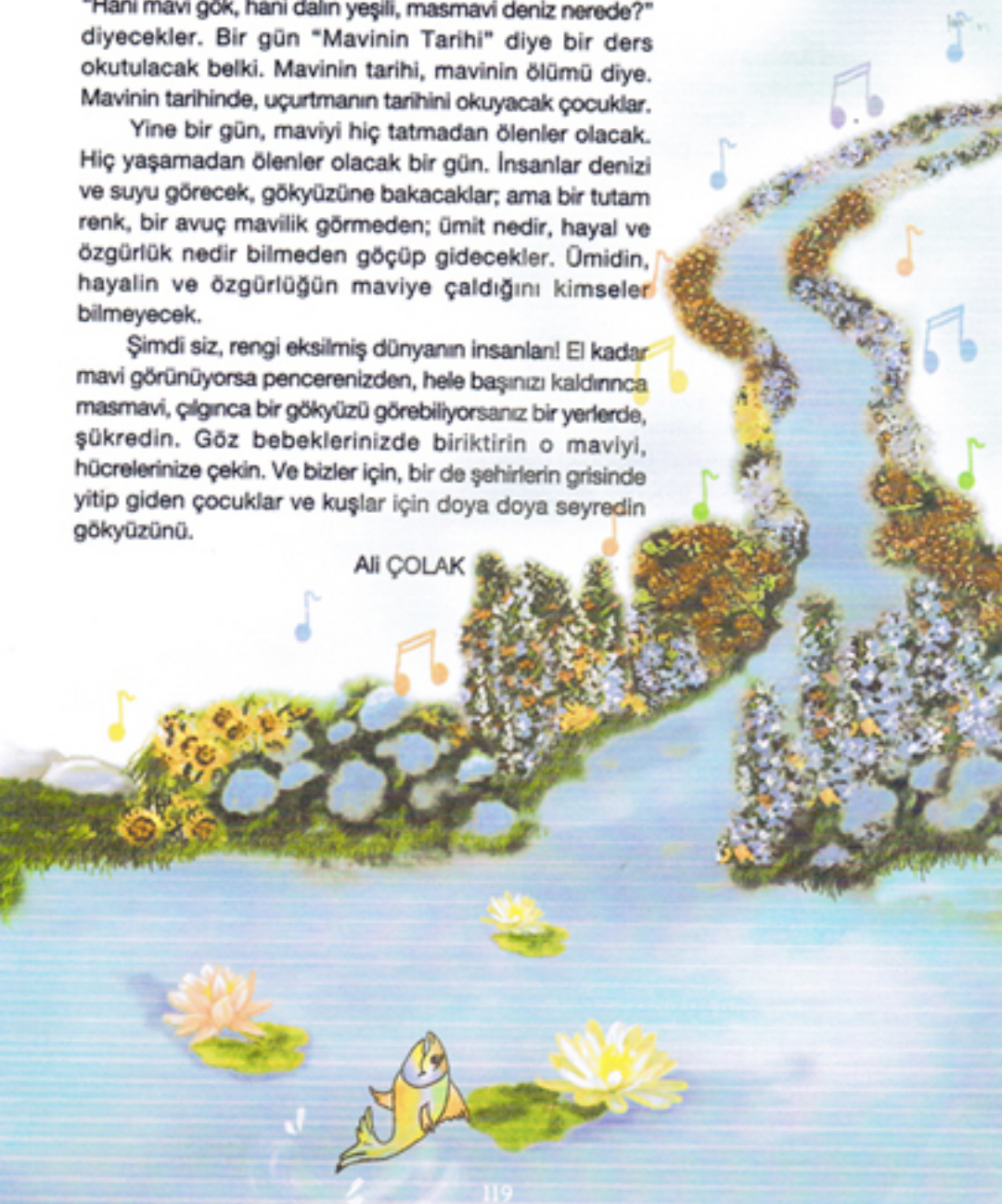

Göğün mavi mavi gülümsediği yok. Bir gün çocuklar "Hani mavi gök, hani dalın yeşili, masmavi deniz nerede?" diyecekler. Bir gün "Mavinin Tarihi" diye bir ders okutulacak belki. Mavinin tarihi, mavinin ölümü diye. Mavinin tarihinde, uçurtmanın tarihini okuyacak çocuklar.

Yine bir gün, maviyi hiç tatmadan ölenler olacak. Hiç yaşamadan ölenler olacak bir gün. İnsanlar denizi ve suyu görecek, gökyüzüne bakacaklar; ama bir tutam renk, bir avuç mavilik görmeden; ümit nedir, hayal ve özgürlük nedir bilmeden göçüp gidecekler. Ümidin, hayalin ve özgürlüğün maviyeye çaldığını kimseler bilmeyecek.

Şimdi siz, rengi eksilmiş dünyanın insanları! El kadar mavi görünüyorsa pencerenizden, hele başınızı kaldırıncı masmavi, çalınca bir gökyüzü görebiliyorsanız bir yerlerde, şükredin. Göz bebeklerinizde biriktirin o maviyi, hücrelerinize çekin. Ve bizler için, bir de şehirlerin grisinde yitip giden çocuklar ve kuşlar için doya doya seyredin gökyüzünü.

Ali ÇOLAK

HAYATA AÇILAN KAPILAR

İçinde yaşanan ve insan soluğu ile hayat bulan yapıların dış dünyayla ilişkilerini sağlar kapılar. Pencereleri, dışarıyı bize anlatan, "gösteren" gözlere benzetirsek; kapılar, sevmediğini dışarıya bırakıp sevdiğini içeri alan bir ağız gibidir. Sahip olunanı ardına saklayarak sahip olamayanda bir yabancılaşma duygusu yarattı kapılar. İnsanlık tarihi kadar eski bir öykü bu...

Kapılar, önemli yapıların giriş bölümlerini "dışardan" ayırmak için yapıldı. Şehir kapıları, düşmanlara karşı surlarla çevrili korunan kentlere girip çıkarken kullanılıyordu. Mezopotamya'dan başlayıp Anadolu medeniyetlerine, Eski Yunan'dan Çin'e, oradan da Selçuklu ve Osmanlı'ya kadar uzanan zaman diliminde, kapılar âdeta şehirlerin simgesi oldu. İstanbul surları üzerindeki Topkapı ve Edirnekapı, Diyarbakır Kalesi üzerindeki Urfa kapısı, ülkemizdeki şehir kapılarının en güzel örneklerinden birkaçı. Kentten içeri giren mallar, burada denetlendiği için bu kapılara "gümrük kapısı" denilmiştir. Ülkeler arasındaki sınırlarda da "kapı" sözcüğü, benzer bir anlamda kullanılır.

Geleneksel Türk evlerinde kapılar, evin "hayat" adı verilen bölümüne açılır. Hayattan bir merdivenle üst kata çıkılır. Bir evin tüm güzelliklerini başkalarına açıp kötülüklerin üzerine kapanır dış kapılar.

Kapıların üzerinde bulunan tokmak ve çekeceklerin, bir görüntü zenginliği olmanın ötesinde işlevleri vardır. Çok basit şekillerde olanlarının yanı sıra, küçük birer sanat eseri olarak değerlendirilebilecek örnekleri mevcuttur. Ev sahibinin nereden geldiğini, mesleğini ve ekonomik durumunu yansıtır kapı tokmaklarındaki ayrıntılar. Tokmaklarda çoğunlukla el şeklinin tercih edilmesi, insan elinin bol kazanç ve bereketi temsil etmesi inancına dayanır. Evlerin sesidir tokmaklar; eve misafir geldiğini ev sahibine haber verir. Ev içlerindeki kapılar ise daha yalındır. Buna karşılık, kapıların odaya bakan yüzleri iç mekân kimliğinin devamı olarak büyük bir özen ve ustalıklı biçimlendirilmiştir. İç kapılarda ahşap, yaygın olarak kullanılan bir malzemedir. Sıcaklığı depolayan ve insanın duygulan üzerinde olumlu bir etki yaratan ahşaba, eski Türk evlerinin kapılarındaki süslemelerde sıkça rastlanır.

Şimdi yerlerini ağır metal kapılara bırakan o güzelim ahşap işlemeli kapılar, antikacıların soğuk vitrinlerinde bir masa tablası ya da iç dekor olarak kullanılmak üzere uygun fiyata satılmayı bekliyor. Yıllar boyunca yüzlerine vuran yağmurlara rüzgârlara, içlerinde sakladıkları anılara, kim nasıl değer biçecek dersiniz?

Kapıları kapatın dış dünyanın tehditlerine karşı. Bir de üzerine kilit takarsanız bizden başkası açmasın diye.

Gelenleri sorgusuz sualsiz kabul ettiğimiz, başkalarına güvenip kapılarımızı hiç kilitlemediğimiz günler geride kaldı. Ali Baba ve Kırk Haramiler masalında olduğu gibi kilidi söz olan kapılar yok ki "Açıl susam, açıl!" denildiğinde açılsın. Şimdi, şehrin kıyıda köşede kalmış birkaç mahallesi dışında, evler artık çelik kapılar ve geçmeli kilitlerle korunuyor.

Soğuk ama güvenli bir zırhın arkasında, sıcak sohbetlerimiz de "kilitleniyor". Dökme demirden kilit ve anahtarlar, kapı eşiklerini, belli belirsiz bir çocukluk anısı olarak da olsa hatırlayacak mı yeni gelen nesil? Anadolu kentlerinde, büyük şehirlerin ücra semtlerinde, hayatın aktığı yerdir kapı eşikleri. Kadınlar eşikte oturup dinlenirken bir yandan da komşularıyla sohbet ederek günlük hayatın sıkıntısından ve tekdüzeliğinden biraz olsun uzaklaşırlar.

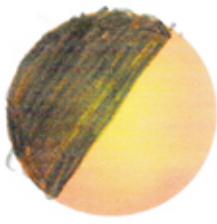

Yaşantılarımıza olduğu kadar deyimlerimize de yerleşmiş kapılar. Sözgelimi, akşam misafirliklerinde "Kapı kapı gezeriz." Hiç belli olmaz, belki karanımızı değiştirebiliriz diye "açık kapı bırakınız." Aileye uzak birerinden bahsederken "dış kapının mandalı" deyiveririz. "El kapılarında" çalışır ekmeğimizi kazanırız. İstenmediğimiz yerlerden "kapı dışarı" ediliriz. "Kapıdan kovsalar bacadan gireriz." kimi zaman, eğer bir şeyi kafamıza koyduysak.

Üzerinde ahşap işlemleri zamanının acımasızlığında kaybolmaya yüz tutmuş cami kapıları, okulların otoriteyi simgeleyen demirden kocaman kapılar... Hangi kapıya gitsen başka bir öyküsü var ardında sakladığı. Sürgülü, döner, katlanır, çarpma, kendiliğinden açılan kapılar... İçeriye ya da dışarıya açılan kapılar; kapıların ardına saklanan dünyalar. Kendimize ve başkasına ait olanı ayıran sınır orası; gürültülü alarmlar, iri yapılı korumalar ve birkaç açılı görüntü kaydeden kameralarla korumaya çalıştığımız. Bunların yanında bir de göremediğimiz kapılar var. Bizi hayal ettiklerimize ulaştıracak geçitler onlar.

Oya BERK

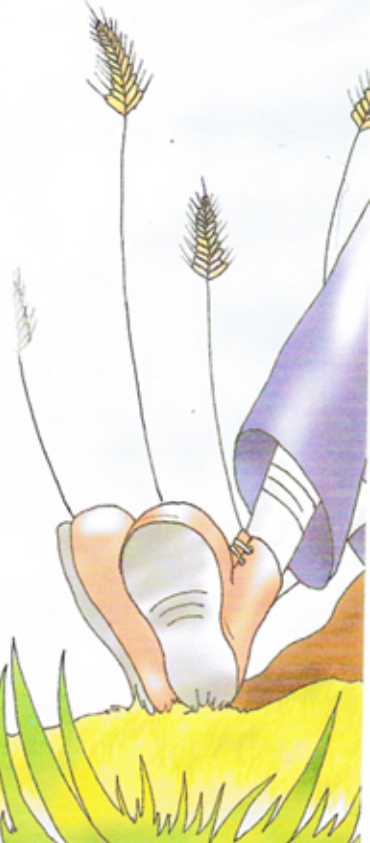

İYİMSERLİK KÖTÜMSERLİK

İnsanları birçok bakımdan iki sınıfa ayırabilirsiniz. Fakat en doğrusunu Auguste Breal (Agust Biril) adında bir muharrir yapmıştır. O muharrir: "İnsanları, beraber yaşadıkları kimselere hayatı hoş hâle getirenler, bir de beraber yaşadıkları insanlara hayatı zehir edenler diye ikiye ayırmak kabildir." diyor.

Bana öyle gelir ki muharrir bu ayrımı yaparken insanların bir kısmının iyimser, bir kısmının da kötümser olduğunu anlatmak istemiştir. İyimser yahut eski tabiriyle "nikbin" dediğimiz insanlar hakikaten yalnız kendilerinin hayatını tatlılaştırmakla kalmazlar, beraber yaşadıkları insanlara da hayatı pembe bir gözlük arkasından seyrettirirler. Böyleleri en feci hadiseler karşısında kaldıkları zaman bile ümitsizliğe kapılmazlar; o karanlık hadisenin, gece içinde parlayan yıldızlar gibi ışık veren bir noktasını bulup ertesi güne o noktadan bakmayı tercih ederler.

Burada "tercih ederler" sözünü gelişigüzel kullanmadığımı herhâlde siz de fark etmişsinizdir. Çünkü iyimser dediğimiz adam, en kötü meseleler karşısında kaldığı zaman bu meseleyi iyi tarafından mı, yoksa kötü tarafından mı göreyim diye düşünmez; yaradılışı onu doğrudan doğruya karanlıklar içinde aydınlık noktalan aramaya götürür. Siyahlar içinde bir bakışta beyazları görür. Bir de kötümseri, eski tabirle "bedbin" dediğimiz adamı düşünün. Aman Allah!.. Bedbin gözler güneşte bile kata kara lekeler bulacaklardır.

Nerede olduğunu şimdi hemen toparlamıyorum fakat bir yerde okumuştum; iyimser insanla kötümser insanı birbirinden ayırmak için güzel bir usul bulmuşlar. Bir masanın üzerine yarım bardak su koyup insanları teker teker davet ederek masanın üzerinde ne gördüğünü sormuşlar. Kötümser adam, yani o her şeyi kara, her şeyi korkunç, her şeyi noksan gören adam: "Yansı boş bir bardak görüyorum." demiş. Buna karşılık iyimser olan kimseler: "Yansına kadar dolu bir bardak." gördüklerini söylerlermiş.

Kötümserler gerçekten böyledir. Onların gözlerine boşluklar çarpar. Yürekları sanki vesvese ile doldurulmuştur. Parmağında küçük bir siville çıksa kötümserin aklına ilk gelen şey bunun bir kanser başlangıcı olduğudur, iyimser ise parmağında bir siville çıktığını, bunu ona iyi bakarak geçiştirmenin mümkün olduğunu düşünür. Böylelikle kendisine de, etrafına da hayatı zehir etmez. Ama kötümser öyle değildir. Hiçbir şeyden memnun olmadığı, en iyi fırsatlar karşısında zihnini kötü ihtimallere doğru işlettiği için her şeyden önce kendisini mahveder; daima kara kara düşündüğünden gülmek fırsatlarını sık sık kaçırmır. Adeta yaşamaz...

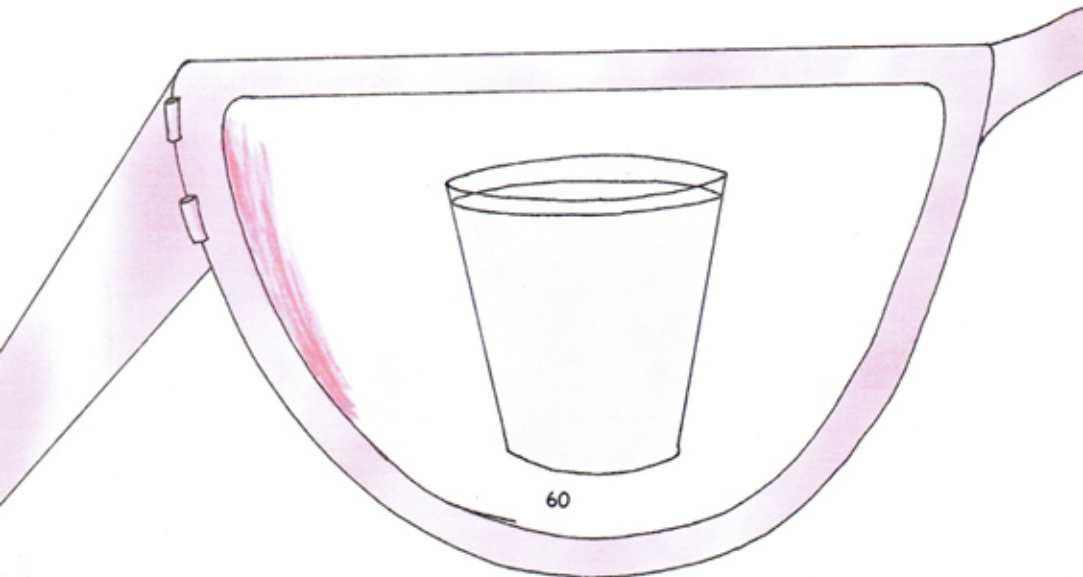
Meşhur Düşes de Windsor (Düşes dö Vinsor)'un pek sevdiği Lady Mendil (Leydi Mendil) adında bir ihtiyar hanım vardı. Belki adını duymuşsunuzdur çünkü iyimserlikten bahsedildiği zaman onun adını hatırlamamak mümkün olmaz.

Çok yaşamış, çok görmüş olan bu ihtiyar kadın: "İnsanın yaşı ne kadar ilerlerse ilerlesin, yaşamak için vakit geçmiş değildir. Daima yeni şeyler öğrenmek istiyorum. Yenileri öğrenince de eskileri

unutmak âdetimdir. İhtiyar olduğumu hiç bir zaman düşünmem. Bütün yeni cereyanlarla hemen ilgilenirim. Çünkü ben iyimser bir kadıyım." der ve hep neşe ile keyif içinde, kuruntusuz, üzüntüsüz geçmiş olan hayatını, tıpkı büyük kumandan Sezar gibi üç kelime ile anlatır. Bilirsiniz Sezar bir muharebeden döndüğü zaman senatoda kendisinden bu mücadelenin tafsilatını sormuşlar, o sadece: "Gittim, gördüm, yendim." demiştir. Lady Mendl da kendi hayatını tıpkı onun gibi üç kelimeyle anlatıyor: "Güldüm, yaşadım, sevdim."

Hayatı böyle hep iyi tarafından, rahat tarafından, keyifli tarafından almak, yok yere dertlenmemek, hiç yüzünden, hatta oldukça mühim sebepler bulunsa bile kederlere batmamak ne iyi şey. Böyleleri toprağa tohum serpen çiftçi gibi geçtikleri yerlere saadet dağıtırlar. Bu saadet tohumları buğday misali yeşermekte gecikmez. En ufak şeylerden memnun olurlar. Gündelik hayat onlar için küçük ikramiyelerle doludur.

Beş on dakikayı tesadüfen hoş geçirmek, keyifle söylenmiş bir şarkıyı dinlemiş olmak; güzel bir tablo seyretmek, gerçekten layık olanlara ufak bir yardımda bulunmak, tabiatın harikuladeliğine hayran kalmak, bir çocuğun masum üzüntüsünü gidermek; bir kötümserin gözünde hiç değeri olmayan pek çok şey, iyimserin hayatını zenginleştirir.

Bu dünyada gördüğünüz bütün eserler iyimserlerin eseridir çünkü insan kötümser olunca eser vermesine mîkân kalmaz. Bütün işlerin başlangıcı çetin mücadelelerle doludur. En ehemmiyetsiz bir engel karşısında yılıveren kötümser, bir kenara çekilip kara düşüncelere dalarken iyimser adam, o mücadelelerin sonunu görebildiği için engellerin üzerine atılmaktan çekinmeyecektir. Hayatın engelleri, sonunun daima iyi olacağına inanan güçlerin sayesinde ortadan kalkar. Dünyayı refaha ve bolluğa kavuşturan onlardır. "En iyi iş neşeli bir adamın elinden çıkan iştir." diye bir söz vardır. İnsan çalışırken neşesini kaybetmemeli. Kötümserlik cemiyette her bakımdan yıkıcı bir rol oynar. Bu sözleri dinlerken tabi aklınıza gelen suali tahmin etmiyor değilim. Peki ama nasıl iyimser olmalı?

İnsan dünyaya iyimser olarak gelmektedir. Küçük çocukların en tatlı hayaller içinde büyüdüklerini hatırlayacak olursanız bu sözün doğruluğuna inanırsınız sanıyorum. Sonradan kötümser olduğumuza göre dostlarımızı iyimser insanlardan seçelim. Neşe bulaşır, derler. Onların neşeleri bize ulaşır, hayatı hoş tarafından almaya alışacağımız için kötümserliğimizden eser kalmaz belki.

Şevket RADO

BOZKIRIN TEZENESİ

Orta Asya steplerinden kalkıp at sırtında Anadolu bozkırlarına ulaştığımız gün, yeni yurdumuzu onunla selamladık.

Adına kopuz dedik, çöğür, dütar, saz dedik, bağlama dedik. Çalanlara kam, bahşi, ozan dedik, âşık dedik... Dede Korkut boy boyladı, soy soyladı kolca kopuzla... Karacaoğlan koşmalar düzdü Eliflere, Sunalara... Koç Koroğlu'nun elinde silahı tüfek icat olup mertlik bozulmadan evvel...

Yunus Emre gönüller onardı dilinde Hakk'ın sözü, elinde çeşte kopuzla... Âşık Veysel onunla geçti iki kapılı handan ağır ağır... Kerem yarasını onunla sardı... Pir Sultan Abdal, Hakk'ı ve hakikati haykırdı elinde sazı ile asırlardır... Kimi dil ile söyledi, kimi tel ile... Kimini "saz"da usta bildik, kimini "söz"de...

Bu zengin birikimi, bu büyük saz ve söz kültürümüzü kendine has bir tavır ve üslupla yoğurarak türkülerimizi tıpkı bir bayrak gibi yıllardır Gönül Dağı'mızda dalgalandıran, yaşayan en büyük türkü ustası Neşet Ertaş...

Kimdir Neşet Ertaş? Bir zamanlar sadece Muzaffer Sansöz'en tabiri ile "Kırşehirli Mahalli Sanatçı" olarak bilinen Neşet Ertaş'ı binlerce hatta milyonlarca saz çalıp türkü söyleyenlerden ve diğerlerinden ayıran nedir? Onun sazının ve sesinin insanı büyüleyen sırrı nereden gelmektedir? Gerçek anlamda gönül telimizi titreten, ruhumuzu ürperten bu esrarlı sesin, sazın ve tavrın arka planında neler ve kimler var?

Neşet Ertaş, 1938 yılında Kırşehir'in Çiçekdağı ilçesine bağlı Kırıllar Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Çocukluk ve gençlik yılları Kırşehir, Yozgat ve Keskin'in çeşitli köylerinde geçmiştir. On beş yaşında gurbete çıkan Neşet Ertaş'ın gurbet hayatı hâlâ devam etmektedir.

Saza gümbür gümbür ses veren, âdeta davula eşlik edercesine sazının göğsünden pençesiyle sesler çıkaran Neşet Ertaş, hep samimi ve kendi hâlinde yüreğinin acılarını ve kendi iç gurbetlerini seslendirmiştir.

1960'lardan itibaren ismi, sazımız bağlama ile birlikte anılan; sadece geniş halk kesimlerinde değil, ciddi musiki çevrelerinin ve gerçek türkü dostlarının da gündeminden hiç düşmeyen Neşet Ertaş'ı farklı değerlendirmek gerekiyor. Onun sanatı için, başta Muharrem Usta olmak üzere, Hacı Taşan, Çekiç Ali ve Orta Anadolu müzik geleneğinin diğer ustaları da dâhil olmak üzere hepsinin üst seviyede bir sentezi ve esrarlı bir bileşkesi denilebilir.

Neşet Ertaş'ın sanatı, hayatı ile o kadar iç içedir ki çalıp söylediği türkü ve bozlaklarında bütün bir hayat hikâyesini bulmak mümkündür. Hayatına yakından baktığımızda da o içli türkülerin, yakıcı bozlakların nelerden, nasıl doğduğunun ip uçlarını elde ederiz hemen.

Onun hayatını "Garip" mahlasıyla yazdığı şiirlerindeki ozan yönünü yıllarca kimse fark etmedi.

Babasından öğrendiği geleneksel ve anonim türkülerin, bozlakların dışında, sözleri kendisine ait türküler, bozlaklar söylediğini de fark eden olmadı yıllarca. Sözü ve müziği ile anonim türkülerdeki erişilmez sadeliği ve estetik seviyeyi yakalayan sayısız türkünün, bozlağın altına attığı mütevazı imzasını kimselere söylemedi.

Olağanüstü denilebilecek yeteneği, geleneğe hâkimiyeti, gelenekten kopmadan yeniye bağlılığı, yeni zamanların modern zevk ve eğilimlerini gözeten Neşet Ertaş, hep gündemde kalmış bir sanatçıdır.

O, ismi bağlama ile özdeşleşmiş bir türkü ustası... Türküyü bağlamaya, bağlamayı "türkü"ye bu kadar yakınlaştıran ve yakıştıran, âdeta birbirlerinin içinde eritip yok eden ikinci bir sanatçı bulmak öyle sanıldığı kadar kolay olmasa gerek.

Farkında mısınız bilmem; türkü saza, saz türküye ve ikisi birden Neşet Ertaş'a ne güzel uyuyor.

Bayram Bilge TOKEL

İKİ İYİ İNSAN

Ev sahibiyle aralarına anlaşmazlık girince alt katta oturan kiracıya evden çıkmak düştü. Ev sahibi kadının maksadı kirayı arttırmaktı. Çeşitli bahanelerle akla gelmedik rahatsızlık yaratıyordu. Kiracı, hâlden anlar, söz dinler soyundan "efendi" bir adamdı; kirayı belki bir miktar arttırabilirdi. Gelgelelim kadının böylesine olumsuz tutumu, bardağı taşımıştı, artık burada oturamazdı.

Kışla baharın birleştiği günlerdeydi. Takvim bahar günlerini müjdeliyorsa da paltolar henüz çıkarılmamış, sobalar henüz kaldırılmamıştı. Bir yandan tomurcuklanan ağaçlar gözü gönü oyalarken öte yandan sinsi soğuklar, delişmen rüzgârlar, sırnaşık yağmurlar bir türlü dinmek bilmiyordu. Kısacası kış sürüp gidiyordu.

Gidiyordu ama bizim kiracı da daire dönüşlerinde ev aramaktan vazgeçmiyordu. Yetişkin kıızıyla kansı, her akşam onun yolunu dört gözle bekliyorlardı. Nasıl beklemesinlerdi ki yukarı kattan tepelerine yıkılan gürültü, artık çekilmez olmuştu.

Atalarımız: "Tanrı insanı dünyada mekânsız, âhirette imansız bırakmasın." demişlerdi. Kiracı bu sözün taşıdığı gerçek anlamı hiçbir zaman şu andaki kadar yaşayarak duymamıştı. "Ev sahibinin bir evi, kiracının bin evi var," sözü, evsizlerin uydurduğu kuru bir avunma idi. Gerçekten insanın, başını rahatça sokabileceği, "benim" diyebileceği bir yuvası olmalıydı. Sanki ayağı yere basmıyor, kendini boşlukta yürüyor sanıyordu. Oysa insanın korkmadan basabileceği bir tabanı, başını örten bir tavanı olması, öz mutluluk değildi. Bu düşünce ile evlerini sırtlarında taşıyan kaplumbağalarla salyangozlarla imrendiği, pluyordı.

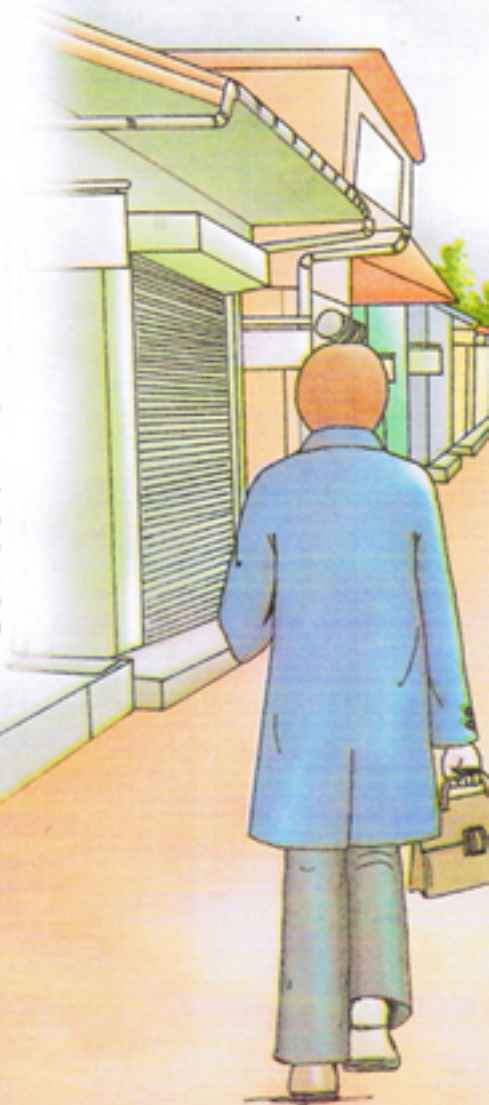
Gönlüne göre bir şey bulamadan eve döndüğü akşamlar, bütün ailenin sevinci balon gibi sönlüyordu. Ertesi güne bağlı ufak bir umutla dönünce de basbayağı iyimserleşiyordu.

Bir yandan kendisinin, öte yandan kansı ile kızının durmadan arayıp sormalarıyla bir ev bulabildiler; hem peşini yoktu hem de kendi başına bir evdi. Haftalardan beri zavallı ailenin dizlerine inen karasular, ter damlaları gibi dökülüp gitmişti. Çok sevinçliydi. Fakat bu sefer de yeni bir aksilik yakalana yapışmıştı: Yeni ev sahibi olan adamla fiyatta bir türlü uzlaşamıyorlardı. Bütün anlaşmazlık on liraya dayanıyordu.

Kazancı yerinde olsa on liradan kaçır mıydı? Bununla birlikte bu evi kaçırmak niyetinde değildi. Boşaltacağı evde çektiklerini, sokak sokak dolaşırken beyninin ve ayaklarının geçirdiği buhranları bu çatı altında bir iki günde unutuvereceğine emindi. Bütün evin yükünü tek başına sırtında taşıyacak kadar hafif hissediyordu kendini.

Yeni ev sahibinin de gözü onu tutmuştu. Belki bir iki gün nazlandıktan sonra "Peki", deyiverecekti. Çünkü adamcağız yeni kiracısı hakkında enine boyuna bir soruşturma yapmıştı.

Bu evi bulduğu günden beri kiracının uykusu kaçtı. Adam, evi kendisine vermekten vazgeçebilir, başka bir açık göz kendisinden önce davranabilirdi. Her sabah işine giderken evin önünden geçiyor, pencerelerine korku ile bakıyor, perde görmeyince rahat bir nefes alıyor, seviniyor, ümitleniyordu. On lira için direnen ev sahibine de için için kızıyor, kiraya verecek ikinci bir eve sahip olan bu bahtlı insanın, bu derece eli sıkı oluşunu bir türlü anlamıyordu.

İçindekilerin çıktığı fiyattan aşağı veremezmiş. Bu ne korkunç bencilik.

İşte korktuğu başına gelmişti. Hafta içinde evi gezenler birdenbire çoğaldılar. Bereket versin hiçbiri kendisinin verdiği fiyattan daha yukarı çıkmıyordu. Hatta daha az verenler de oluyordu. Üstelik yeni isteklilerin hiçbiri ilki kadar iyi görünmedi ev sahibine. Ev, uzun zaman onarım görmemiş, boyanmamış. Tek başına oluşu da evin değerini pek artırmıyordu.

Nihayet ev sahibi kararını verdi, bir akşam haber vermeden bizim kiracıya uğrayıverdi, gözünü kapatıp evi on lira eksikğine vermeye razı olduğunu bildirdi. Bu müjde karşısında kiracı sevincinden nerdeyse ev sahibinin boynuna sarılacak, ellerini öpecekti. Daha önce ev sahibi hakkında yürüttüğü olumsuz yargıları hatırlayıp utandı. Yeni ev sahibi, yeni kiracısına anahtar teslim ederken:

- Ev sizindir, güle güle oturun, dedi.

Ev gerçekten kiracındı. Artık alttakiler rahatsız olmasın diye korka korka, yavaş yavaş yürümüyor; alçak sesle minı minı konuşmuyorlardı. Ayrıca tepesinde çeşitli gürültüler duymadan köşeciğine şöyle kuruluyor, gazetesini, kitabını rahat rahat okuyabiliyordu. Evde hafif bir rutubet ve küf kokusu duyuluyordu. Fakat bu onun keyfini kaçırmıyor, onu sanki çam kokulu bir yayla havası imiş gibi ciğerlerine çekerek:

- Korkmayın; diyordu, bu hava tertemizdir, bu, hümiyet havasıdır!

Gün geçtikçe kiracı ile ev sahibi arasında akrabalıktan ileri bir dostluk başladı. Bu sokulma ve kaynaşmadan sonra kiracı öğrenmişti ki ev sahibi, sandığı gibi hâli vakti yerinde bir adam da değildir; eşi ve küçük oğlu ile dul kızının yanında oturmaktadır. Damadı ufak bir evden başka bir şey bırakmadan ölüverince iki ocak birleşmiş, büyük evi kiraya vermişlerdi.

Aldıktan kira bedeline, kiracının küçük emekli aylığını da ekleyip kıt kanaat geçiniyorlardı. Başka bir gelirleri yoktu. Böyle nazik bir durumda olduğu hâlde, tek geçim kaynağı olan evini, benzerlerinden daha ucuza vermesi, ev sahibini kiracı gözünde günden güne yüceltiyor, asilleştiriyordu. Bu iyi ruhlu, tok gözlü adama on lira için nasıl dayattığını hatırladıkça kendini suçluyordu.

Üzüntüsü gitgide vicdan azabı hâlini almaya başladı. Bu işe bir çare bulmak gerekiyordu. Günahını başışlatmak için evin ufak tefek onanımını kesesinden yaptırmayı uygun buldu. Keser, testere elinden düşmediği gibi, her ay da ufak tefek noksanlar için de birkaç lira harcıyordu. Eski ahşap evin sık sık bozulan musluklarını, elektrik düğmelerini baştan aşağı değiştirdi. Boyattığı sokak kapısı, pencere pervazları, parmaklıklar piri piri oldu. Damı aktardı, sakat kiremitleri yeniledi. Sözün kısası evi iki yıl içinde adam etti. Ev sahibi bu değişikliği, bu asil çabayı gördükçe kiracısına dualar ediyor:

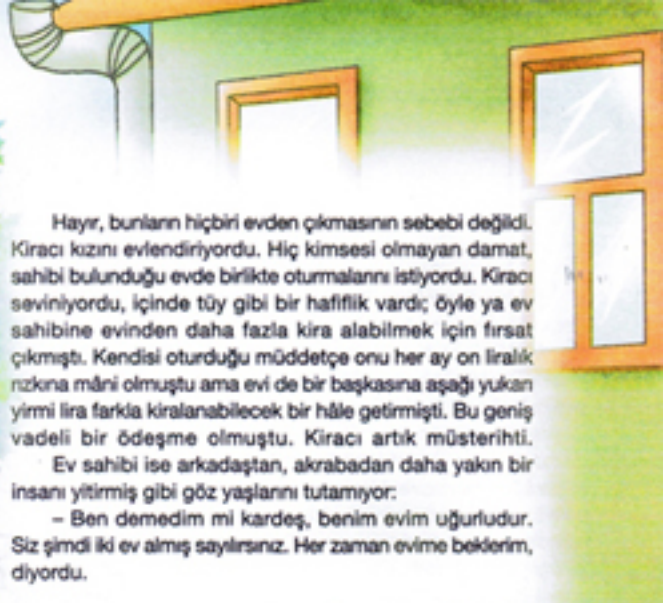
- İnşallah ev alır da buradan öyle çıkarsınız, benim evim uğurludur, bütün kiracıları ev alıp öyle çıktılar, diyor.

Kiracı bu temiz duygulara karşı candan teşekkür ediyor, tatlı bir rüyada gülümser gibi gülüyor:

- İnşallah, inşallah... diye karşılık veriyordu.

Yersiz bir inat yüzünden iki yıldır adamcağıza hayli zarar dokunduğunu kabul eden kiracı, yirmi dördüncü kirayı verirken ay sonuna kadar çıkacağını haber verdi. Bu anı karar neredeyse ev sahibinin yüreğine inecekti. Niçin çıkıyorlardı? Acaba kira ağır mı gelmişti? Yoksa sık sık gelip gitmesinden rahatsız mı olmuşlardı?

Hayır, bunların hiçbiri evden çıkmasının sebebi değildi. Kiracı kızını evlendiriyordu. Hiç kimsesi olmayan damat, sahibi bulunduğu evde birlikte oturmalarını istiyordu. Kiracı seviniyordu, içinde tüy gibi bir hafiflik vardı; öyle ya ev sahibine evinden daha fazla kira alabilmek için fırsat çıkmıştı. Kendisi oturduğu müddetçe onu her ay on liralık rızıkna mâni olmuştu ama evi de bir başkasına aşağı yukarı yirmi lira farkla kiralanabilecek bir hâle getirmişti. Bu geniş vadeli bir ödeme olmuştu. Kiracı artık müsterihtti.

Ev sahibi ise arkadaştan, akrabadan daha yakın bir insanı yitirmiş gibi göz yaşlarını tutamıyor:

– Ben demedim mi kardeş, benim evim uğurludur. Siz şimdi iki ev almış sayılırsınız. Her zaman evime bekерim, diyordu.

Enver Naci GÖKŞEN

AŞINASIZ

Bize mekânları da şehirleri de sevdiren, oranın insanlarına duyduğumuz bağlılıktır. Sevdiğimiz insanlar çekilip gitsin yaşadığımız yerlerden, yabancı bir gezgin gibi kalırız ortalıkta. Bin yerinden bağlı bulunduğumuz sokaklar, semtler ve şehir, merhaba demez olur yüzümüze.

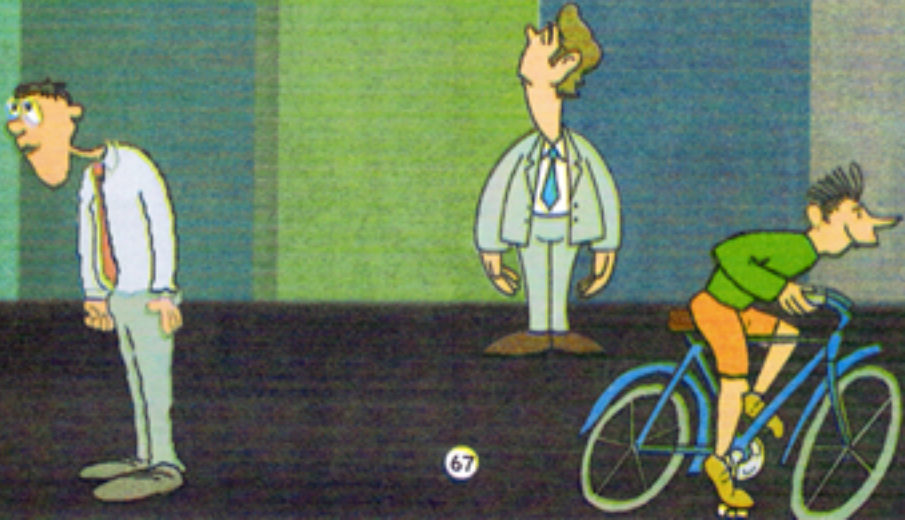
Doğrusu bu ya bugünün şehirli, sokağa çıktığında selam verip ayaküstü eğleşecek, hâlî hatır sorup yârenlik edecek aşinalar bulmakta pek şanslı değildir. Hep göçebe ve hep bir şehrin yabancı olarak yaşamak, ne aşinalar ne de kalıcı dostlar kazandırır onlara. Şehirliğin çoğu, birer mutsuz yabancıdır.

Ne zamandır, bir kasaba yaşamını özleyorum biliyor musunuz? Herkesin birbirini tanıdığı; sokaklarında, çarşılarında yürürken adım başı selamlaşılan, her dükkânın önünde durulup laflanan; yürüyüşlerin; alışverişlerin koşuşturmayla değil, asude ve hakikî bir zevkle yapıldığı küçük şehir ve kasaba yaşamına hayranlığım ve özlemim her gün biraz daha artıyor.

Aynı şehri, aynı semti, sokağı ve hatta aynı apartmanı paylaştığınız insanlarla bütün "beğlentisiz" yaşamak, adanmışlıklarını yoruyor insanı. Bir sokak boyunca kimseye selam vermeden yürüdüğünüzü fark ediyor ve ürpertiyorsunuz. Bakılla, manavla, kasapla, kırtasiyeciyi bütün ilişkileriniz, "Hayırlı işler." ve "İyi günler." den öteye gitmiyor. Ne korkunç! Bu iyi niyet sözleriniz bile çoğu zaman karşılıksız kalıyor. Aldığınız ekmeğin, sütün, elmanın, domatesin, gazetenin hatırı kadar olsun bir muhabbet kurulmuyor aranızda. İlişkileriniz, yalnızca paranın el değiştirmesiyle sınırlı kalıyor.

Sokakta biri selam verip halinizi hatırlar sorsun istiyorsunuz. Biriyi şakalaşmak, birinin kapısının önünde çömelmek, birisiyle hayati paylaşmak... Olmuyor bütün bunlar. Yalnızlığınızla baş başa geçiyorsunuz sokakları; o kişisel cennetinize, eve atıyorsunuz kendinizi. Orada, uzak ve meçhul bir adada yaşar gibi kendi maceranızı yaşıyorsunuz.

Muzaffer Tayyip Uslu'nun dizeleri tam da içimin türküsünü söylüyor. Ne zaman okudum bu şiiri, bilmiyorum. Fakat hafızamın kuytusunda tazecek duruyor:

"Ben seviyorum insanları
Bana benziyor birisi
Saatlerce
Kim bilir kime benzetmiş beni
Ve akşam karanlığında
Dönerken evime
Uğurlar olsun diyor bir ses
Eyvallah diyorum hemşerim."

Küçük bir şehir, bir kasaba özlemi git gide büyüyor ilçimde. Oralarda insanların, sokakta dertleşerek -bu "dertleşmek" kelimesine bayılıyorum- içlerini dökerek daha mutlu yaşadıklarına inanıyorum. Aşinaların, dertleri yan yarıya unuttuğuna inanıyorum. Konuşan ve dertleşen insan, sokaklar boyu yalnızlığını sürükleyen insandan daha huzurlu olmalıdır. Orada, sokaktan gelen sesler de, gürültüler de yabancı değildir insana. Onlar da yumuşar ve sevdiren kendini ve yaşama sevincinin bir parçası olur ne varsa.

Edip Cansever'in şilri, aşınalar içinde yaşayan bir
"adam"ı anlatıyor olmalıdır:

"Adam yaşama sevinci içinde
Masaya anahtarlarını koydu
Bakır kâseye çiçekleri koydu
Sütünü yumurtasını koydu
Pencereden gelen ışığı koydu
Bisiklet sesini, çıkık sesini
Ekmeğin havanın yumuşaklığını koydu."

Bahar geldi ya insanın her zaman, her yerde, herkesle
konuşup yârenlik edesi geliyor. Sevincini de üzüntüsünü
de memleketin gidişatını da konuşmak, paylaşmak istiyor
biriyle. Hele sokakta, dükkânda, çarşı ortasında... Sokaktaki
adamla, ayaküstü girişilen sohbetlerin tadına doyum
olmuyor.

Hey de hey! Onlar asude zamanlardı ki çokça muhabbet
vardı...

Ali ÇOLAK